

T.C.

HASAN KALYONCU ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İŞLETME ANABİLİM DALI

İŞLETME YÖNETİMİ

**TÜRKİYE'DE KAYIT DIŞI EKONOMİNİN İŞÇİ PERSPEKTİFİNDE NEDENLERİ,
BOYUTLARI VE SONUÇLARI ÜZERİNE BİR İNCELEME**

Yüksek Lisans Tezi

Mahsum SAVCI

GAZİANTEP 2015

T.C.
HASAN KALYONCU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI
İŞLETME YÖNETİMİ

**TÜRKİYE'DE KAYIT DIŞI EKONOMİNİN İŞÇİ PERSPEKTİFİNDE NEDENLERİ,
BOYUTLARI VE SONUÇLARI ÜZERİNE BİR İNCELEME**

Yüksek Lisans Tezi

Mahsum SAVCI

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Cenk BUDAYAN

GAZİANTEP 2015

T.C.
HASAN KALYONCU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEKLİSANS TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI

Öğrencinin

Adı-soyadı MAHSUM SAVCI
Numarası 122.203257
Anabilim/ Bilim Dalı İŞLETME

Tez Savunma Bilgileri

İlgi : Enstitü Yönetim Kurulu'nun 26/10/2015 tarih ve 24.... sayılı oturumunda karar verilen,

Sınav Tarihi 13.11.2015
Sınav Saati 10:30
Sınav Yeri HKÜ - İSTANBUL - SEM

Karar

Sınav Süresi

Oybirliği	Oyçokluğu	Kabul	Düzeltilme	Red
✓		✓		

Hasan Kalyoncu Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği hükümleri uyarınca "Yapılan Tez Savunma Sınavı Jürimiz tarafından gerçekleştirilmiş ve adayın durumu bu tutanakla tespit edilmiştir."

Yrd. Doç. Dr. Can K. BUDAN

Jüri Başkanı
Öğretim Üyesi

13.11.2015

Yrd. Doç. Dr. Metin Aygün

Üye
Öğretim Üyesi

Y. Doç. Dr. Zeynep İslim

Üye
Öğretim Üyesi

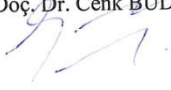
Not: Bu Form, 2 Adet ciltlenmiş Tez, 2 Adet PDF formatında Tezin kaydedildiği CD, 1 Adet Ulusal Tez Merkezi Veri Giriş Formuyla Sosyal Bilimler Enstitüsüne teslim edilmelidir.

KABUL VE ONAY

Mahsum SAVCI tarafından hazırlanan " Türkiye'de Kayıt Dışı Ekonominin İşçi Perspektifinde Nedenleri, Boyutları ve Sonuçları Üzerine Bir İnceleme" başlıklı bu çalışma 13.11.2015 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucu başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan (Tez Danışmanı)

Yrd. Doç. Dr. Cenk BUDAYAN

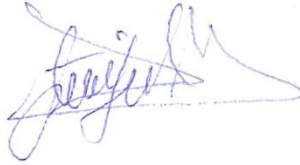
Üye

Yrd. Doç. Dr. Zeynep İŞİK

Üye

Yrd. Doç. Dr. İ. Metin AYCİL

ONAY

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylım. / /

Doç. Dr. Mazlum ÇELİK

Enstitü Müdürü

BİLİMSEL ETİK BEYANI

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “Türkiye’de Kayıt dışı Ekonominin İşçi Perspektifinde Nedenleri, Boyutları ve Sonuçları Üzerine Bir İnceleme” başlıklı çalışmanın tarafımca, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu ve bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve onurumla doğrularım.

.../.../.....

Mahsum SAVCI

ÖZET

Kayıt dışı ekonomi, en basit ifadesiyle gelir yaratan ve kamu otoritesinden gizlenen faaliyetler bütünü olarak tanımlanmakta olup, bir ülkede ekonomik göstergelerin gerçekleri doğru yansıtmamasına ve dolayısıyla hatalı ekonomik politikaların uygulanmasına neden olan faktörlerin başında gelmektedir. Kayıt dışı ekonomi, günümüzde sadece gelişmekte olan ülkeler açısından değil aynı zamanda gelişmiş ülkeler açısından da karşı karşıya kalınan en önemli sorunlardan birisidir. Nitekim Türkiye’de ekonomik faaliyetlerin önemli bir kısmının kayıt dışı olarak gerçekleştirildiği genel olarak kabul edilmektedir. Ülke ekonomileri açısından yarattığı olumsuz etki, kayıt dışı ekonomi olgusu ile mücadeleyi ve tedbirler alınmasını zorunlu hale getirmiştir. Bu çalışmada, Türkiye’de Kayıt dışı Ekonominin İşçi Perspektifinde Nedenleri, Boyutları ve Sonuçları ile ilgili bilgilere yer verilerek Türkiye’de kayıt dışı ekonomiyi azaltmaya yönelik çözüm önerileri üzerinde durulmuştur. Kayıt dışı ekonomi, ekonomik canlılığı beraberinde getirmektedir. Kayıt dışılığın ekonomi ve toplum üzerinde olumlu ve olumsuz olmak üzere birçok etkisi bulunmaktadır. İşsizlik, istihdam, kayıt dışı ekonomiyi kayıt altına almada en önemli araçlar arasında vergi politikaları ilk sıralarda yer almaktadır.

Uygulamada kullanılan on sorudan oluşan görüşme formu oluşturularak Türkiye’de kayıt dışı ekonominin olumlu ve olumsuz etkileri incelenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Kayıt dışı ekonomi, nedenleri, boyutları ve sonuçları.

ABSTRACT

The underground economy can be defined simply as a set of lucrative activities that are concealed from the public authorities in order to avoid tax and social security payments. This causes avoidance of the reflection of the realities of the economic indicators in the country accurately, which in turn lead to faulty implementation of economic politics. The underground economy is one of the important problems which is not only seen in developing countries but also in developed countries. Indeed, a significant portion of the economic activities performed in Turkey is generally considered that are performed informally. Due to the negative effects of the underground economy on the country, all countries fight and take precautions against underground economy. In this study, the solution methods to prevent underground economy in Turkey are revealed by considering the causes, extent, and consequences of the underground economy in Turkey. The positive and negative effects of underground economy on Turkish economy are tried to be revealed by using a form consisting of ten questions. Unemployment, employment, the informal economy to record the most important tools in tax policy is in the first place.

Creating a conversation on the application form with questions used the unregistered economy in Turkey has attempted to examine the positive and negative effects.

Keywords: Unregistered economy, causes, extent and consequences.

ÖNSÖZ

Kayıt dışı ekonomi son yıllarda ülkemizde ve dünyanın bir çok ülkesinde çokça tartışılan, analizlerde bulunulan, konferanslar yapılan, devletlerin maliyesini, gelir-gider engesini etkileyen, üzerinde çeşitli fikir ve çözümler üretilmesi gereken, minimum seviyeye indirilmesi gereken önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Sadece gelişmekte olan ülkeler değil, gelişmiş ülkelerde de kayıt dışı ekonomi konusuyla karşı karşıyadır. Türkiye ekonomisinin gelişmesinin önünde bir engel olarak görülen kayıt dışı ekonomi konusunun nedenleri, boyutları ve sonuçlarının belirlenmesi ve çözüm önerilerinin sunulması önem taşımaktadır.

Yüksek lisans eğitimim süresince deneyimlerini ve bilgi birikimlerini paylaşarak, beni pek çok konuda aydınlatan, çalışmanın planlanmasını, yürütülmesini yönlendiren ve her aşamada bana destek olan, her konuda yardım ve desteklerini gördüğüm, bana sabırla yol gösteren, değerli danışmanım Yrd. Doç. Dr. Cenk BUDAYAN hocama sonsuz saygı ve teşekkürlerimi sunarım.

Tez çalışmam süresince benden yardım ve destekleri ile her zaman yanımda olan aileme, Savcılar ailesi ve çalışanlarına, içtenlikle teşekkürlerimi sunuyorum.

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK BEYANI

ÖZET.....	i
ABSTRACT	ii
ÖNSÖZ.....	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
TABLO LİSTESİ	vii
GRAFİKLER LİSTESİ.....	viii
KISALTMALAR.....	ix

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1.1.Araştırmanın Amacı.....	3
1.2.Araştırmanın Kapsamı	3
1.3.Araştırmanın Yöntemi.....	3
1.4.Araştırmanın Kısıtları	4

İKİNCİ BÖLÜM

KAYIT DIŞI EKONOMİ İLE İLGİLİ TEMEL KAVRAMLAR

2.1. Kayıt Dışı Ekonominin Tanımı	5
2.2. Kayıt Dışı Ekonominin Çeşitleri	8
2.2.1. Yeraltı Ekonomisi (Yasadışı Faaliyetler).....	10
2.2.2. Yarı Kayıtlı Ekonomi	10
2.2.3 Kayıtlara Hiç Girmeyen Ekonomi	11
2.3. Kayıt Dışı Çalışanlar	12
2.3.1. İki ve ya Daha Çok İş Sahibi Olanlar	12
2.3.2. Deneme Süresince Kayıt Dışı Çalışanlar	13
2.3.3. Yarı Zamanlı Çalışma	13
2.3.4. İlave İşçiler	14

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE KAYIT DIŞI EKONOMİNİN NEDENLERİ

3.1.Makroekonomik Nedenler.....	21
3.2.Mali Nedenler	22
3.2.1.Vergiye Karşı Direnç.....	23
3.2.2.Vergi Oranlarının ve Sosyal Güvenlik Kesintilerinin Yüksekliği.....	24

3.2.3.Vergilendirme Ortamının Belirsizliği ve Vergi Afları	25
3.2.4.Vergi Denetiminin Yetersizliği ve Vergi Cezalarının Caydırıcı Olmaması.....	25
3.3.Siyasal Nedenler	26
3.4.Sosyal Yapı Değişikliğine Bağlı Nedenler.....	27
3.5.Coğrafi Nedenler	27
3.6.Psikolojik Nedenler	28

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE KAYIT DIŞI EKONOMİNİN BOYUTU VE SONUÇLARI

4.1.Vergisel Açından Kayıt Dışı Ekonomi	30
4.2.İstihdam Açısından Kayıt Dışı Ekonomi	31
4.3.Yasadışı Faaliyetler ve Kara Para Açısından Kayıt Dışı Ekonomi.....	35
4.4.Türkiye’de Kayıt Dışı Ekonominin Olumlu Sonuçları	41
4.5. Türkiye’de Kayıt Dışı Ekonominin Olumsuz Sonuçları	42

BEŞİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE KAYITDIŞI EKONOMİNİN NEDENLERİ, BOYUTU VE SONUÇLARI (MERSİN, İSTANBUL, MARDİN İLLERİNDE UYGULAMA)

5.1.Örnekleme.....	47
5.2. Görüşme Sorularının Belirlenmesi	47
5.3.Bulgular	47
5.3.1. Yaş Grafiği	48
5.3.2. Cinsiyet Grafiği.....	49
5.3.3. Sektör Grafiği	49
5.3.4. Eğitim Grafiği	50
5.3.5.Sigortasız Çalışma Nedenleri	51
5.3.6.Kayıt Dışı Ekonomi	52
5.3.7. Kayıt Dışı Ekonomi Sebepleri	53
5.3.8. Kayıt Dışı Ekonomi Engellene Bilir mi	55
5.3.9. Kayıt Dışı Ekonominin Birey Üzerindeki Etkileri	56
5.3.10. Kayıt Dışı Ekonominin Sonuçları	57
5.3.11. Türkiye’de Kayıt Dışı Ekonomi Beraberinde Hangi Sorunları Oluşur.....	58
5.3.12.Kayıt Dışı Ekonomiyle Mücadelede Ne Gibi Katkınız Bulunur.....	59
5.3.13.Türkiye’de İşsizliğin Azaltılması Kayıt Dışı Ekonomi.....	60
5.3.14.Türkiye’de Eğitimin Arttırılması Kayıt Dışı Ekonomiye Etkileri	61
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	62

EK 1: GÖRÜŞME FORMU	68
KAYNAKÇA	69
ÖZGEÇMİŞ.....	72

TABLO LİSTESİ

Tablo 2.1. Türkiye’de Yıllara Göre Kayıt Dışı İstihdam Oranları	6
Tablo 2.2. Sektörlere Göre Türkiye’de 2014 yılı Kayıt Dışı İstihdam Oranları	7
Tablo 2.3. Türkiye’de Kayıt Dışı Ekonominin Faaliyet Kollarına Göre Dağılımı	9
Tablo 2.4. Kayıt Dışı Ekonomik Faaliyetlerin Sınıflandırılması	10
Tablo 2.5: Ülkelere Göre Emeklilik Yaşı.....	15
Tablo 2.6: Türkiye’de Kayıt Dışı İstihdam (2006 Kasım- Bin Kişi).....	17
Tablo 3.1. Kayıt Dışı Ekonominin Nedenleri	18
Tablo 3.2. Bazı Ülkelerde Kayıt Dışı Ekonomi Oranları	20
Tablo 3.3. Türkiye’de Kayıt Dışılığın Nedenleri: Mükellef ve Gelir İdaresi Çalışanları Perspektifi.....	21
Tablo 3.4. Türkiye’de Cinsiyete Göre Kayıt Dışı İstihdam Oranları	24
Tablo 3.5. NUTS 2014 II Bölgelerine Göre Kayıt Dışı İstihdam Oranları	28
Tablo 4.1. Vergi Yaklaşımı ile Kayıt Dışı Ekonomi	31
Tablo 4.2. 2014 Eğitime Göre Kayıt Dışı İstihdam Oranları.....	33
Tablo 4.3. Türkiye’de 2014 Yaş Dağılımına Göre Kayıt Dışı İstihdam Oranları	34
Tablo 4.4. Meslek Grubu ve Kayıtlılık Durumuna Göre İstihdam Edilenler (2003 Yılı / Bin Kişi)	34
Tablo 4.5. Kayıt Dışı Ekonomiyle Mücadelede Güçlü Yönler, Zayıf Yönler Fırsatlar ve Tehditler	39

GRAFİK LİSTESİ

Grafik 5.1. Yaşınız?	48
Grafik 5.2. Cinsiyetiniz?	49
Grafik 5.3. Hangi Sektörde Çalışıyorsunuz?.....	49
Grafik 5.4. Eğitim Durumunuz?.....	50
Grafik 5.5. Sigortasız Neden Çalışıyorsun?	51
Grafik 5.6. Kayıt Dışı Ekonomi Nedir?	52
Grafik 5.7. Kayıt Dışı Ekonominin Sebebi Nedir?	53
Grafik 5.8. Kayıt Dışı Ekonomi Nasıl Engellenir?	55
Grafik 5.9. Kayıt Dışı Ekonominin Birey Üzerindeki Etkisi Nedir? (Senin Üzerindeki Etki)	56
Grafik 5.10. Kayıt Dışı Ekonominin Sonucu Nedir?	57
Grafik 5.11. Türkiye’de Kayıt Dışı Ekonomi Beraberinde Hangi Sorunları Getirir?.....	58
Grafik 5.12. Kayıt Dışı Ekonomiyle Mücadelede Ne Gibi Katkın Var?.....	59
Grafik 5.13. Türkiye’de İşsizliğin Azaltılması Kayıt Dışı Ekonomiyi Nasıl Etkiler?	60
Grafik 5.14. Türkiye’de Eğitimin Arttırılması Kayıt Dışı Ekonomiyi Etkiler Mi?.....	61

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
GSMH	Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
GGV	Gelir Geçici Vergi
GV	Gelir Vergisi
KDV	Katma Değer Vergisi
KOBİ	Küçük ve Orta Boy İşletme
KOSGEB	Küçük ve Orta Ölçekli Sanayiye Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı
KV	Kurumlar Vergisi
ÖTV	Özel Tüketim Vergisi
SSK	Sosyal Sigortalar Kurumu
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TL	Türk Lirası
VİV	Veraset ve İntikal Vergisi
GİB	Gelir İdaresi Başkanlığı
SGDB	Strateji Geliştirme Daire Başkanlığı
GZFT	Güçlü Yönler, Zayıf Yönler Fırsatlar ve Tehitler
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
TUİK	Türkiye İstatistik Kurumu
GSS	Genel Sağlık Sigortası
EGM	Emniyet Genel Müdürlüğü

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

Kayıt dışı ekonomi, yakın dönemde ve geçmiş yıllarda hem gelişmiş ülkelerde hem de gelişmesini tamalamayan ülkelerde ve küçük, büyük ülkelerde de ciddi toplumsal sorun olarak kendini hissettirmektedir. Türkiye’de özellikle 1980’den sonra yaşadığı ekonomik krizlerin sebebiyle de önemli boyutlara ulaşmış ve var olan sorunların üzerine yenilerini eklemiştir. Son derece karmaşık bir yapıya sahip olan kayıt dışı ekonomi, iktisadi faktörlerin yanı sıra sosyal, siyasal, psikolojik, ahlaki faktörleri de içermektedir.

Kayıt dışı ekonomiye ilgi II. Dünya savaşı sonrasında başlamış, Fransa’da ilki 1936’da sonraki 1940 yılında olmak üzere kayıt dışı istihdam konusunda yasal düzenlemeler yapılmış, ilk defa 1958 yılında Çağan tarafından ABD’de kayıt dışı ekonominin hacmi ölçülmeye çalışılmıştır. Konun hale güncel olmasının nedeni ise genellikle bir sorun olarak görülen olgunun ortadan kaldırılamamış olmasıdır. Kayıt dışı sektörünün büyüklüğünün, başta işsizlik oranı, bölgeler arasında gelir farklılığı, kişi başına düşen gelir ve hatta enflasyon olmak üzere bütün sosyal ekonomik göstergelere etkileri olacaktır. Kayıt dışı ekonominin kaynak dağılımında etkinlikten uzaklaşma ve gelir dağılımını bozucu etkileri nedeniyle yarattığı refah kaybı rekabete eşitliği bozmasıyla devletin varlığına olan kamu güvenliği sarsılması diğer olumsuzlukları arasında sayılabilir (Yılmaz, 1998:483).

Kayıt dışı ekonomi yapan işletmeler vergiden kaçındıkları için kayıtlı çalışan işletmeler arasında haksız rekabete sebebiyet vermektedir. Kayıtlı çalışan işletmeler yüksek maliyete katlanmak zorunda kalmakta (sgk primi, emeklilik, vergi vs.) bu da işletmeler arasına üretimi, rekabeti, ticareti olumsuz etkiler doğurmaktadır. Kayıt dışı ekonominin en fazla görüldüğü küçük boy işletmeler ve orta boy işletmeler kontrol edilmesi zor, kaçak işçi çalıştırmasının mevcut olduğu, vergi kaçakçılığı, sigorta primi borcunun ödememesi, gibi faktörlerden dolayı maliyetten, giderden kurtulurken; yasal mevzuatlara uyan işçilerin haklarını, sigortaları yatıran kayıt dışı ekonomi ile uğraşmayan işletmeler açısından ağır bir vergi yükü oluşmaktadır. Böylece kayıt dışı ekonomi yapan işletmeler düşük fiyata üretim yaparken; kayıtlı ekonomi yapmayanlar arasında haksız rekabet, adaletsiz ticari ortam ve üretim şartlarında maliyet farkları oluşmaktadır. Bu durum zaman içinde kayıt dışı ekonomiyi yapanı güçlendirmekte kayıtlı ekonomi yapan işletmelerinin rekabet gücünü zayıflatmaktadır. Piyasada dengeleri bozmakla beraber işletmelerin kayıt dışı ekonomiye geçişine sebep olmaktadır.

Kayıt dışı ekonomik faaliyetler, yasal faaliyetler olabileceği gibi yasadışı faaliyetler de olabilir. Gizli faaliyet ya da açık faaliyetlerde olabilir. Yasal faaliyetlerin bir kısmına, yasalarca kayıt dışı kalmasına izin verilirken bir kısmı ise faaliyet yasal olmasına rağmen faaliyeti gösterenler tarafından yasadışı yollarla kayıt dışında bırakılmaktadır. Yasadışı faaliyetler ise zaten konusu suç teşkil eden yasak faaliyetlerdir.

Kayıt dışı faaliyetlerin yaygın olması, devletin kontrolünün ve denetiminin olmaması ve güçsüz devlet imajı anlamına gelmektedir. Devlet, sosyal devlet olma gereği yerine getirmek zorunda olduğu görevleri yerine getirmek için finansman kaynağı bulmak zorundadır. Ülkelerin en önemli geliri ise toplanan vergilerdir. Kayıt dışı ekonomi demek aynı zamanda kayıtlara girmeyen ve vergilenemeyen gelir demektir. Vergi toplayamayan devlet, açıklarını kapatmak için borçlanma yoluna gider, borçlanma ise birçok sorunu (enflasyon vb. gibi) beraberinde getirmektedir. Ayrıca toplumun büyük kesiminden vergi alınamaması aynı zamanda gelir dağılımının bozulması, haksız kazanç, sebepsiz zenginleşme, güvensizlik vs. sonucunu yaratmaktadır. Ekonominin bozulması bir tarafa, toplumun değerleri bozularak ahlaki erozyona uğramaktadır. Dolayısıyla konu, sadece iktisadilikten çıkıp sosyolojik, psikolojik gibi diğer bilim dallarına da inceleme alanı olmaktadır.

Türkiye’de, yapılan araştırmalar sonucu, %30-%40 arası kayıt dışı ekonomi olduğu tahmini yapılmıştır. Kayıt dışı ekonomi, hızla değişen dünyada yeni gelişen üretim yolları, kırsaldan göçle kentleşme, hızlı nüfus artışı, eğitim, küreselleşme vb. nedenlerden dolayı hızla yayılmaktadır. Devletin toplumun ihtiyaçlarına cevap verememesi, ekonomik büyüme ve kalkınmayı sağlayamaması, adil gelir dağılımını gerçekleştirememesi ve diğer görevlerini yerine getirememesi, toplumda otorite boşluğu yaratmakta, devletin güçsüzlüğü kanısı hakim olmakta ve herkes kendi sorununu kendisi çözme yoluna gitmekte ve dolayısıyla da kaos oluşmaktadır.

Bu çalışmada, öncelikle kayıt dışı ekonomi çeşitleri ve bazı temel kavramlar açıklanarak; kayıt dışı ekonominin Türkiye’deki nedenleri, boyutu, sonuçları, devlete ve topluma olumlu ya da olumsuz etkileri, faaliyet alanları, analiz edilmeye çalışılacak ve çözüm yollarının neler olabileceği konusunda değerlendirmelerde bulunulacaktır.

1.1.Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, Türkiye’de kayıt dışı ekonominin işçi perspektifinde nedenleri, boyutları ve sonuçlarını belirlemektir. Bu çalışmada emek piyasasının katı politikaları karşısında ekonomik şartlar sebebiyle çalışmak zorunda kalan kişilerin oluşturduğu işçiler grubu, kayıt dışı istihdamın önemli bir boyutunu oluşturmaktadır. Ayrıca, bu çalışmada, söz konusu kayıt dışı ekonominin azaltmaya yönelik çözüm önerileri üzerinde de değerlendirmelerde bulunulacaktır.

1.2. Araştırmanın Kapsamı

Araştırmanın kapsamı; Mersin İlinin Akdeniz İlçesi, İstanbul İlinin Zeytinburnu İlçesi, Mardin İlinin Nusaybin, Midyat İlçelerini kapsamaktadır. Kayıt dışı ekonomi çok geniş bir konu olduğundan, bu çalışmada sadece Türkiye’de kayıt dışı ekonominin neden ve boyutlarının üzerinde durulacaktır. Diğer taraftan, literatür araştırması bölümünde de görüleceği üzere, özellikle son dönemlerde kayıt dışı ekonominin etkileri ve soruna çözüm önerileri üzerinde durulmaktadır. Bu araştırma her dönemin etkisini ayrı ayrı belirlemek yerine, genel olarak kayıt dışı ekonominin etkileri üzerinde yoğunlaşmıştır. Bu nedenle çalışmanın bulguları da, “kayıt dışı ekonominin neden ve boyutları” olarak belirtilmiştir.

1.3. Araştırmanın Yöntemi

Türkiye’de kayıt dışı ekonominin işçi perspektifinde nedenleri, boyutları ve sonuçlarını belirleyebilmek için öncelikle söz konusu ekonominin tarihçesi incelenecektir. Bu kapsamda, tarihsel sürece ilişkin bilgiler ve kavramlar açıklanmıştır.

Türkiye’de kayıt dışı ekonominin nedenleri ise; makroekonomik nedenler, mali nedenler, siyasi nedenler, sosyal yapı değişikliğine bağlı nedenler, coğrafi nedenler ve psikolojik nedenler olarak incelenmiştir. Tarihçeye ek olarak vergisel, istihdam açısından konuları kapsayan literatür araştırması yapılarak yapısal kayıt dışı ekonominin hangi boyutlarda etkilediğinin belirlenmesine çalışılmıştır. Belirlenen bu “etkileme” boyutlarına ilişkin olan görüş ve önerilerinin belirlenebilmesi amacıyla da sıradan bireyler ile veri toplamak üzere yarı yapılandırılmış görüşme tekniği uygulanmıştır.

Bu yöntem seçilmesindeki başlıca neden sıradan kişilerin konu hakkındaki ne düşündüğünü değerlendirmelerini daha geniş bir perspektifte yansıtabilmelerine imkân sağlamaktır.

1.4. Araştırmanın Kısıtları

Araştırmamız sadece sıradan vatandaşlar ile kısıtlıdır. Araştırma Mersin İlinin Akdeniz İlçesi, İstanbul İlinin Zeytinburnu İlçesi, Mardin İlinin Nusaybin, Midyat İlçelerini kapsamaktadır. Benzer çalışmaların daha fazla sayıda il ve ilçeyi kapsamaması, konuya ilişkin daha güvenilir bulgular elde edilmesini sağlayacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM

KAYITDIŞI EKONOMİ İLE İLGİLİ TEMEL KAVRAMLAR

2.1. Kayıt Dışı Ekonominin Tanımı

Kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin geniş kapsamlı olması, hem tanım hem de isim olarak birçok çeşitliliğe neden olmuştur. Buna göre; gayri resmi ekonomi, ikinci ekonomi, saklı ekonomi, yasadışı ekonomi, beyan edilmemiş ekonomi, marjinal ekonomi, görünmeyen ekonomi ve kara ekonomidir. Fakat kayıt dışı ekonomi terimi tüm bu terimleri kapsayıcı olması bakımından tercih edilmektedir.

Yukarıda bahsedilen kayıt dışı ekonomi ile ilgili terimler, kayıt dışı ekonominin vurgulanmak istenen yönünü göstermektedir. Kayıt dışı ekonomi içindeki faaliyetin gizliliği vurgulanmak isteniyorsa gölge ekonomi, gizli ekonomi, yeraltı ekonomisi; faaliyetin yasa dışılığı vurgulanmak isteniyorsa kara ekonomi, gri ekonomi, yasadışı ekonomi, illegal ekonomi; faaliyetin devletin bilgisi dışında tutuluyor olması vurgulanmak isteniyorsa gayri resmi ekonomi, kayıt dışı ekonomi, resmi olmayan ekonomi, enformel ekonomi ve son olarak faaliyetin önemsiz olması sebebiyle resmi GSMH kayıtlarında tutulmaması vurgulanmak isteniyorsa marjinal ekonomi, ikinci ekonomi, ikincil ekonomi gibi ifadelerle karşılaşmak mümkündür (Gümüş, 2000: 3).

Kayıt dışı ekonominin diğer önemli alt ayrımı ise yasadışı mal ve hizmet üretimi sonucunda oluşan kayıt dışı ekonomi, bir başka ifadeyle suç ekonomisidir. Suç ekonomisinde belirleyici unsur faaliyetin yasaların öngördüğü şekilde yapılmaması değil kendisinin yasaklanmış olmasıdır. Kayıt dışı ekonominin diğer tanımlardan gelirin yasalara aykırı bir şekilde kayıt dışına çıkarılması söz konusu iken, suç ekonomisinde üretim tamamen yasalara aykırı olarak gerçekleşmektedir. Faaliyet yasadışı olduğundan bu faaliyetin sonucunda yapılan elde edilen gelir, doğası gereği gizlenecektir. Diğer taraftan kayıtlı ekonomi içerisinde konusu suç oluşturan faaliyetler sonucunda elde edilen ekonomik değerler kayıt dışı olarak değerlendirilecektir. Ancak suç ekonomisinde nihai amaç yasalara aykırı faaliyetleri kayıt altına almak ortadan kaldırmak olduğundan, mücadeleye yönelik olarak alınan önlemler, kaçınılmaz olarak yasadışı faaliyetleri adan kaldırmayı da içermektedir (GİB SGDB yayını 2009 no;87: 3).

Başka bir görüşte, kayıt dışılığın devlet gelirleri üzerindeki olumsuz etkileri bulunduğunu öne sürmektedir. Devletin en önemli geliri olan vergilerin, kayıt dışı faaliyetler dolayısıyla erozyona uğraması, makroekonomik yapıda olumsuz tetiklenmelere ve sosyal refah devletinden ödünler verilmesine yol açabilir. Kayıt dışı faaliyetlerin devletin vergi tahsilâtını azaltması sonucunda artan bütçe açıkları, doğrudan veya dolaylı vergiler ile yine vergi mükelleflerine dönecektir. Mükellefler de vergi yüklerindeki artışlar karşısında kayıt dışı faaliyetlerini artırarak kısır döngüyü biraz daha kuvvetlendireceklerdir (Çetintaş ve Vergil, 2003).

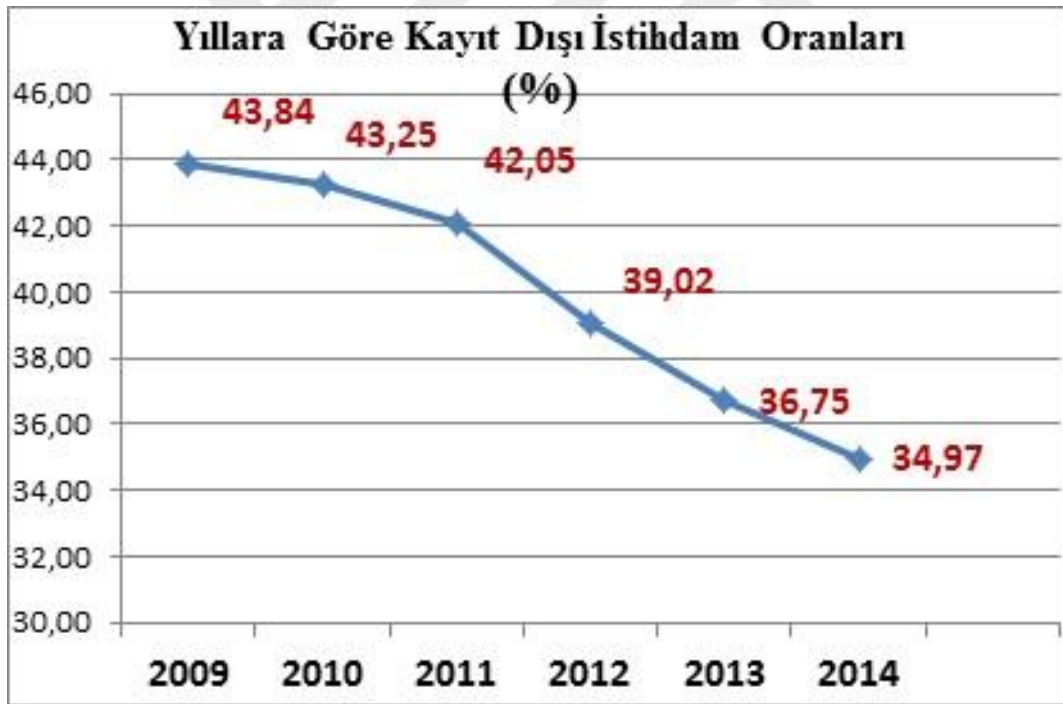
İsimlerin her biri belli konuları ve faaliyetleri kapsamakta olup hepsinin ortak özelliği; egemen üretim biçimine göre yerine getirilmesi gerekli yasal, vergisel ve toplumsal sorumlulukların tümüyle ya da kısmen yerine getirilmemesine yönelik faaliyetler olmalarıdır (Çiloğlu, 1998: 68).

Aşağıda yerli ve yabancı literatürden alınan kayıt dışı ekonomi tanımlarına yer verilmiştir: Kayıt dışı ekonomi, GSMH hesaplarını elde etmede kullanılan ve bilinen istatistiksel yöntemlere göre tahmin edilemeyen ve gelir yaratıcı ekonomik faaliyetlerin tümü olarak ifade edilmektedir (Derdiyok, 1993: 54).

Fiilen gerçekleşmiş olmasına rağmen kaydı tutulmayarak kamu idarelerinin denetimi dışında kalan her türlü ekonomik işlem ve faaliyet kayıt dışı ekonominin tanımını oluşturmaktadır (Sarılı, 2002: 32).

Bu tanımlamaların özü, bir ekonomik faaliyetin belgelendirilmemesi, kamu otoritesinden gizlenmesi ve milli gelir hesaplarına yansımamasıdır.

Tablo 2.1. Türkiye’de Yıllara Göre Kayıt Dışı İstihdam Oranları

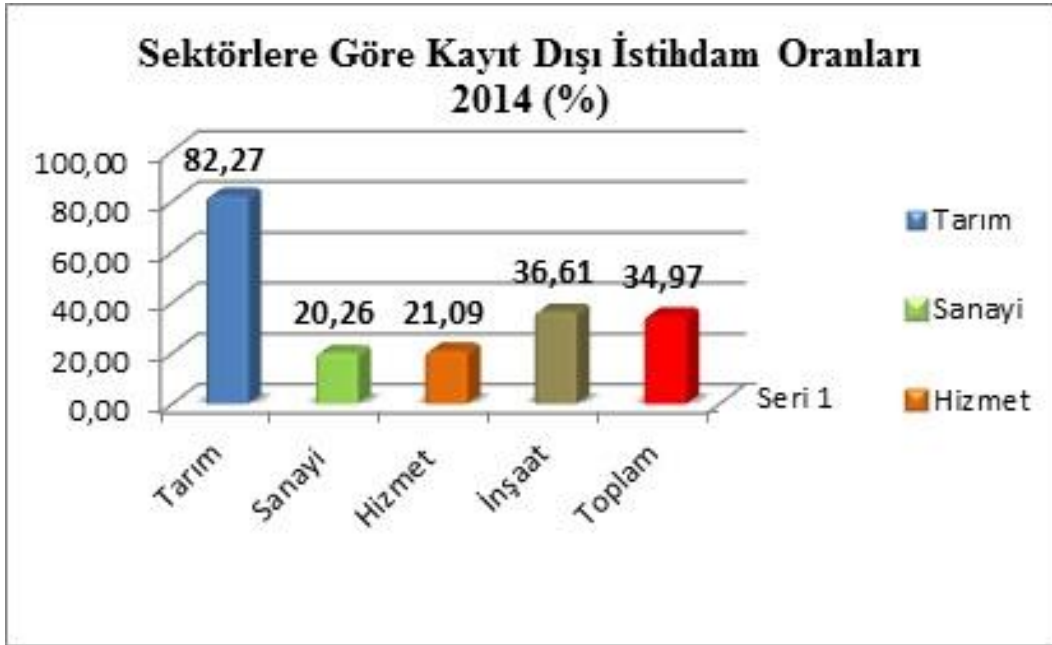
Kaynak: <http://www.sgk.gov.tr/wps/> 24.06.2015

Türkiye’de 2009’dan 2014 yılına kadar yıllara göre kayıt dışı istihdam oranları 2009 yılında % 43,84 iken 2014 yılında kayıt dışı istihdam oranı % 34,97 dir. Buda gösteriyor ki kayıt dışı ekonomi 2009 ile 2014 yılları arasında düşüş sağlanmaktadır. Bunun sebebi devletin kayıt dışı ekonomiyle mücadele stratejisi, teşvik sistemini farklı bölgelere yayarak işsizliği azlım politikasını

göstermek. İnsanların bilinçlenmesi neticesinde sigortasız çalışmak istememesi gibi sebepler 2009 ile 2014 yılları arasında kayıt dışı istihdamın azalması sağlamıştır.

Kayıt dışı istihdamın azalması Türkiye’de işsizlik oranını azaltacaktır. Çünkü vatandaşın herhangi bir işte çalıştığı zaman sigortası yatmıyorsa bu vatandaş TÜİK verilerine göre çalışmıyor demektir. Buda verilere göre işsizliğin arttığını göster fakat aslında kişi çalışıyor fakat işveren sigortasını yatırmıyor bu da işverenin kayıt dışı ekonomiyi uyguladığını gösterir.

Tablo 2.2. Sektörlere Göre Türkiye’de 2014 yılı Kayıt Dışı İstihdam Oranları

Kaynak: <http://www.sgk.gov.tr/wps/> 24.06.2015

Türkiye’de sektörlere göre kayıt dışı istihdam oranları 2014 % oranlarına baktığımızda tarım sektörünün % 82,27 tarım sektörü birinci sırada yer almaktadır. Tarım sektörünün birinci sırada yer alması Türkiye’nin tarıma dayalı ekonominin hakim olduğu gösterilmektedir. Türkiye’de tarımda çalışan ve tarım ürünlerinin kayıt altına tamamen alınamaması, tarım alanların çoğunluğu, farklı tarım ürünlerinin olması, tarladan pazara satışların olması gibi sebeplerden dolayı tarımda kayıt dışı ekonomi diğer sektörlerle oranla yüksektir. Tarımda çalışan mevsimlik işçilerin sigorta primleri ve çalışmışlığı kayıt dışına alınmamaktadır. Buda işsizlik oranlarını artırmakla beraber kayıt dışı ekonomiyi de artırmaktadır. Türkiye’de tarımda istihdam genel itibariyle mevsimlik işçi, sezonluk işçi statüsünde çalışmaktadırlar. Türkiye’de yaz aylarında fındıkların toplanmasına giden çok sayıda işçi sadece fındık toplanma zamanı çalışmaktadırlar. Bir işverende belli bir zaman aralığında çalışmakta olup o iş bittiği zaman başka işe gitmektedir. Türkiye dört mevsimi yaşadığı için tarımsal faaliyetler de farklı mevsimlerde hasat edilmektedir. Akdeniz Bölgesinde turuncgiller son bahar mevsiminde hasat edilirken, Ege Bölgesinde üzüm yaz aylarında hasat edilmektedir. Farklı tarım

ürünlerinin farklı zamanlarda hesap edilmesi mevsimlik işçilerin birçok yerde çalışmasına sebep olmakta beraber devletin istihdamı kayıt altına almasını zorlaştırmaktadır. Türkiye’de sektörlere göre kayıt dışı istihdam oranı sanayi sektöründe 2014 yılında% 20,26 dır. Diğer sektörlere göre sanayi sektörünün aza olması sanayi tesislerinde devletin kontrol etme imkânın çok olması, sanayi sektörünün fatura, ihracat, gibi faktörlerin olması sebebiyle diğer sektörlere göre azdır.

2.2. Kayıt Dışı Ekonominin Çeşitleri

Kayıt dışı ekonomik faaliyet sonucu gelir elde edenler, elde ettikleri gelirin bir kısmını ya da tamamını kayda geçirmiyor ve dolayısıyla ödemesi gerekenden az vergi ödüyor veya hiç vergi ödemiordur. Bu açıdan kayıt dışı ekonomi üç gruba ayrılabilir. Bunlar:

- Yeraltı Ekonomisi,
- Yarı Kayıtlı Ekonomi,
- Kayıtlara Hiç Girmeyen Ekonomi.

Tablo 2.3. Türkiye’de Kayıt Dışı Ekonominin Faaliyet Kollarına Göre Dağılımı

Sektör	GSYİH (Milyar €, 2010)	Kayıt Dışı Ekonomi (Milyar €, 2010)	Kayıt Dışı Ekonomi Payı (%)
Tarım, Avcılık ve Ormancılık	50,753	9,556	18,8
Balıkçılık	1,288	121	9,4
Madencilik ve Taş Ocakları	8,852	0	0,0
İmalat	95,748	27,040	28,2
Elektrik, Gaz, Buhar ve sıcak su üretimi ve Dağıtım	14,281	0	0,0
İnşaat	25,369	8,358	32,9
Toptan ve Perakende Ticaret; Motorlu Taşıt, Motosiklet, Kişisel ve Ev Eşyalarının Onarımı	69,533	19,637	28,2
Oteller ve Lokantalar	14,350	2,702	18,8
Ulaştırma, Depolama ve Haberleşme	82,506	19,417	23,5
Mali Aracı Kuruluşların Faaliyetleri	23,300	0	0,0
Gayrimenkul, Kiralama ve İş Faaliyetleri	99,467	18,727	18,8
Eğitim	20,634	0	0,0
Sağlık İşleri ve Sosyal Hizmetler	10,057	947	9,4
Diğer Sosyal, Toplumsal ve Kişisel Hizmet Faaliyetleri	10,383	1,955	18,8
Ev İçi Personel Çalıştıran Hane Halkları ve Hane Halkları Tarafından Kendi Kullanımlarına Yönelik olarak Ayrım yapılmamış Üretim Faaliyetleri	1,175	221	18,8
Uluslararası Örgütler ve Temsilcilikler	0	0	23,5
Kamu Yönetimi ve Savunma, Zorunlu Sosyal Güvenlik	25,811	3,645	14,1
TOPLAM	553,507	112,325	
Eğlence Mesaj, Fuhuş, Ev Hizmetleri ve Diğer Faaliyetler		44,317	28,9
TOPLAM KAYIT DIŞI EKONOMİ		156,642	28,3

Kaynak: Kayıt dışı ekonomi ve yönetim dergisi 2015 K.Bozkurt ile Ö.Özbay s 77

Türkiye’de kayıt dışı ekonominin faaliyet kollarına göre dağılımına baktığımızda 2010 yılındaki % oranlarında % 32,9 ile en yüksek payı inşaat sektörü yer almaktadır. İnşaat sektöründen sonra Eğlence Mesaj, Fuhuş, Ev Hizmetleri ve Diğer Faaliyetler alanı % 28,9 ile gelmektedir. İnşaat sektöründeki kayıt dışı ekonominin olmasının sebebini inşaat alan ve satanlara sorduğumda İnşaatı

satan kişi veya kuruluş sattığı taşınmaz gayrimenkul fatura üzerinde düşük fiyatta gösterip kalan parayı da elden alıyor ve tapudaki gayrimenkul fiyatı düşük gösterilmektedir. Bunun neden yapıldığı sorusuna tapuda gerçek fiyat gösterildiği zaman o fiyata göre vergi veriliyor olmasıdır. Bu sebeple kayıt dışı olanda inşaat sektörü % olarak en yüksek oran gösterilmektedir. Tablodaki Eğlence, masaj, fuhuş, ev hizmetleri ve diğer faaliyetler kayıt dışı ekonomi payı içerisinde % 28,29 ile diğer kollara oranla yüksek bir yer edinmektedir. Tablodaki eğitim faaliyetinin kayıt dışı ekonomi payı içerisindeki % 0,0 olmasının sebebi tabloda özel derslerin hesaba katılmamış olmasını gösterilmektedir.

Tablo 2.4. Kayıt Dışı Ekonomik Faaliyetlerin Sınıflandırılması

Faaliyet Tipi	Parasal İşlemler		Parasal Olmayan İşlemler	
Yasadışı Faaliyetler	Çalınmış malların ticareti, fuhuş, kumar kaçakçılık, uyuşturucu üretimi ve ticareti, dolandırıcılık vs.		Takas: Uyuşturucu, hırsızlık, Uyuşturucu üretimi, kaçakçılık kişisel kullanım için çalınan mallar, hırsızlık vs.	
	Vergi Kaçağı	Vergiden Kaçınma	Vergi Kaçağı	Vergiden Kaçınma
Yasal Faaliyetler	Kendi hesabına çalışma sonucunda elde edilen ve yasal olan mal ve hizmet karşılığında elde edilen gelirlerin gösterilmesi	Çalışanlara sağlanan hak ve menfaatlerin bildirilmemesi	Yasal hizmet ve malların el değiştirmesinin bildirilmemesi	Kendi başına ve yardımlaşma ile üretilen mal ve hizmetlerin bildirilmemesi

Kaynak: Kayıt dışı ekonomi ve yönetim dergisi 2015 K.Bozkurt ile Ö.Özbay s 77

2.2.1. Yeraltı Ekonomisi (Yasadışı Faaliyetler)

Yeraltı ekonomisi, toplumun zararlı ve ahlak dışı gördüğü ve kanunla yasaklanmış, başta uyuşturucu kaçakçılığı olmak üzere kara para ya da kirli para yaratan birçok suç faaliyetini içerir. Ekonomik faaliyetlerden bir kısmının çeşitli nedenlerle yeraltına kayması, vergilendirilebilir kaynakların da yeraltına kayması anlamına gelmekte ve sonuçta vergi kaybı ortaya çıkmaktadır (Yılmaz, 1998: 483). Bu faaliyetler arasında silah, kalpazanlık, uyuşturucu, tefecilik, tarihi eser

kaçakçılığı, insan ticareti, çek-senet tahsilâtı gibi yasadışı işler bulunur. Bu faaliyetler sonucu elde edilen gelire kara para denir.

2.2.2. Yarı Kayıtlı Ekonomi

Yarı kayıtlı ekonomi içinde, faaliyetleri yasal olup, kendileri de kayıtlı olan, ancak gelirlerinin büyük bir kısmı kanuni istisna veya muafiyet uygulamalarıyla ya da gerçek usul dışında vergilendirilmeleri vb. nedenlerle kayıt dışında kalan kesim ile faaliyetlerinin bir kısmını ya da tamamını yasalara aykırı şekilde kayıt dışında tutan kesim yer almaktadır. Bir kesim gelirlerini yasal olarak kayıt dışında bırakılması ile diğer kesim ise belge ve kayıt düzenine uymayarak gelirlerini yasalara aykırı olarak kayıt dışına çıkarmaktadır (Aydemir, 1995a: 77).

2.2.3 Kayıtlara Hiç Girmeyen Ekonomi

Faaliyetleri yasal olmasına karşın vergi sisteminde kayıtları yoktur, dolayısıyla vergi ödemezler. Her yerde rastlanmakla birlikte daha çok büyük kentlerde metropollerde göç alan şehirlerde görülür. Bu durum bazı meslek gruplarında daha yaygındır. Bunlar:

- Serbest meslek sahipleri (Doktorlar, Avukatlar ve Muhasebeciler),
- Özel muayenehanesinde çalışan Faaliyetleri yasal olmasına rağmen günde kaç kişiyi muayinetti ne kadar para aldı bunların faturasını işleme almadığı zaman kayıt dışı ekonomi yapmış oluyor.
- Mobilya, Kereste ticareti yapanlar,
- Oto alım satım yapanlar,
- Ev arsa satanların, kiralyanların komisyoncuları,
- Kum, ocakları,
- Kaçak olarak yurda giren demir, altın, gibi maden ticareti ile uğraşanlar,
- Altın, gümüş satan kuyumcular,
- Döviz büroları,
- Yüksek ücret alan ücretliler,
- Proje büroları, Mühendislik, mimarlık vs
- Tekstil atölyelerinde iplik piyasası vs. çalışanlar,
- Daireleri günlük kiraya verenler, gayrimenkul kiraya verenler, arabaları kiraya verenler büyük kentlerde artış sağlanmaktadır.

- İkinci el spot dayanıklı ev aletleri tüketim malları ve elektronik cihaz ticareti yapanlar, Spot ya da ikinci eşya satılışı faturaya dahil edilmediği için bunlarda kayıtlara girmeyen ekonomi olarak girmektedir
- Bazı küçük sanayi bölgelerinde oto bakım, onarım ve tamirini yapanlar,
- Oto yedek parçaları alım satım ile uğraşanlar,
- Deri işi, imalatı ve satışı ile uğraşanlar,
- Lokanta, Müzikal yerler, eğlence yerleri, otel işletenler,
- Rant elde eden arsa sahipleri ,
- Sahte belge düzenleyenler, ülkemiz jeopolitik yönden önemli bir konumda olduğu için sahte pasaport gibi işlemler görülmektedir.
- Tarımsal ürünleri alıp satanlar. Gibi kayıt dışı ekonomik faaliyetler faturalandırılmadığı için kayıtlara hiç girmeyen ekonomi örneklerini vermektedir.

2.3. Kayıt Dışı Çalışanlar

Kayıt dışı istihdam hem kamu maliyesi hem de sosyal politika açısından sorunlar doğurmaktadır. Kamu maliyesi açısından devlet vergi ve gelirlerini toplayamayarak büyük gelir kaybına uğramaktadır. Sosyal politika açısından ise, işçiler çağdaş çalışma koşullarının gerisinde çalışmaya zorlanmakta, iş ve sosyal güvenlik hukuku alanında sağlanmış haklardan mahrum bırakılmaktadırlar. Tüm bunlar sosyal devlet anlayışının önemli yaralar almasına neden olmaktadır. Bu nedenle kayıt dışı istihdam kavramı, çalışma koşulları ve verilen maddi ödüller açısından ikiye ayrılmaktadır. Bir yanda sağlığa zararlı şartlar altında, sigortasız, örgütsüz ve yasal korumadan yoksun olarak sefalet ücreti ile çalıştırılan özellikle kadın, çocuk'ların oluşturduğu grup ortaya çıkmaktadır. Diğer tarafta ise esasen bağımlı olarak bir işte çalışan ek gelir elde etmek isteyen bir grup vardır (Altuğ,1993:15).

Kayıt dışı ekonomide ya da etkisi altında çalışanlar ülkemizde bazen kendi istekleriyle bazen de kendi isteklerinin dışında kayıt dışı istihdam edilmek durumundadırlar. Kendi isteklerinin dışında kayıt dışı istihdam edilenler işverenler tarafından emekleri sömürmekte, hakları tam olarak verilmemekte olup mağdur olmaktadır. Kendi iradeleriyle çalışan kişilerin mağduriyeti daha azdır.

2.3.1. İki ve ya Daha Çok İş Sahibi Olanlar

İnsanların günümüz şartlara, hayat standartlarını yükseltmek ve daha iyi bir hayat sürmek için ek işler yapmaktadırlar. Ülkemizde ve bir çok ülkede ek gelir sağlamak, yada gelirini artırmak

amacıyla ikinci bir işte çalışması rastlanılan bir durumdur. Asıl işinde devlet güvencesi, yada herhangi bir güvencesi olan kişiler asıl işinde sosyal güvencesi ve SGK primleri yatırıldığı için ek işte kayıt dışı çalışarak gelirini ve hayat standartlarını artırma çabasındadırlar. Bu işlerde çalışan insanlar piyasadaki emek karşılığında ucuz çalışmakta ve bir nevi piyasayı bozmaktadırlar. Ek işlerde çalışanların kayıt dışı çalışmada mağduriyeti, Asıl işi olan kayıt dışı çalışma şekillerine göre daha azdır. Çünkü ek işlerde çalışan kişiler zaten bir sosyal güvenceye sahiptir. Ek işte çalışarak yaşam standartlarını yükseltmek, gelirlerini artırmaktır. Çalışanlar arasında haksız rekabete sebep olmakta işveren açısından da maliyeti düşük çalışan bulmasını sağlamaktadır.

2.3.2. Deneme Süresince Kayıt Dışı Çalışanlar

İşe yeni giren bir işçinin işte başarılı olup olmayacağı iş Kanunu'na göre işverene tanınan bir aylık deneme süresinde gözlemlenebilmektedir. Bu süre zarfında işveren yanında çalıştırdığı ücretliyi sosyal güvenlik kuruluşuna bildirmemektedir (Karadeniz, 2002:63).

Ülkemizde en çok karşılaşılan mesellerden biri de yeni işe giren kişilerin SGK prim borçlarının bazı işveren kesimi tarafından yatırılmamasıdır yani çalışanları bir deneme sürecine tabi tutmalarıdır. Bu da en çok karşılaşılan durumlardan biridir. İşverenlerin bir kısmı kayıt dışı istihdam edilen işçilerin deneme süresinde olduklarını bildirmektedirler. Çalışanlar ilk ay SGK primlerinin yatırılıp yatırılmadıklarını bilmektedir. Fakat son zamanlarda SGK sisteminin gelişmesi neticesinde primler sistemde her aydan sonra gözükmemektedir. Çalışanların bir işe yerleşirken işveren tarafından uzun süre kayıtsız çalışmasını önlemelidir.

2.3.3. Yarı Zamanlı Çalışma

1990'ların başından itibaren part time çalışma olarak dilimize yerleşmiş olan terim; haftada 30 saatten daha az çalışmayı ifade etmektedir. Emek piyasasında oluşan bu tür bir esneklik, AB ülkelerinde her geçen gün daha da talep edilen bir çalışma şekli haline gelmiştir. Bu tür bir istihdam biçiminin talep edilmesinin nedeni çoğunlukla zaman faktörüdür (Şen, 2008:11).

Öğrenciler, emekliler, ev hanımları yarı zamanlı çalışma yani günümüz adıyla part time olarak en çok talep eden kesimler olup bu çalışma şeklini seçmektedirler. Çalışmaktadırlar. Bu tür çalışma şeklinin kayıt dışı ekonomide olmasının sebebi ise bu konuda yeterli düzeyde yasanların, kuralların olmamasıdır.

2.3.4. İlave İşçiler

Emek piyasasının katı politikaları karşısında çalışmakla çalışmamak arasında kararsız kalan fakat ekonomik koşullar nedeniyle çalışmak zorunda kalan kişilerin oluşturduğu ilave işçiler grubu, kayıt dışı istihdamın önemli bir boyutunu oluşturur (Şen, 2008:9).

Bu grupta yer alan ilave işçiler; kadın işçiler, emekliler, işsizlik aylığı alıp kayıt dışı çalışanlar ve çocuk işçiliğinden oluşmaktadır.

Kadın İşçiler: Kayıt dışı çalışan grupların başında bundan en çok etkilenen kesim kadınlardır. Kırsal kesimde tarlada çalışan kadınlarla, sanayide çalışan kadınlar kayıt dışı istihdamın içinde yer almaktadır. Kadın işçilerin kayıt dışında çalışmalarının en önemli nedeni, kadınların sosyal güvenliğinin özellikle sağlık yönüyle sigortalı ya da emekli olan eş, çocuk ya da anne babadan sağlanıyor olmasıdır (Karadeniz, 2002:75).

Kadınların çoğunlukla istihdam edildiği alanlar, eve sanayiden iş alma, evde örgü, dantel, dikiş gibi kadınların evdeki işlerinin devamı niteliğindeki işlerdir. Kayıt dışı çalışma kadının ücretini düşürürken, sosyal güvenliği olmadan çalışma sebebiyle emeklilik hakları ellerinden alınmaktadır. Ev içinde hobi olarak başlatılan bir iş belli bir süre sonra gelir getiren ve bazen işçi çalıştırmayı gerektirecek kadar büyümektedir. Fakat çoğunlukla bu işler resmi kayıtlara geçmeden devam etmektedir. Türkiye’de kadınların yarıya yakını tarım sektöründe, büyük ölçüde hiçbir kişisel gelir elde etmeden ve sosyal güvenceden yoksun biçimde, “ücretsiz aile işçisi “ olarak çalışmaktadır (Demir, Yıldız, Benli, 2009:12).

Türkiye istatistik kurumunun 2006 yılında yaptığı hane halkı işgücü anketi sonuçlarına göre, 15 yaş üzerindeki çalışan kadınların sayısı 5810’dur. Bunlardan 1976’sı sosyal güvenlik kurumuna kayıtlı olarak istihdam edilirken, kalan 3834’u herhangi bir sosyal güvenlik kurumuna kayıtlı olmadan istihdam edilmektedir. Buradan da anlaşılacağı üzere Türkiye’de çalışan kadınların hemen hemen üçte biri kayıtlıdır (www.tuik.gov.tr).

Emekliler: Ülkemize özgü kayıt dışılığın en önemli sebeplerinden biri, emeklilik yaşının düşük olmasıdır. Henüz genç sayılabilecek yaşta, uzun süre çalışmadan ve kişisel birikime sahip olmadan emekli olan kişiler, emekli olmalarına rağmen piyasadan çekilmeyerek, kayıt dışı çalışmaya başlamaktadır. Sosyal güvenlik reformuyla bunun önüne geçmek için emeklilik yası yükseltilmiştir. Aşamalı geçiş ile henüz tam sonuç alınmamıştır (Demir, Yıldız, Benli, 2009:12).

Ülkemizde Emekliler emekli aylığı aldıkları ve sağlık güvencesi oldukları sebebiyle sigortasız kayıt dışı olarak çalışmayı kabul etmektedirler. Bu durum işveren açısından maliyeti az olduğu için bazı işveren kesimde buna durumu tercih etmektedirler.

Tablo 2.5: Ülkelere Göre Emeklilik Yaşı

ÜLKE	Emeklilik Yaşı		Yaşam Beklentisi	
	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek
Macaristan	62	62	85,0	80,8
Almanya	65	65	86,6	83,2
Japonya	65	65	88,7	85,8
ABD	67	67	87,3	83,8
Slovakya	62	62	85,1	81,1
Meksika	65	65	84,8	80,9
Polonya	60	65	85,6	81,5
Türkiye	58 (44)	60 (48)	83,0	80,0

2040 yılı için 65 Yaşındaki Bir Kişinin Yaşam Beklentisidir.

Kaynak: Sosyal Güvenlik Reformu. www.alo.maliye.com.

Tablo1’de görüldüğü gibi emeklilik yaşı en düşük olan ülke ülkemizdir. Eski düzenlemeye göre kadınlarda 44,erkeklerde 48 olan emekli yaşı kişilerin verimli çağlarında emekli olmalarına sebep olmuştur. Bu yaşta emekli olan kişi kahvede oturmakta ise ek işte çalışmayı tercih etmektedir. Emeklilerin zaten bir sosyal güvenceleri olması sebebiyle bu yönde talepte bulunmamaları, işverenler açısından emekli istihdamını cazip kılmaktadır. Emeklilik yaşının 2000 yılından sonra işe başlayanlar için 4447 sayılı kanunla kadınlarda 58,erkeklerde 60 olarak belirlenmiştir. Bununla birlikte amaç kayıt dışı çalışan emeklilerin sayısını azaltmaktır (www.alo.maliye.com,2009).

İşsizlik Aylığı Alıp Kayıt Dışı Çalışanlar: Ülkemizde işverenler 31 Ocak 2002 tarihinden itibaren herhangi bir nedenle hizmet akdi sona eren her işçi için işsizlik ödeneği ödemek zorundadırlar.(www.hakis.org.tr,2009). Ülkemizde bazı kişilerin işsizlik ödeneğini alıp kayıt dışı çalıştığı görülmektedir. Gelişmiş ve bazı gelişmekte olan ülkelerde işsizlik ödeneğinin yaygın olduğu görülmekle beraber işsizlik ödeneği en çok suiistimal edilen konuların içinde yer almaktadır.

Ülkemizde İşsizlik ödeneği alındığı zaman kayıt dışı çalışan durumları anlaşıldığı ve tespit edildiği, takdirde yasal işlem düzenlenmektedir. Kişilere verilen ödenek suiistimal edilmekte kişinin bu durumu anlaşıldığında ödeneğin kesilmesi tehlikesiyle karşılaşmaktadır. İşsizlik ödeneği işten çıkartılanlar açısından çok hayati öneme sahip bir ihtiyaçtır. Bundan dolayı, her ülke büyük bir hayati öneme sahiptir. Yeni istihdam alanlarını açılması ve yüksek istihdam büyüme oranlarına ulaşılması kayıt dışı istihdamın engellenmesi için önemli bir gerekliliktir (Azaklı, 2009:24).

Çocuk İşçiliği: 6 Nisan 2004 tarihli Resmi gazetede yayınlandığına göre çocuk işçi,14 yaşını bitirmiş 15 yaşını doldurmamış ve ilköğretimini tamamlamış kişidir. Çocukların çalışma yaşı ile ilgili esaslar Umumi Hıfzıssıhha Kanunu ile iş Kanununda belirlenmiştir. Umumi Hıfzıssıhha Kanununa göre 12 yaşın altındaki çocuklar çalıştırılmazken, iş kanunu bunu 15 yaş olarak belirlemiştir. Çocuk işçi çalıştırmak ekonomik krizlerin yaşandığı dönemde ailelerin ekonomik problemlerini azaltırken işverene de işgücü maliyetini azaltmaktadır. Çocuk işçi işveren gözüyle ucuz işçi olarak görülmektedir. Bu nedenle özellikle küçük işletmelerde işverenler çocuk işçileri tercih etmektedir. Türkiye İstatistik Kurumu tarafından 2006 yılında yayınlanan Çocuk işgücü araştırmasına göre 6–17 yaş grubundaki çocuklar kurumsal nüfusun %22,3’nu oluşturmaktadır. Bu yaş grubunda çalışan çocuk sayısı 958 bin kişidir. Yani bu yaş grubundaki çocukların %5,9’u istihdam edilmektedir. Çalışan çocukların kayıt dışı kalan ekonomik değerinde yer almasından daha önemli olan sorunun sosyal boyutudur. Yetişme çağında, okula gitmesi gereken yaştaki çocukların sağlıksız koşullarda istihdam edilmeleri önemli bir sorundur (Azaklı, 2009:24).

Tablo 2.6: Türkiye’de Kayıt Dışı İstihdam (2006 Kasım- Bin Kişi)

	Toplam İstihdam	Kayıt Dışı İstihdam	Kayıt Dışı İstihdam/ Toplam İstihdam (%)
Toplam	22.641	10.876	48,0
Ücretli	11.337	2.574	%22.7
Yevmiyeli	1.793	1.635	%91.2
Kendi Hesabına Çalışan	5.216	3.368	%64.6
Ücretsiz Aile İşçisi	3.114	2.977	%95.6
Tarım	5.928	5.207	%87.8
Ücretli	114	52	%45.6
Yevmiyeli	526	521	%99
İşveren	98	64	%65.3
Kendi Hesabına Çalışan	2.609	2.029	%77.8
Ücretsiz Aile İşçisi	2.581	2.541	%98.5
Tarım dışı	16.713	5.670	%33.9
Ücretli	11.224	2.522	%22.5
Yevmiyeli	1.266	1.114	%88,
İşveren	1.083	259	%29.9
Kendi Hesabına çalışan	2.607	1.339	%51.4
Ücretsiz Aile İşçisi	533	436	%81.8

Kaynak: Sosyal Güvenlik Kurumu Başkanlığı Sosyal Güvenlik Reformu. www.alo.maliye.com.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE KAYITDIŞI EKONOMİNİN NEDENLERİ

Ülkemizde kayıt dışı ekonominin işçi perspektifinde nedenleri yani bireylerin çalışma sebepleri çok çeşitli ve karmaşık bir yapıya sahiptir. Kayıt dışı ekonominin işçi perspektifinde çalışma ile kayıt dışı ekonomi birey üzerindeki etkisi birbiriyle yakın ilişkilidir. Modern hayatın getirileri ve gelişmekte olmanın devletler açısından olumsuz sonuçları ekonomiye yansımalarının sonucunda kayıt dışı ekonomiye sebep olan etkilerden birisidir. Bireylerin sürekli kazanmak istemeleri, teknolojinin gelişmesi sonucunda meydana gelen insanların istek, arzuları, hayat standartlarını yükseltme çabaları kayıt dışı ekonomiye etki eden faktörlerden biridir. Örneğin 20 yıl önce insanların internet derdi yokken günümüzde böyle bir ihtiyaç meydana gelmiştir. Kayıt dışı ekonominin işçi perspektifinde sebeplerden biri de bireylerin sosyal güvenlik bilincinin tam olarak yerleşmemesidir. Hastalığında hastane masraflarını ya da yaşlandığında emekli maaşını alması gibi bilincin olmaması kayıt dışı ekonomiyi artıran faktörlerden birileridir. Sosyal güvenliğin insanların yaşam standartlarını yükselten bir hak değil devletin onlara yükledikleri bir zorunluk olarak görülmesi kayıt dışı ekonomi artırmıştır.

Tablo 3.1. Kayıt Dışı Ekonominin Nedenleri

Ekonomik Nedenler	Mali Nedenler
<ul style="list-style-type: none">- Ekonomik İstikrarsızlık ve belirsizlik- Enflasyonist Baskılar- Gelir Dağılımında Adaletsizlik- Ekonomik Krizle- Nakit Para Ekonomisi- Haksız Rekabetin Boyutu- Uluslar Arası Rekabetin Boyutu- Uluslara Arası Rekabet Baskısı ve Taşeronlaşma- Enformel Sektörün Büyüklüğü	<ul style="list-style-type: none">- Vergi Yüku ve Adaletsizliğı- Vergiye Karşı Direnç- Vergilendirme Ortamının Belirsizliğı- Vergi Denetiminin Yetersizliğı- Vergi Afları- Muhasebe ve Müşavirlik Hizmetlerinin Yetersizliğı
İş Hayatından Kaynaklanan Nedenler	Sosyolojik Nedenler
<ul style="list-style-type: none">- Kayıt Dışı İstihdam (Çalıştırıp sigortasını yatırmama)- Kaçak İşçi Çalıştırma (Türkiye vatandaşı Olmayan bireylerin azmi bir ücret verilerek çalıştırılması)- Sigortasız İşçi Çalıştırma	<ul style="list-style-type: none">- Hızlı Nüfus Artış Oranı- Göçler (iç ve dış göç)- Düzensiz kentleşme ve gecekondulaşma- İşsizlik- Rant Ekonomisi- Nüfus Yapısı- Eğitim Düzeyi- Gelir Seviyesi- Yolsuzluk Ekonomisi ve Ahlaki aşınma- Vergi Bilinci
Psikolojik Nedenler	Teknolojik Nedenler
<ul style="list-style-type: none">- Alışkanlıklar- Yasadışlık- Rakiplerin Durumu ve Ekonomik Durumu	Teknolojik İşsizlik

Kaynak: Kayıt dışı ekonomi ve yönetim dergisi 2015 K.Bozkurt ile Ö.Özbay S. 77

Tablo 3.1’de görüldüğü gibi kayıt dışı ekonominin meydana gelmesinde birçok neden vardır. Fakat esasına baktığımız zaman ağırlıklı olarak ekonomik ve mali sebeplerden kaynaklanmaktadır. Bununla beraber iş hayatından kaynaklanan psikolojik, sosyolojik gibi unsurların ekonomik ve mali unsurların birer yansıması olduğu ifade edilebilir. İstanbul Ümraniye, Güngören, Zeytinburnu ve Esenler’de çalışan işçilerin maaşları normal olarak askeri ücretten fazla olmasına rağmen sadece askeri ücret kadarını bankaya yatırmaktalar geri kalanını elden veriyorlar bunun sebebini farklı ilçelerde sorduğumda patronun fazla vergi vermek istememesi cevabını aldım. Çalışanın bu durumu kabul etmesinin sebebi işini kayıp etme korkusu cevabını aldım. Bu çalışmamada bu durumun büyük işverenlerde olmadığına tespit ettim.

2014 yılında Türkiye genelinde kaçak işçi sayısı artış göstermektedir. İstanbul ve birçok ilde yabancı işçi çalışmakta olup sebebi ise Suriye ve Irakta mevcut savaş durumudur. Kayıt dışı ekonomiye sebep olan önemli bir faktörde savaşa bağlı büyük göç hareketidir. İşverenlerin yabancı işçi çalıştırma sebebini de sorduğumda maliyetinin az olmasını cevabının almaktayım. Çünkü sigorta olmadığı gibi iş çıkarmada herhangi tazminatta hak edemiyor. Dolayısıyla kayıt dışı ekonominin birçok sebebi olmasıyla beraber an a unsurlar ekonomik ve mali nedenlerdir. Kayıt dışı ekonomiyle mücadele etmenin en önemli unsurlarında mali ve ekonomik politikaların planlı istikrarlı ve sürdürülebilir olmalarıdır.

Tablo 3.2. Bazı Ülkelerde Kayıt Dışı Ekonomi Oranları

Yıllar	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Almanya	17.1	16.1	15.4	15	14.7	14.2	14.6	13.9	13.7	13.3	13.0
Fransa	14.7	14.3	13.8	12.4	11.8	11.1	11.6	11.3	11	10.8	9.9
Hollanda	12.7	12.5	12	10.9	10.1	9.6	10.2	10	9.8	9.5	9.1
İngiltere	12.2	12.3	12	11.1	10.6	10.1	10.9	10.7	10.5	10.1	9.7
İtalya	26.1	25.2	24.4	23.2	22.3	21.4	22	21.8	21.2	21.6	21.1
Portekiz	22.2	21.7	21.2	20.1	19.2	18.7	19.5	19.2	19.4	19.4	19.0
Hırvatistan	32.3	32.3	31.5	31.2	30.4	29.6	30.1	29.8	29.5	29.0	28.4
İsviçre	9.5	9.4	9	8.5	8.2	7.9	8.3	8.1	7.8	7.6	7.1
Norveç	18.6	18.2	17.6	16.1	15.4	14.7	15.3	15.1	14.8	14.2	13.6
Türkiye	32.2	31.5	30.7	30.4	29.1	28.4	28.9	28.3	27.7	27.2	26.5
ABD	8.5	8.4	8.2	7.5	7.2	7	7.6	7.2	7	7.0	6.6
Japonya	11	10.7	10.3	9.4	9	8.8	9.5	9.2	9	8.8	8.1
Kanada	15.3	15.1	14.3	13.2.	12.6	12	12.6	12.2	11.9	11.5	10.8

Kaynak: Ertugrul Kutay Ünal Türkiye’de Kayıt Dışı Ekonomi ve Vergi Denetimi Yüksek Lisans Tezi s.87

Tabloda anlaşıldığı üzere 2009 yılı hemen bütün ülkelerde kayıt dışı oran artmıştır. Avrupa Birliğinin gelişmiş Ülkelerinde kayıt dışı ekonomi oranları düşüktür. İtalya kayıt dışı ekonomi oranı diğer Avrupa Ülkelerine oranla yüksektir. Ülkelerin yer aldığı tabloda ülkemizin kayıt dışı ekonomi oranı Avrupa birliği ülkelerine oranla yüksektir fakat 2003 ile 2013 yılları arasına baktığımızda 2009 haricinde yıldan yıla düşüş olmaktadır.

Tablo 3.3. Türkiye’de Kayıt Dışılığın Nedenleri: Mükellef ve Gelir İdaresi Çalışanları Perspektifi

Nedenler	Mükellef (Sıra)	Gelir İdaresi Çalışanı (Sıra)
Vergi Yüğü	54.1 (1)	43,1 (2)
Ekonomik Krizler	38.0 (2)	19.3 (6)
Vergide Adaletsizlik	30.1 (3)	32.8 (4)
Ayakta Kalma Çabası	29.5 (4)	9.1 (12)
Cezaların Caydırıcı Olmaması	24.7 (5)	41.1 (13)
Küçük İşletmelerin Çokluğu	19.4 (6)	13.7 (8)
Kamuda Yolsuzluk	18.6 (7)	11.4 (11)
Denetim Azlığı	16.4(8)	44.3 (1)
Nakit Kullanımı	13.4 (9)	20.1 (5)
Bürokratik Formalite	12.8 (10)	13.1 (9)
Karmaşık Vergi Düzenlemeleri	11.6 (11)	18.3 (7)
Devlet Hizmetlerin Yetersizliği	10.6 (12)	4.7 (13)
Bilgi ve Yönlendirme Eksikliği	6.6 (13)	11.9 (10)
Diğer	1.2 (14)	5.7 (14)

3.1.Makroekonomik Nedenler

Bir ülkenin sahip olduğu ekonomik sistem ve buna bağlı olarak yapısal özellikler kayıt dışılığa uygun bir zemin oluşturabilmektedir. Türkiye ekonomisi, emek istihdamı açısından tarım ve hizmet sektörü ağırlıklıdır. İşletmelerin genelde küçük ölçekli olması kayıt dışılığa uygun bir ortam hazırlamaktadır. Tarım ve hizmet sektörü kayıt dışılığa daha elverişli sektörlerdir (DPT, 2001:2-3).

Türkiye’de enflasyonun arttığı dönemlerde yaşanan yüksek oranlı enflasyon, kayıt dışı ekonominin artmasına sebep olmaktadır. Ekonomideki tüm dengeleri bozan enflasyon, vergisel boyutta da dengesizliğe sebep olmakta, işletmelerin gelir-gider dengeleri üzerinden kayıt dışı

ekonominin büyümesine neden olmaktadır. Enflasyonist ortamda, fiyat artışları karşısında reel gelirleri artmadığı halde daha yüksek gelir düzeyinde vergi ödemek zorunda kalan üretici ve tüketiciler, olanakları ölçüsünde kayıt dışılığa kayarak kendilerini enflasyondan korumaya çalışırlar.

Ülkemizde ve birçok ülkede meydana gelen ekonomik krizler kayıt dışı ekonominin artmasına zemin hazırlamıştır. Ekonomik krizin olduğu dönemlerinde, işsiz bireyler istihdam imkânlarını kayıt dışı faaliyetlerde aramaktadırlar. İşletmeler ve bazı işverenler de krizin olumsuz etkilerini azaltmak, piyasadaki rekabet güçlerini kayıp etmemek, varlıklarını devam ettirmek için üretimlerini kayıt dışı ekonomik faaliyetlere yönelterek istihdam ve üretim maliyetlerini düşürmeye çalışmaktadırlar.

Türkiye’de ve gelişmekte olan birçok ülkede KOBİ firmaların yoğunluğu ve fason üretimin yaygınlaşması kayıt dışı ekonominin büyümesine neden olan önemli bir unsurdur. İşletmelerdeki ölçek büyüklüğü ile kayıt dışılığın ülke ekonomisindeki büyüklüğü arasında yakın ilişki bulunmaktadır. KOBİ, tüm işletme faaliyetleri işletme sahibinin idare ve denetimi altındadır. Küçük ve orta boy işletmelerdeki bu yapı sayesinde, işletme sahipleri mal ve para akımlarını kendileri devletin bilgisi dışında kendileri izleyebilmekte, böylece kayıt dışı çalışabilmektedirler.

Büyük işletmelerin ise kayıt dışı çalışma tercihini uygulamakta bazı zorlukları vardır. Gelir gider finansman gelirlerini kayıtlara alan büyük işletmeler işletme sahibi ve ortaklarının işletmenin geleceği açısından büyük öneme sahiptir. Büyük işletmelerde işletmelerin sahipleri veya ortakları gelir gider, kar gibi faktörleri ancak belgelere dayanarak bilgi sahibi ve denetleme olanağına elde edebilirler. Ülkemizde faaliyette olan işletmelerin büyük bir payı küçük ve orta ölçekli işletmelerden meydana gelmektedir. Ülkemizde küçük ve orta ölçekli işletmelerin yaygınlığı, bu işletmeleri devletin izleme ve denetlemeyi zorlaştırmakta, bu işletmelerin yasal pek çok düzenlemenin dışında kalmalarına, denetim yetersizliğine sebep olmaktadır.

3.2.Mali Nedenler

Bir ülkenin sahip olduğu ekonomik sistemin kendisi ve yapısal özellikleri kayıt dışılığa uygun bir zemin oluşturabilir. Ekonomik düzenlemelerin, sınırlamaların ve bürokrasinin daha yoğun olduğu az gelişmiş ülkelerde kayıt dışılığın daha büyük oranda olduğu görülmektedir (İlgın, 1999: 24).

Ekonomide sektörlerin ağırlığı da kayıt dışılığın boyutlarını etkilemektedir. Tarım ve hizmetler sektörleri, izleme ve denetlemenin zor olması nedeniyle, kayıt dışılığın yoğunlaştığı sektörlerdir. İşletmeler küçüldükçe kayıt dışı işçi çalıştırma artmaktadır. Çalıştırılan işçi sayısına bağlı olarak getirilen bazı yükümlülükler de işletmeleri küçük işletme şeklinde yeni arayışlara yöneltmiştir (Altuğ, 1994: 349).

Gelir dağılımı açısından bakıldığında; işletmeler ve işverenler gelir dağılımındaki adaletsizlik, düşük gelir grubu ve orta gelir grubunun genişliği kayıt dışı ekonominin sebepleri arasındadır.

Teknolojinin gelişmesi neticesinde Ülkelerarası arasındaki iletişim, bütünleşme ve globalleşme sanal bir dünya meydana gelmesi ile birlikte dış ticaretteki rekabet, artmaktadır. İşletmeler böyle bir durumda maliyeti ucuz üretim fırsatlarını aramaktadır. Kayıt dışı ekonomik faaliyetler böyle durumlarda cazip olabilmektedir.

Özelleştirmenin fazla olmadığı ülkelerde yatırımlar kamu yatırımları olarak gerçekleştirilmektedir. Kamunun yatırımları yapmak ve devam ettirmek için yeni vergi koyma veya vergi oranlarını artırmaya yönelmektedir. Bu da bireyleri kayıt dışı ekonomiye yönlendirilmektedir. Vergi oranlarının yüksek olması bireylerin gelirlerini vergi dairesinden saklamalarına sebep olmaktadır.

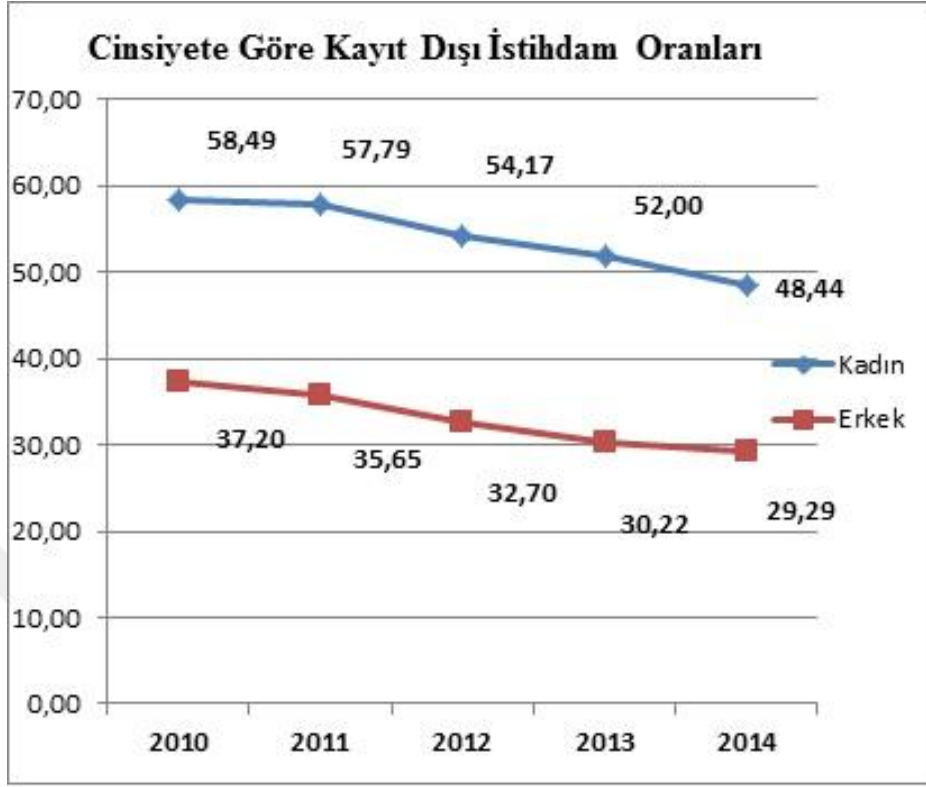
Vergilendirme ile ilgili sorunlar olarak gösterilmektedir. Mali nedenlerin başında vergi miktarının ve oranının yüksek olmasıdır. Vergi oranlarıyla kayıt dışı ekonomi arasında doğrudan bir ilişki vardır. Örneğin vergi oranlarının yüksek olduğu gelişmekte olan ülkelerde kayıt dışı ekonomi artan olarak fazlayken gelişmiş Avrupa Ülkelerinde vergi oranı az olmasına karşı kayıt dışı ekonomide az olmaktadır. Hükümetler yüksek ve Vergi oranlarının etkisini hafifletmek için vergi muafiyet ve istisna uygulamasına giderler, bu durumda da vergi adaleti gittikçe bozulur, istisnalardan yararlanamayanlar kendilerinin de daha az vergi verebileceklerini düşünerek vergi kaçakçılığı yoluna gidebilirler Ayrıca istisna ve muafiyet uygulamaları rekabet eşitsizliğine de sebep olur (Tecim 2008 s.14)

3.2.1.Vergiye Karşı Direnç

İnsanlar tüketim harcamalarını ve tasarruflarını artırma eğiliminde olduklarından, ceplerinden karşılıksız olan hiçbir ödeme yapmak istemezler. Bu nedenle vergiye karşı bir dirençleri olur. Vergiye karşı dirençte etkili olan faktörlerden en önemlisi vatandaşların devletin harcamalarına bakış açısıdır. Vergi ödeyen mükelleflerin üzerinde durdukları konulardan biri toplanan vergilerin nerelere ve nasıl harcandığıdır. Eğer toplumda toplanan vergilerin kötü harcandığına ilişkin genel bir kanı oluşmuşsa, mükellefin vergiye karşı direnci de artmaktadır. Zaman zaman kamuoyuna da yansıyan kamu ihalelerinde yapılan yolsuzluklar, hayali ihracat, örtülü ödenek tartışmaları vatandaşların ödedikleri vergilerin harcandığı yerler konusundaki kuşkularını artırıcı niteliktedir. Bu tür gelişmeler vergi ödemekle yükümlü vatandaşların vergi ödememek için kayıt dışı sektöre kayma eğilimlerini artırıcı bir faktör olarak ortaya çıkmaktadır (DPT, 2001:4-5).

Türkiye’de bu tür sorunlar sık sık gündeme geldiği için toplumda bir önyargı ve vergiye karşı direnç oluşmakta ve artmaktadır. Ülkenin vatandaşları vergilerinin karşılığını hizmet olarak almak istediklerinden; bu hizmetleri yeteri derece görmedikleri zaman ve kendilerinden alınan vergilerin haksız, füzuli yere harcandıklarını hissettiklerinde devlete karşı bir vergi vermeme duygusu doğmaktadır. Bu sebeple vatandaşlar vergiye karşı direnç gösteririler

Tablo 3.4. Türkiye’de Cinsiyete Göre Kayıt Dışı İstihdam Oranları

Kaynak: <http://www.sgk.gov.tr/wps/> 24.06.2015

Türkiye’de cinsiyete göre kayıt dışı istihdam oranının kadınlarda daha fazladır. Kadınlar daha çok evlerde çalıştığı, tarlada çalıştığı, gibi sebeplerden dolayı kadın kayıt dışı istihdam oranı daha fazladır.

3.2.2.Vergi Oranlarının ve Sosyal Güvenlik Kesintilerinin Yüksekliği

Ülkelerde KDV, ÖTV vb. birçok vergi türünün olması ve SGK kesintilerinin yüksek olması bireyleri kayıt dışı ekonomiye yönlendirmesinin sebeplerindedir. Ülkemizde gelir vergisi, kurumlar vergisi gibi vergilerin yüksekliği açısından dünyada ilk 20’lerde yer almaktadır.

Türkiye’de başta KDV olmak üzere dolaylı vergiler çok yüksektir. Özellikle KDV oranlarının bu kadar yüksek oluşu, üretici ve tüketicilerin alışverişlerinde fatura-fiş pazarlığında bulunmakta ve belgesiz alışverişi yaygınlaşmasına sebebiyet vermektedir. Bu da kayıt dışı ekonominin artmasına neden olmaktadır. Bu şekilde belge ve kayıt düzeninde oluşan bozulma, ekonomiyi zincirleme şekilde kayıt dışına yöneltmektedir. Ülkemizde sosyal güvenlik kesintilerinin çok yüksek olması, üretici kesimde kayıt dışı istihdama yol açmakta, firmalar mali nedenlerle kayıt dışı işçi çalıştırmaya adeta

mecbur bırakılmaktadır. Türkiye’de işveren kayıtlı işçi çalıştırdığında maliyet artmaktadır. Kayıtlı olmayan işçi çalıştığında ise birçok vergiden kurtulduğunu görülmektedir.

3.2.3.Vergilendirme Ortamının Belirsizliği ve Vergi Afları

Ülkemizde, vergilemede belirlilik ve adalet ilkesini tahrip eden en önemli unsur, sıkça çıkarılan vergi aflarıdır. Türk Vergi Hukuku’nda 1960’dan 2007 yılına kadar vergi affına ilişkin hükümler taşıyan on altı tane kanun düzenlemesi yapılmıştır. Siyasi tercihler ve ekonomik gerekçelerle ülkemizde ortalama iki yılda bir çıkarılan vergi afları, vergilemede belirlilik ilkesini zedelediği gibi, vergisini zamanında eksiksiz ödeyen mükellefler aleyhine adaletsizliğe neden olmaktadır. “Ödenmeyen vergilerin bir kısmını kısa zamanda tahsil etmek, vergi yargısının yükünü azaltmak ve vergi idaresi ile mükellef arasındaki gerginliği azaltmak gibi ilk bakışta anlamlı bazı gerekçelerle çıkarılan vergi aflarının en büyük zararı; vergilemede adalet ilkesi üzerinde yapmış olduğu tahribattır. Vergi afları, vergisini zamanında ve bin bir güçlükle ödemiş olan mükellefleri son derece rahatsız edici niteliktedir (Aydemir, s.65).” Yine zaman zaman ekonomik zorunluluklara bağlı olarak bir defaya mahsus olmak üzere getirilen, ancak daha sonra sürekli uygulamaya konulan ek vergiler, kamu finansman dengesi için zorunlu olsa da, vergilemede kesinlik ilkesini zedelemekte, mükelleflerin kayıtlı olmalarından ötürü pişmanlık duymalarına neden olmaktadır.

“Ülkede uygulanan vergi mevzuatı, ülkenin ekonomik, sosyal, mali ihtiyaçlarına cevap veremiyorsa, sade, kolay anlaşılır bir yapıda değilse, sürekli değiştirme ihtiyacı gösteriyorsa ve istikrarlı bir yapı arz etmiyorsa vergi kaçağı artar (Arıkan, 1994: 76).” Dolayısıyla da vergilendirmede açıklık ve basitlik ilkesi çok büyük önem taşımaktadır. Ülkemiz vergi mevzuatının çok sayıda hükmü, mükerrer maddeler ve geçici maddeler ile sıklıkla değiştirilmektedir. Söz konusu durum vergilemede açıklık ve basitlik ilkesini zedelemekte, zaten karışık olan mevzuatın toplumca anlaşılmasını iyice zorlaştırmaktadır.

“Vergi yükümlülerinin rahatsızlığına yol açan ve çoğu zaman mağdur olmalarına sebebiyet veren bir başka husus, 1980 sonrası dönemde hükümetlerin, anayasanın 73/4. maddesi ile kendilerine tanınan kısmi düzenleme yetkisini kullanmalarındır. TBMM’yi devre dışı bırakarak, Bakanlar Kurulu Kararları şeklindeki düzenlemelerle çok sık yapılan mevzuat değişiklikleriyle ortaya çıkan belirsizlik ortamında mükellefler ve doğal olarak vergi idaresi zor durumda kalmaktadır” (Tosuner, 1995: 71).

3.2.4.Vergi Denetiminin Yetersizliği ve Vergi Cezalarının Caydırıcı Olmaması

Kayıt dışı ekonominin önlenmesinde en önemli hususlardan biri de denetimdir. İyi bir denetimin olması, kanunların etkin biçimde uygulanmasına olanak tanır. “Ülkemizde vergi inceleme oranı, çeşitli hesaplamalara göre % 3 ile % 5 arasında değişmektedir. Zaman aşımı süresi (5 yıl) içinde

her mükellefin en azından bir defa incelenmesi gerektiği noktasından hareketle, %20 civarında olması gereken inceleme oranına göre, % 3 ile % 5 arasında değişen oran düşük kalmaktadır. Bu verilere göre ülkemizde incelenme riski oldukça azdır (Aydemir, 1995: 60-61).” Ülkemizde vergi incelemeleriyle görevli memurların sayısının yetersiz olması ya da yeterli kontrollerin yapılmaması bunun nedenlerindedir.

Ülkemizde kayıt dışı ekonominin önlenmesinde denetim, insanların bilinçlenmesi cezaların caydırıcılık etkisi önemlidir. Cezalar caydırıcılık etkisine sahip olmadığı zaman vergi mükellefleri risk altına girebilirler. Beyan ettikleri ya da ödenmesi gereken vergiyi ceza ile kıyaslandıklarında caydırıcılık etkisi olmalıdır. Ceza oranları yükseltilerek bireylerin vergilerini vermelerine caydırıcılık etkisi yapılmalıdır.

Ülkemizde vergi cezaları yeteri caydırıcılık düzeyinde olsa da kesilen cezalar uzlaşma, af değişen hükümet politikaları vs. ile çok az miktarlara düşürülmektedir. Bu durum ise kayıt dışına çıkmanın cezasını caydırıcılıktan uzaklaştırmaktadır.

3.3.Siyasal Nedenler

Türkiye’de kayıt dışı ekonominin oluşmasında ve boyutunun artmasında siyasi iktidarların tutumları etkilidir. Siyasi iktidarlar günümüze kadar genellikle baskı gruplarının istekleri doğrusunda hareket etmişlerdir. Siyasi iktidarlar, oy uğruna ve koltuk sevdası için yaptıkları bu politikalarla vergi yükünü belirli kesimlere yükleyebilmekte, özellikle muafiyet ve istisna uygulamalarıyla yasal olarak baskı gruplarını vergi dışına çıkarabilmektedir.

Ülkemizde ve dünyanın bir çok ülkesinde kayıt dışı ekonominin işçi perspektifinde sebeplerini etkileyen, boyutlarını büyüten veya kayıt dışı ekonominin ortadan kaldırılmasını, azaltılmasını, zorlaştıran sebeplerden biri de, siyasi nedenlerdir. Belli aralıklarla tekrarlanan seçimler siyasetçilerin tekrar seçilmelerini sağlamak için oy potansiyeli yüksek seçmen kitlelerini zor duruma sokacak uygulamalardan kaçınmalarına, böylece kayıt dışı faaliyetlerinin bir kısmını görmezden gelerek kayıt dışının artmasına neden olmaktadır. Örneğin, ülkemizde vergilerin seçmenin hemen hemen birçoğunu etkilediği için kayıt dışı ekonomiyle siyasi açıdan mücadele etmesi siyasetçiler açısından önemli bir olgudur. Bu sebeplerden dolayı siyasi sebepler kayıt dışı ekonominin artmasına ya da azalmasına sebep olabilmektedir.

Mali ve ekonomik alanda kayıt dışı ekonomiyi doğuran sebeplerin oluşmasında siyasi iradeyi elinde tutanların önemli etkisi vardır. Vergisel düzenlemelerin yapılmasından, uygulanmasına ve mükelleflerin denetlenmesine kadar kayıt dışı ekonominin doğumu ve gelişimi bakımından önem arz ettiği belirtilen tüm unsurlar siyasi karar alma mekanizmasının işleyişi ile oluşmaktadır. Türkiye’de vergi afları, istisna ve muafiyetlerin sayısı gibi tüm vergisel faktörlerin kayıt dışı ekonomiyi geliştirici hüviyete kavuşturulması veya tersi, siyasi iradeyi elinde tutanların kararınca belirlenmektedir. Bu

kararları alırken siyasi iradenin vergi kaybına neden olmayacak uzun vadeli düşünerek kararlar alınması gerekmektedir.(Bulut 2007 s.36)

Türkiye’de seçim kanunlarına göre 4 yılda bir genel seçimler yapılmaktadır her seçim öncesinde vergi aflarıyla bunların içinde bağ kur pirim borcu, SSK pirim borcu, genel sağlık sigortası pirim borçlarının gibi vergi afları gündeme gelmektedir buda gösteriyor ki Türkiye’de kayıt dışı ekonominin siyasal nedenlerden kaynaklandığının göstergesidir. İnsanların vergisinin ödememesinde ya da diğere kayıt dışı ekonomik faaliyetlere yönelmesinin sebeplerinden bir tanesi de siyasal iktidarın tutumdur. Güçlü siyasal iktidarlarda güçlü denetin olacağından kayıt dışı ekonomiye olan yönelişte azalma gösterecektir.

3.4.Sosyal Yapı Değişikliğine Bağlı Nedenler

“Türkiye’deki hızlı nüfus artışı ve 1950’lerden itibaren artan, köyden kente göçün oluşturduğu emek piyasası özellikleri de kayıt dışı ekonominin gelişmesinde etkili faktörlerden biridir. Nüfus artışı ve göçle birlikte kentlerde biriken büyük ölçüde niteliksiz işgücü, emek sahiplerinin daha az ücretle ve sosyal güvenceye sahip olmaksızın çalışmaya razı olması sonucunu doğurmaktadır” (DPT, 2001: 3). Kentlerde yeni istihdam yaratma düzeyinin düşük olması, kalifiye düzeyi düşük ve eğitimsiz işgücünün; fazlaca sermayeye gerek duyulmayan, herhangi bir eğitim ya da uzmanlık gerektirmeyen işportacılık, pazarcılık vs. gibi işlerin yapıldığı kayıt dışı sektörlerde istihdamına neden olmaktadır.

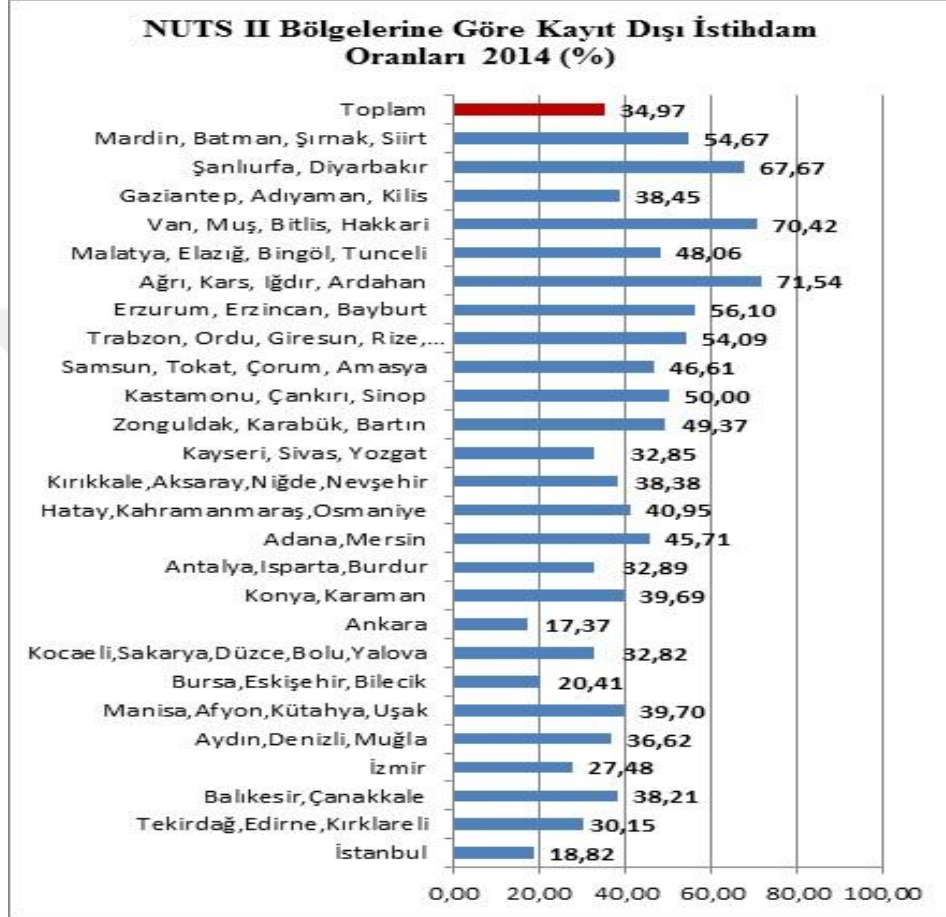
Türkiye’de kayıt dışı ekonominin artmasına neden olan diğer bir neden de son dönemlerde artan yabancı kaçak işçiliktir. Yabancı kaçak işçilik arttıkça genel ücret seviyesi düşmekte, yerli çalışanların pazarlık gücü azalmakta ve kayıt dışı istihdam artmaktadır.

3.5.Coğrafi Nedenler

Türkiye’de kayıt dışı ekonominin özellikle yasa dışı faaliyetlerin en önemli nedenlerinden biri de coğrafi konumudur. Asya ile Avrupa arasında bir köprü durumunda olması kaçakçılık sigara, uyuşturucu, çay, mazot, canlı hayvan gibi yasadışı faaliyetlere uygun bir zemin hazırlamaktadır. Karadeniz Bölgesinde yaşayan insanlara Karadeniz Bölgesinde ne gibi kayıt dışı ekonomi faaliyetleri oluyor? Sorusuna aldığım Cevap: Karadeniz Bölgesinin Gürcistan ile sınır kapısı olduğu için kaçak içki, kaça sigara, kaçak otomotiv parçaları da en yoğun olarak görüldüğünü cevabını aldım. Bu kaçak maddelerin neden alıcı görüyor sorusuna aldığım cevap fiyatının düşük olması cevabını aldım. Türkiye jeopolitik konumu itibariyle Dünyanın en önemli bir yerine sahiptir. Bu sebeple kayıt dışı ekonomi üzerinde coğrafi konumun önemli bir etkisi vardır. Güney Doğu Anadolu Bölgesinde Habur Sınır Kapısının olması bölgede Ortadoğu ürünlerinin Türkiye’ye geçişini sağlamaktadır. Şırnak ve Mardin’de yaptığım araştırmaya göre insanların birçoğu geçimini Sınır kapılarından sağlamaktadır.

Sınır kapısının bulunduğu illerde kaçak mallar görülmektedir. Coğrafi nedenler kayıt ekonomiyeye neden olmasıyla beraber devletlerarası ulaşım ve iletişimin gelişmesi de kayıt dışı ekonominin yapmasında etki etmektedir.

Tablo 3.5. NUTS 2014 II Bölgelerine Göre Kayıt Dışı İstihdam Oranları

Kaynak: <http://www.sgk.gov.tr/wps/> 24.06.2015

3.6. Psikolojik Nedenler

Gelişmiş demokrasilerde devlet vatandaşı denetlediği gibi vatandaş da devleti denetleyebilmektedir fakat Türkiye’de bu pek mümkün değildir. Hal böyle olunca da devlete olan güven azalmakta ve devlet saygınlığını vatandaşlarımız nezdinde yitirmektedir. Zaman zaman kamuoyuna yansıyan hayali ihracat, yolsuzluklar, örtülü ödenek tartışmaları gibi haberler ise bu durumu pekiştirmektedir ve vatandaşların tepkisi ise kayıt dışına yönelmek olabilmektedir.

Kayıt dışılıkta rol oynayan psikolojik faktörler denildiğinde, bireylerin Kayıt dışı faaliyetlerden aldıkları duygusal tatmin anlaşılmaktadır. Bazen bireyler, ekonomik sebepler yanında, duydukları heyecan sebebiyle de yasadışı faaliyetlere katılırlar. Pek çok kişi de zevk duyduğu ve bos

zamanlarını değerlendirme faaliyeti olarak gördüğü için kayıt dışı ekonomi kapsamında yer alan üretim faaliyetlerinde bulunabilir. Özellikle evde üretim açısından durum böyledir. Bağ bahçe isleri ve yemek yapmak vs. gibi faaliyetler çok kişi tarafından hobi olarak da yapılmaktadır. Bireylerin kimlik arayışları ve etkin olma isteklerini karşılayacak kayıtlı faaliyet imkânlarının sınırlı olması, onları yasadışı da olabilecek kayıt dışı faaliyetlere itebilir. Part-time işlerde çalışmak, evde üretim ve bağımsız veya kendi isinde çalışmak, insanlara esnek hareket etme imkânı vermekte ve hürriyet arzularını tatmin etmektedir. Bu tür faaliyetler ise kayıt dışılığın yoğun olduğu alanlardır (DPT, 1999:33).

Bireylerin, başkalarının kayıt dışı ekonomik faaliyetlerde bulunduğunu bilmeleri ve kayıt dışı ekonominin büyüklüğüyle ilgili tahminlerin büyük oranda kayıt dışılığın olduğunu göstermesi de onların kayıt dışı faaliyetlere yönelmesinde cesaretlendirmektedir. Bu açıdan, kayıt dışı ekonominin kendisi ve kayıt dışı ekonomi konusunda yapılan aşırı yüksek tahminler de kayıt dışılık sebebi olmaktadır. Bireylerin vergi rejimine uyması, kendinden başkalarının uyması halinde daha mümkündür ve kayıt dışı istihdamla ilgili duyduklarının, kayıt dışı ekonomiyle ilgili şişirilmiş tahminlerin kamuoyuna açıklanması gerçekte kayıt dışı faaliyetleri teşvik edebilir (Harding, Jenkins, 2001: 79 akt; Biçer, 2006:18).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE KAYITDIŞI EKONOMİNİN BOYUTU VE SONUÇLARI

4.1. Vergisel Açıdan Kayıt Dışı Ekonomi

Ekonomik faaliyetlerin fiilen gerçekleşmiş olmasına rağmen bu faaliyetlerle ilgili kayıtların tutulmaması olarak nitelendirilen kayıt dışı ekonomi, kamu idarelerinin denetimi dışında kalan her türlü ekonomik işlem ve faaliyetlerdir. Söz konusu ekonomik işlem ve faaliyetlerin bazıları yasalarla yasaklanmış, bazıları ise yasaklanmamıştır. Ancak her iki unsurun ortak özelliği; bunlar üzerinden gelir elde edenlerin, elde ettikleri gerçek gelirlerinin bir kısmını veya tamamını kayda geçirmiyor ve bu gelirler üzerinden de ödemesi gerekenden daha az vergi ödüyor ya da hiç vergi ödemiyor olmalarıdır (Biçer, 2006).

Türkiye'de, vergisel açıdan kayıt dışı ekonomik faaliyetleri, büyük ölçüde, yasal olarak yaptığı ekonomik faaliyeti gerçek şekilde kayıtlarına yansıtmayan ancak görünürde vergi mükellefi olan ya da hiç mükellefiyet kaydı bulunmayan insanlar veya kurumlar yürütmektedir. Türkiye'de, kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin büyük kısmı vergi idaresinde kaydı bulunan fakat defter ve belgelerinde ticari faaliyetlerinin bir kısmı yer almayan mükellefler tarafından yapılmaktadır. Ticari faaliyeti olup, vergi idaresine bildirilmeyen ve mükellefiyet kaydı yaptırmayanların sayısı, diğer gruba göre daha azdır (Biçer, 2006).

Türkiye'de vergi oranlarıyla sosyal güvenlik kesintilerinin yüksekliği, sıkça çıkarılan vergi afları, vergilendirme ortamındaki belirsizlik gibi nedenler toplumun vergiye karşı direnç göstermesine, dolayısıyla vergi kayıp ve kaçığına neden olmaktadır. Ancak vergisel boyutta ülkemizdeki kayıt dışılığın en önemli nedenini vergi denetimindeki yetersizlikler oluşturmaktadır. Bugün ülkemizde vergi mükelleflerinin ancak % 3-5'i incelenmekte ve yapılan vergi incelemelerinin de etkin olduğu söylenememektedir. Dolayısıyla da mükellefler, özellikle nicelik itibariyle yeterli olmayan vergi denetiminden çekinmemektedirler. Ayrıca etkin bir vergi denetiminin olmayışı, kayıt dışı çalışan mükelleflerle, kayıtlı çalışan mükellefler arasında haksız rekabete neden olmaktadır (Biçer, 2006).

Tablo 4.1. Vergi Yaklaşımı ile Kayıt Dışı Ekonomi

İnceleme Yılı	İnceleme Sayısı (Adet)	İncelenen Matrah (Milyar TL)	Bulunan Matrah Farkı (Milyar TL)	İnceleme Oranı (%)	Vergi dışı Gelir (Milyar TL)	GSYİH (Milyar TL)	Vergi dışı Gelir/ GSYİH (%)	Vergi Yüklü (%)	Vergi Kaçağı (Milyar TL)
1985	66681	299.6	294.3	3.28	8973.9	35720.0	25.12	12.90	1157.6
1986	66550	1157.3	1498.3	3.15	47565.6	51958.0	91.55	15.50	7372.7
1987	80264	2949.6	764.4	3.78	20221.9	74722.0	27.06	15.70	3174.8
1988	51495	3092.8	953.2	2.77	34412.9	129225.0	26.63	15.00	516.9
1989	47225	4286.5	1933.4	2.46	78595.2	227324.0	34.57	15.10	11867.9
1990	108574	9969.1	6257.5	5.52	113360.5	393060.0	28.84	16.00	18137.7
1991	78803	13754.8	6875.6	3.72	184828.5	630117.0	29.33	16.80	31051.2
1992	59378	22180.6	13217.8	3.50	377650.9	1093368.0	34.54	17.70	66844.2
1993	68954	35897.0	12906.9	3.50	368764.4	1981867.0	18.61	18.00	66378.1
1994	48056	120145.9	135755.3	3.50	3878724.3	3868429.0	100.27	19.00	736957.6
1995	56096	169827.3	71167.2	3.50	2033347.4	7762456.0	26.19	17.60	357869.1
1996	54536	375262.1	99724.5	3.50	2849272.3	14772110.0	19.29	18.60	529964.6
1997	63198	723888.1	284899.6	3.50	8139987.2	28835883.0	28.23	20.30	1652417.4
1998	68748	1763429.9	684220.8	3.50	19549166.8	52224945.0	37.43	21.80	4261718.4
1999	51731	1288777.9	1043797.2	3.50	29822776.2	77415272.0	38.52	23.50	7008352.4
2000	60335	3621021.7	1987099.0	3.50	56774257.5	124982454.0	45.43	23.50	13341950.5
						Ortalama	38.23		

Kaynak: Tandırcıoğlu A.Ş. (2002), **Türkiye’de Kayıtdışı Ekonomi** (Ankara: DPT Yayını), s.18.

Tablo 4.1’de de görüldüğü gibi vergi inceleme yoluyla 1985-2000 yılları için bulunan vergi dışı gelirin GSYİH’ ye oranları oldukça farklılık göstermektedir. Vergi dışı gelirin GSYİH’ ye oranı 1993 yılında % 18,6 ile en düşük, 1986 yılı % 91,5 ve 1994 yılı % 100 oranları ile en yüksek yıllar olmuştur. Esasen 1994 yılı ülkemizde ekonomik anlamda çok ciddi sıkıntıların yaşandığı yıl olmuştur. Aynı şekilde 2000 yılında da vergi dışı gelirlerin GSYİH oranında belirgin bir artış dikkati çekmektedir. Bu sebeple oranlara yıllık olarak bakmak yerine ortalamasını alarak yorum getirmek daha anlamlı olacaktır. Bu dönemde vergi dışı gelirlerin GSYİH’ ye oranının ortalama % 38,23 olduğu görülmektedir.

4.2.İstihdam Açısından Kayıt Dışı Ekonomi

Gelişmekte olan ülkeler açısından kayıt dışılığın önemli bir ayağı da istihdam boyutundadır. Türkiye ekonomisinin özellikle istihdam açısından tarım ve hizmetler sektörüne dayalı bir ekonomi olması, tüm sektörlerde küçük işletmelerin yaygın olması ve bu işletmelerin kayıt dışılığa ortam

hazırlayan yapıda olması, gelir yetersizliği nedeniyle ek işlerde çalışanların kayıt dışı çalışmayı kabul etmesi, konumları nedeniyle kadın ve çocuk çalışanların büyük bir bölümünün kayıt dışı çalışmayı kabul etmesi, kırsal kesimden kentlere yoğun bir göçün sürmesinin sonucunda herhangi bir beceriye sahip olmayan ücretsiz aile işçisi konumundaki kişilerin kentlerde kayıtlı işgücü piyasasına girememesi, işletmelerin rekabet güçlerini artırmak amacıyla önemli bir harcama kalemi olan işgücü maliyetlerini kayıt dışı istihdam yoluyla gidermesi, yasal mevzuattan kaynaklanan formalitelerin fazla olması ve artan vergi ve prim yükü kayıt dışı istihdama neden olan başlıca faktörler olarak sıralanabilir. Söz konusu nedenlerle, kayıt dışı sektörde faaliyetini sürdüren, kalifiye düzeyi düşük, eğitimsiz işgücü; herhangi bir eğitim ya da uzmanlık gerektirmeyen, fazlaca sermayeye gereksinim duyulmayan, fason üretim, işportacılık, pazarcılık vs. gibi işler yapmaktadır (Azaklı, 2009:26).

Kayıt dışı çalışma ya da çalıştırmada, elde edilen gelir üzerinden vergi, sosyal güvenlik kurumlarına ödenmesi gereken prim ve sosyal amaçlı kesintiler tahakkuk ettirilmemekte ve ilgili kurumlara ödenmemektedir.

Kayıt dışı istihdamın nedenlerinden en önemlisi de kişilerin sosyal güvenlik bilincinin tam olarak yerleşmemesidir. Sosyal güvenliğin bir hak değil yükümlülük olarak görülmesi kayıt dışı istihdamı artırmıştır.

Kayıt dışı istihdamın nedenlerini ana başlıklar altında sıralayacak olursak;

-Ekonomik,

-Sosyal

-Kamudan Kaynaklanan,

-Sosyal Güvenlik ve Vergi Sisteminden Kaynaklanan, olmak üzere diye dört ana başlıkta toplayabiliriz.

Türkiye’de kayıt dışı istihdamın son dönemde artmasına yol açan bir diğer neden de yabancı kaçak işçiliktir. Bugün Türkiye’de sayıları ve milliyetleri bilinmeyen çok geniş yabancılar grubu istihdam edilmektedir. Yabancı kaçak işçilik arttıkça, genel ücret seviyesi düşmekte, yerli çalışanların pazarlık gücü azalmakta, sonuçta kayıt dışı işçilik daha da yaygınlaşmaktadır. Yabancı kaçak işçilik dışında, ülkemizdeki diğer kayıt dışı çalışma şekilleri, çocuk işçi çalıştırılması ve ek gelir elde etmek amacıyla kişilerin ikinci bir işte çalışmalarıdır. Çocuk işçilerin yaygın oluşunun temel sebepleri, çocuk emeğinin ucuz olması, çocukların kolayca işten çıkartabilmeleri ve bazı işlerin çocuklar tarafından daha kolay yapılabilmesidir. Diğer taraftan Türkiye’de uzun yıllar enflasyonist ortamın hüküm sürmesi ve gelir dağılımındaki adaletsizlik nedeniyle geniş bir kesimin geçim sıkıntısı çekmesi, gelir elde etmek amacıyla kişileri ikinci bir işte çalışmaya mecbur bırakmaktadır. Yasal ücret ve yan ödemeler dışında bu şekilde elde edilen gelir ise devlet için bir kayıp, elde eden için de kayıt dışı bir gelir niteliğindedir (Azaklı, 2009:29).

Prof. Dr. Tuncer BULUTAY başkanlığında imalat sanayinde istihdam konulu çalışmanın sonucunda, istihdam yaklaşımıyla Türkiye’de 1996 yılında kayıt dışı istihdamın toplam istihdam içindeki oranı yaklaşık % 30 olarak tespit edilmiştir. Türkiye Ekonomisinde enformel kesimin payı ise 1992’de tüm Türkiye için %16, kentsel kesim için % 26 olarak tespit edilmiştir (DPT, 2001: 11).

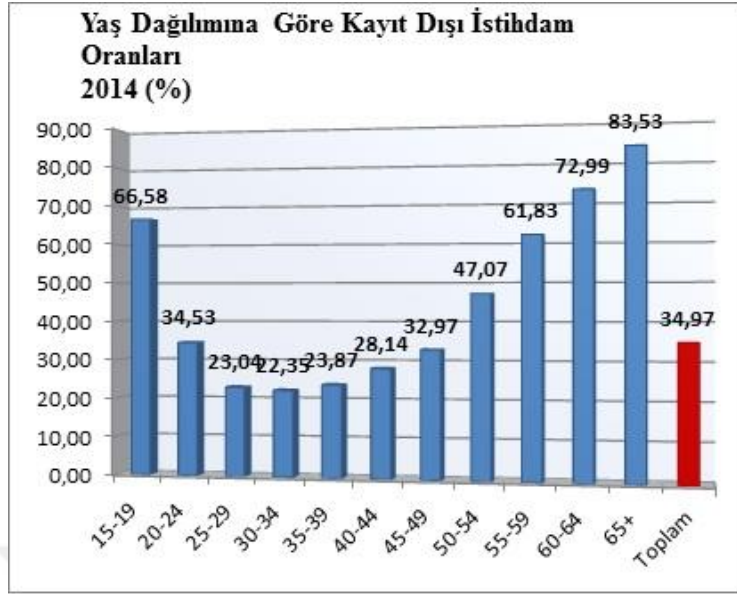
Tablo 4.2. 2014 Eğitime Göre Kayıt Dışı İstihdam Oranları

Kaynak: <http://www.sgk.gov.tr/wps/> 24.06.2015

Türkiye’de eğitim durumuna göre kayıt dışı istihdam % oranları 2014 verilerine göre Okuma yazma bilmeyen bireylerin kayıt dışı istihdam oranı % 89,70 ile en çok orana sahip gruptur.

Tablo 4.3. Türkiye’de 2014 Yaş Dağılımına Göre Kayıt Dışı İstihdam Oranları

Kaynak: <http://www.sgk.gov.tr/wps/> 24.06.2015

Türkiye’de yaş dağılımına göre kayıt dışı istihdam oranları 2014 yılı (%) en fazla 65+ dır. Bunu sebebi Türkiye’de ekmekli olan vatandaşların emekli olduktan sonra da sigortasız olarak çalışması.

Tablo 4.4. Meslek Grubu ve Kayıtlılık Durumuna Göre İstihdam Edilenler (2003 Yılı / Bin Kişi)

Kayıtlılık Durumu	Durumu	Meslek	SSK	Emekli Sandığı	Bağ-Kur	Bilinmiyor (Kayıtlı değil)	Diğer	Toplam İstihdam
		İlmi ve teknik elemanlar, serbest meslek sahipleri ve bunlarla ilgili meslekler	534	1.013	116	142	3	1.808
		Müşebbisler, direktörler ve üst kademe yöneticileri	180	144	239	84	3	650
		İdari personel ve benzeri çalışanlar	674	446	15	147	2	1.285
		Ticaret ve Satış Personeli	621	6	743	1.042	6	2.419
		Hizmet İşlerinde Çalışanlar	863	406	233	721	2	7.162
		Tarım, Hayvancı, Ormancı, Balıkçı ve Avcılar	81	1	546	6.531	2	7.162
		Tarım dışı üretim faaliyetlerinde çalışanlar ve ulaştırma makineler kullananlar	2.490	78	502	2.229	4	5.363
		Meslekleri tayin edilemeyenler	107	82	0	46	0	235
TOPLAM			5.550	2.177	2.455	10.943	23	21.147

Kaynak: Ercan M. (Subat 2006), Kayıt dışı Ekonomi ve Hızlı Tüketim Malları Sektörü (Ankara: Comart Uluslararası Organizasyon ve Tanıtım Hizmetleri Yayını), s.35.

Tablo 4.4’de 2003 yılı itibariyle Türkiye’de istihdamın meslek gruplarına göre dağılımını göstermektedir. Bu tabloya göre, Türkiye’de 2003 yılı sonu itibariyle 21 milyonu geçen toplam istihdamın yaklaşık %52’si kayıt dışıdır. Toplam kayıt dışı istihdamın % 60’ına tekabül eden yaklaşık 6,5 milyonu tarım sektöründen (tarım, hayvancılık, ormancılık, balıkçılık, avcılık) gelmektedir. Tarımda kayıt dışı çalışanlar, toplam istihdamın yaklaşık % 31’ini temsil etmektedir.

Sektör el olarak ikinci büyük kayıt dışı kalemi olan tarım dışı üretim faaliyetlerinde çalışanlar ve ulaştırma makineleri kullananların sayısı 2,2 milyonu geçmektedir. Bu meslek grubu tüm kayıt dışı istihdamın yaklaşık % 20’sini teşkil etmektedir. Ticaret ve satış personeli meslek grubuna göre, kayıt dışı istihdam 1 milyonun üzerindedir. Kayıt dışı olarak hizmet işlerinde çalışanların toplamı da 700 bini geçmektedir.

Meslek gruplarında kayıt dışılığa bakıldığında, en yüksek kayıt dışılık oranının % 91,2 ile tarım alanında çalışanlarda olduğu görülmektedir. Meslek gruplarına göre en düşük kayıt dışılık ise % 7,9 ile ilmi ve teknik elemanlar, serbest meslek sahipleri ve bunlarla ilgili meslekler grubuna aittir (Ercan, 2006: 32-38).

4.3.Yasadışı Faaliyetler ve Kara Para Açısından Kayıt Dışı Ekonomi

Resmi kayıtlara girmeyen ve belgelendirilmeyen yasal ya da yasadışı faaliyetler, kayıt dışı ekonomi olarak nitelendirilmektedir. Bu ekonominin bir kesimini oluşturan yeraltı ekonomisi, basta uyuşturucu kaçakçılığı olmak üzere, muazzam gelirler, yani kara para ya da kirli para doğuran, birçok suç faaliyetini içerir. Bu faaliyetler ise genel de, örgütlü ve gelirleri de, nakit formundadır. Kara para, yasadışı yollardan elde edilen her türlü paradır. Diğer bir ifadeyle, “kanunların suç saydığı fiillerden elde edilen her türlü ekonomik menfaat ve değer” olarak tanımlanmaktadır (Altuğ, 1999: 118).

Yasadışı yollardan elde edilen paraların (gelirlerin) statüsünün değiştirilerek, normal ve temiz bir kazanç gibi, yasal ekonomiye sokulmasına imkân veren metotların tümüne kara para aklama faaliyeti denir. Bu anlamda “Uyuşturucu, silah ve tarihi eser kaçakçıları, mafya tipi suçlar gibi ağır olarak nitelenen suçlardan elde edilen gelirler tüm mevzuatlarda kara para sayılmaktadır” (Ergül, 2001: 2).

1980 sonrasında paranın kaynağı konusunu önemsemeyen hükümetlerin, esnek politika uygulamaları sonucunda, kara para olgusu ülkemiz açısından çok ciddi düzeylere ulaşmıştır. Bu süreçte hükümetler, kara para aklanmasının önlenmesi doğrultusunda politikalar geliştirememiş, bir bakıma kara para aklanmasına göz yummuşlardır.

Türkiye’de kara para aklamanın en yaygın yolları, Emniyet Genel Müdürlüğü’nün saptamalarına göre;

- Paravan şirketlerin kurulması,

- Sahte ve şişirilmiş faturaların kullanılması,
- Kumarhane ve bahis işletmelerinin kullanılması,
- Nakit alımlarının yapılması,
- Paranın yurtdışına kaçırılması,
- Paranın kıymetli evraka dönüştürülmesi,
- Turizm şirketlerinin kurulması,
- Gayrimenkullere yatırım yapılması,
- Ticaretle uğraşmak (özellikle lokanta ve benzinci gibi hesapların kalem kalem, tek tek kontrolünün zor yapıldığı faaliyetler) olarak sıralanmıştır (Kılıçdaroğlu, 1997: 21-23).

Türkiye’de yeraltı ekonominin yoğun olarak gözlendiği alanlar; fikri ve sınai mülkiyet haklarının ihlali, uyuşturucu kaçakçılığı, yolsuzluk, rüşvet, tefecilik ve kumar gibi sektörlerdir.

Türkiye’de yeraltı ekonomisi bağlamında gerçekleştirilen en kapsamlı faaliyet uyuşturucu kaçakçılığıdır. Türkiye’nin Asya ve Avrupa kıtalarının birleştiği yerde olması, doğusunda üretim, batısında tüketim bölgeleri bulunması ve Balkanlar yolu üzerinde yer alması, uyuşturucu trafiğinde transit ülke konumunda olmasına yol açmıştır. Türkiye kara para için bir geçiş noktasıdır. Kara paradan Türkiye’nin elde ettiği gelirin yıllık 50 milyar dolar civarında olduğu telaffuz edilmektedir. Bundan ayrı olarak, Türkiye’den 30-50 milyar dolar arası bir kara paranın transit geçtiği de savunulmaktadır. Bu transferden de Türkiye’ye yılda 5-6 milyar dolar kaldığı belirtilmektedir (Günay ve Sahbazov, 1999: 152).

Alınan her türlü hukuki tedbirlere rağmen, bu son derece zararlı uyuşturucu maddelerin üretimi, ticareti ve tüketimi engellenememiştir. Ülkemizde uyuşturucu maddeler bağlamında esrar, eroin, kokain ve son zamanlarda ithal edilen sentetik uyuşturucular yaygın yer tutmaktadır.

Suç ekonomisinin bir unsuru olarak yolsuzluklar da ülkemizde önemli bir sorun olarak kabul edilmektedir. Merkezi Almanya’da bulunan Uluslararası Şeffaflık Kurumu adlı örgüt, 1998 yılında Türkiye’nin en fazla yolsuzluk olan 85 ülke arasında 54. Sırada olduğunu belirtmiştir (Altuğ, 1999: 9-10).

Genellikle üç ya da daha fazla kişinin bir araya gelerek, bazı kamu görevlilerinin de katılımıyla, devlet hazinesinin zarara uğratılması, yolsuzluk olarak tarif edilebilir. Yolsuzluk; devletin hizmet ve mal alımı sırasında, gümrük işlemleri sırasında, tarım, hayvancılık ve ihracat gibi sektörlerin desteklenmesi amacıyla yapılan prim ödemeleri ve bankacılık alanında karşımıza çıkmaktadır.

Bu çerçevede, ülkemizdeki yolsuzluk çeşitlerini:

- İhale yolsuzluğu,
- Gümrük yolsuzluğu (hayali ithalat ve ihracat),
- Tarım desteklemeleri yolsuzluğu (gübre, pamuk, ilaç vb.),

- Vergi iade yolsuzluğu,
- Banka yolsuzluğu, gibi isimlerle gruplandırmak mümkündür. Bunları aşağıda kısaca tanımlanmıştır:

İhale Yolsuzluğu: İhale komisyonunu oluşturan devlet görevlilerinin, ihaleye katılan kişilerle birlikte, organize bir şekilde, devleti zarara uğrattıkları görülmektedir.

Gümrük Yolsuzluğu (Hayali ihracat ve ithalat): Gerçekte herhangi bir ihracat ve ithalat işlemi olmadığı halde, sahte belgelerle KDV iadesi alınarak, devlet hazinesi zarara uğratılmaktadır. Bu suçun işlenişi sırasında, bazı kamu görevlileri de çıkar karşılığı organizasyona dahil olabilmektedir.

Tarım Desteklemeleri Yolsuzluğu (Gübre, pamuk, ilaç vb.): Devlet, kaliteli tarım ürünü elde edilmesi amacıyla, gübre ve zirai ilaç gibi katkı maddelerinin kullanımını teşvik ederek, çiftçiye destekleme primi ödemektedir. Bu prim ödemeleri sırasında, çiftçilikle ilgisi olmayan bazı kişiler tarafından, sahte belgeler hazırlanarak, devlet hazinesi dolandırılmaktadır. Bu yolsuzluk türünde de, bazı kamu görevlileri organizasyon içerisinde karsımıza çıkmaktadır.

Vergi İade Yolsuzluğu: Devlet, çeşitli sektörleri desteklemek amacıyla KDV iadesinde bulunmaktadır. Sahte belgeler düzenlenerek devlet hazinesi dolandırılmaktadır.

Banka Yolsuzluğu: Çeşitli yöntemlerle yolsuzluk yapılarak, bankaların mali yapıları zayıflatılmakta ve mevduat garantisi nedeniyle, devletçe el konulan bankaların, tüm zararları hazine tarafından karşılandığı için, devlet hazinesi büyük boyutlarda zarara uğratılmaktadır. Bankaların içinin boşaltılması, genellikle, beş ayrı yöntemle gerçekleştirilmektedir:

- Back to back yöntemiyle (Back to back yöntemi, iki bankanın grup şirketlerine açabilecekleri kredi limitlerini doldurmamak için anlaşarak, karşılıklı birbirlerinin şirketlerine kredi aktarması olarak tanımlanmaktadır.),
- Off-shore bankalar (kıyı bankacılığı) kurarak,
- Vergi cennetlerinde şirketler kurarak,
- Yurtiçinde paravan şirketler kurarak,
- Banka sahibinin şirketlerine kredi görüntüsü altında para aktararak (Maliye Teftiş Kurulu ve Ankara Üniversitesi S.B.F. Ortak Çalışması, “Kayıt Dışı Ekonomi ve Kara Para Konferansı”, 8 Ocak 2003- Ankara, s.47-48.).

Yasadışı faaliyetlerden elde edilen gelirlerin yasal ekonomik sisteme entegrasi, diğer bir ifade ile aklama faaliyeti, ilk olarak para talebinde istikrarsızlığa neden olmaktadır. Zira kara paranın yurtiçinde ya da dışında hangi nedenlerle ve hangi dönemlerde yoğunlaştığı bilinmemektedir. Oysa hem faaliyetler hem de reel ekonomi üzerinde etkin ve başarılı bir para politikasının şartı para talebinin istikrarlı olmasıdır.

Öte yandan kara paranın kontrolün az olduğu ülkelere yöneldiği, kaynakların yönünü uluslararası boyutlarda ters yöne çevirdiği, böylece döviz ve faiz piyasasını etkilediği de görölmektedir. Özellikle aklama sürecindeki kara para, beklenmedik fon giriş ve çıkışları dolayısıyla döviz kurunda ve faiz oranında dalgalanmalar ve istikrarsızlıklar doğurabilmektedir Benzer bir istikrarsızlık hisse senedi ve gayrimenkul fiyatlarında ortaya çıkabilmekte, bu varlıkların değerleri istikrarsız olarak artıp azalabilmektedir. Ayrıca kara para aklama faaliyeti, gelir ve servet dağılımı üzerinde de olumsuz etkiler doğurmaktadır (Maliye Teftiş Kurulu ve Ankara Üniversitesi S.B.F. Ortak Çalışması, “Kayıt Dışı Ekonomi ve Kara Para Konferansı”, 8 Ocak 2003- Ankara, s.47-48.).

Yukarıda belirtilenlerin dışında, kara para aklanmasının sosyo-politik etkileri de bulunmaktadır. Devlet idaresinin suç örgütleriyle bağlantılı olduğu izlenimini yaratan söz konusu etkiler, ekonomik birimlerin devlete güvenini azaltarak, toplumsal huzursuzluklara yol açabilmektedir.

Tablo 4.5. Kayıt Dışı Ekonomiyle Mücadelede Güçlü Yönler, Zayıf Yönler Fırsatlar ve Tehditler

Güçlü Yönler	Zayıf Yanlar	Fırsatlar	Tehditler
Bilgi Teknolojisinin yaygın olması	Tanım farkları ve ölçüme sorunları	Kayıt dışı faaliyetlerin kanunsuz ve ahlak dışı olması yönündeki inanış	Kişilere kısa vadede gelir ve fayda sağlaması
Kolluk Kuvvetlerinin eylem etkisinin bulunması	Üretimi teşvik edilmesini sağlayacak mevzuat hükümlerinin yokluğu	Ülkemiz üst yönetiminin kararlı desteği	Kayıt dışı faaliyet gösterenlerin rekabet gücünü arttırması
Sosyal Güvenlik kurumlarının birleşmesi ile norm birliğinin olması	Mevzuatın piyasalardaki gelişmeleri takip edememesi ve mevzuatın uygulamasında engellerle karşılaşılması	Kayıt dışı ekonomi ile mücadele ile ilgili kurumlar arasında işbirliği ve bilgi değişimi olanakları	Tarım ve hizmet gibi sektörleri yapıları gereği izleme ve denetleme zorluğu
İhbar ve şikâyetlerinin anında değerlendirilmesi	Bürokrasinin fazlalığı	Hızlı teknolojik gelişmeler	İşsizlik
Özellikli sektörde bandrol ve marker gibi uygulamalar	Taksitlendirme ve kiriz dönemi dışında yapılan aflar	Ekonomik öngörülebilirlik	Ülkenin büyüme performansını olumsuz etkilemesi
Özellikli sektörlerde düzenleyici/denetleyici kurum/kuruluşların varlığı	Erken emeklilik ve pirim oranlarının yüksekliği	Uluslar arası deneyimlere erişim ve uyum olanaklarının çoğalması	Gelir dağılımındaki adaletsizlik
Rekabeti esas alan yasal düzenlemelerin varlığı	Kurumlar arasında koordinasyon ve işbirliğinin yeterli düzeyde olmaması	Kayıt dışı ekonomiyle mücadeleye yönelik projeler	İş gücü maliyetlerinin fazlalığı
Şeffaflık hesap verebilirlik ve iyi yönetim ilkeleri	Fiziki kontrol oranlarının yüksekliği ve iç piyasa denetiminin yaygın etkin olmaması	Sendikal hareketlerin varlığı, sivil toplum örgütlerinin kamudaki etkisi	Toplanan vergilerin devlet tarafından etkin ve verimli şekilde kullanılmadığı algısı
	İdari para cezaları ve caydırıcı diğer yaptırımların eksikliği	Fonksiyonel yapıda Gelir idaresi başkanlığı kurulmuş olması	Sosyal Güvenlik kurumlarının fon yapısını bozması
	Yerel risk analizi çalışmalarının olmaması	Tarım istihdamındaki çözülme	Küreselleşme
	Denetim elmanı sayısının azlığı	Risk analizi çalışmalarının tek çatı altında	Makroekonomik istikrarın bozulması
	Küçük işletmelere dayalı üretim yapısı	Sosyal Güvenli Reformu	Dışsal Şoklar
	Fiziki altyapı sorunları	Ülkemizdeki genç nüfus oranı	
	Kayıt dışılığı özendirici uygulamalar		
	Sanayi envanterinin mevcut olmaması		

Kaynak: Kayıt Dışı Ekonomiyle Mücadele Stratejisi Eylem Planı 2008-2010. s.38

Kayıt dışı ekonomiyle mücadelede Bilgi teknolojilerinin yaygın kullanılması, (güvenlik kameraları internet, faturaların elektronik ortama kaydedilmesi, gümrüklerdeki teknolojik yapının gelişmiş olması, kayıt dışı ekonomiyle mücadele etmeyi kolaylaştırıyor. Devletin işverene, kayıt dışını tespit eden vatandaşa ya da kayıt dışı ile mücadele eden memurlara teşvik vermesi kayıt dışı ekonomiyle mücadelede daha etkili olacaktır. Kurumların veri kapasitesi yüksekliğini, devletin kayıt dışı ekonomiyle ilgili ihbar ve şikayetlerin anında değerlendirmesi, bandrol gibi uygulamalar ürünün hangi firmaya ait olduğunu göstermesi açısından da kayıt dışı ekonomiyle mücadele etmekte güçlü yönlerdir. Teknolojinin gelişmesi de kayıt dışı ekonomiyle mücadele etmede güçlü bir yöndür.

Türkiye’de kayıt dışı ekonomiyle mücadele etmede zayıf yönler: Açıklama farklılıkları ve değerlendirme sorunları, ülke içersinde yerli üretimin teşvik edilmesini sağlayacak yasal hükümlerinin azlığı ya da yetersizliği işverenlerin Dünya ticaretinde gelişmeleri takip edememeleri ve rekabet güçlerinin zayıf olması kayıt dışı ekonomiyle mücadele etmede zayıf yönler olarak değerlendirilebilir. Piyasalardaki gelişmeleri takip edememesi ve mevzuatın uygulamasında engellerle karşılaşılması, taksitlendirme ve kiriz dönemi dışında yapılan aflar, (Türkiye’de birçok defa borçlar af edilmiş ya da hafiflettirmiştir. Buda kayıt dışı ekonomiyle mücadele etmede zayıf bir yön olarak değerlendirilebilir. Çünkü o zaman vatandaş vergisini ödemesi de af çıkar mantığıyla ya geç vergi verme ya da hiç vergi vermeme yoluna gider). Denetim elamanı sayısının azlığı, küçük işletmelere dayalı üretim yapısı, fiziki alt yapı sorunları, idari para cezaları ve caydırıcı diğer yaptırımların eksikliği (işletmeyi geçici süreliğine kapatma) gibi faktörler Türkiye’de kayıt dışı ekonomiyle mücadelede zayıf yanlar olarak değerlendirilir.

Türkiye’de kayıt dışı ekonomiyle mücadele etmede fırsatlar: Kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin kanunsuz ve ahlak dışı olması yönündeki inanış Türkiye’de kayıt dışına olan yönelimi azaltabilecek bir fırsattır. Ülkemizin üst yönetiminin kayıt dışı ekonomiyle mücadelede kararlı destekleri ve bazı bakanlıkları strateji belirlemeleri kayıt dışıyla mücadele etmede fırsat olarak değerlendirilir Maliye Bakanlığının e faturaya geçmesi bu konuya örnek gösterilir. Dünyada ve ülkemizde hızlı teknolojik gelişmeler, Uluslararası deneyimlere erişim ve uyum olanaklarının çoğalması (dünyanın başka yerlerinde kayıt dışı ile mücadele etme konusunda yapılan yenilikler takip edilme imkânı doğar) bu gelişmeler de kayıt dışı ekonomiyle mücadele etmede fırsatlar olarak değerlendirilir.

Türkiye’deki Tarım istihdamındaki çözümler beraberinde sanayi sektörüne yönelişi artırmakla beraber kayıt dışı ekonomiyle mücadele etmede fırsat olarak görülür. Ülkemizdeki genç nüfus oranı, sosyal güvenlik reformu, kayıt dışı ekonomiyle mücadele etmede fırsatlar olarak görülür. Türkiye’de kayıt dışı ekonomiyle mücadele etmede tehditler: Kayıt dışı ekonomi kısa vadede gelir ve fayda sağlaması, kayıt dışı faaliyet gösterenlerin vergi vermedikleri için rekabet gücünü artırılması kayıt dışı ekonomiyle mücadele etmede tehdit olarak değerlendirilir. Çünkü vergisini vermeyen işletme vergisini veren işletmeye oranla rekabet gücü artar buda kayıt dışı ekonomiyle mücadelede tehdit oluşmakta haksız rekabet ortamını doğurmaktadır.

Tarım ve hizmet sektörleri yapıları gereği devlet tarafından izleme denetleme zorluğu yaşanmaktadır. Tarımda mevsimlik işçi, Pazar işçileri, kendi tarlasını eken çiftçi komisyoncu, taşımacı gibi bütün tarım sektörünü vergisel açıdan denetlemek zordur. Bundan dolayı fatura sistemine geçilmemekte ve kayıt dışı ekonomiyle mücadele etmede analizine göre tehdit olarak değerlendirilmektedir.

4.4.Türkiye’de Kayıt Dışı Ekonominin Olumlu Sonuçları

Kayıt dışı ekonominin zararlarının, faydalarına göre ağır bastığı ve bu nedenle bu faaliyetlerin azaltılması, hatta mümkünse ortadan kaldırılması gerektiği genel kabul görmüş bir fikirdir. Ancak belirli koşullarda kayıt dışı ekonominin sosyal refaha olumlu katkıda bulunduğu düşünülebilir (Bakkal, 2007:85).

Piyasa ekonomisi içinde ekonomik dengelerin kendiliğinden oluşacağına inananlar, devletin her türlü müdahalesinden (vergi vb. düzenlemeler) kurtulmuş, kayıt dışı ekonominin resmi ekonominin eksiklerini gidererek denge sağladığını savunmaktadırlar. Kayıt dışı ekonominin üretim, istihdam ve toplumsal refah düzeyinde olumlu etkileri olduğunu ileri sürmektedirler. Atıl faktörlerin üretime dahil edilmesi, düşük fiyatla ya da maliyetle mal üretimi ya da arzı anlamına gelmektedir. Bu da girişimcilerin pazarlarda rekabet gücünü artırmaktadır. Kayıt dışı ekonomi esnek çalışma koşullarını da içerdiğinden çalışanlarına daha rahat hareket etme olanağı tanımaktadır. Kayıt dışı ekonomi özellikle işsizliğin yoğun olduğu ülkelerde çok kişiye istihdam olanağı verdiği için gelir dağılımında iyi yönde gelişmeler izlenmektedir. Devlete verilen vergilerin israf edildiği düşünüldüğünde boşa gidecek olan vergi yerine verilmeyen vergiler ekonomide üretime, istihdama, yatırıma kaynak olmakta, böylece ekonomiye yarar sağlamaktadır. Toplumsal ve sosyal patlamaların önüne geçerek özellikle ücretli kesiminin maddi sıkıntılarını gidermekte, en azından asgari bir hayat standardı yakalamasını sağlamaktadır. Tüketicilerin maliyeti düşük ürünlere olan talepleri ekonomiyi canlı tutmaktadır. Maliyeti düşük ürün arz etmek, üreticilerin rekabet gücünü ayakta tutmaktadır. Ayrıca kayıt dışı ekonominin bireylerin satın alma gücünde olumlu etkileri olduğundan enflasyon üzerinde de olumlu sonuçları görülmektedir. Kayıt dışı ekonomi sonucunda elde edilen fonlar bankalar kanalıyla ekonomiye finansman sağlar. Bürokratik işlem ve gereksiz gider olmayınca kaynakla üretime dönüşür. Devletin kayıtlı ekonomideki (israf, yolsuzluk, yanlış politika, vb.) başarısızlıklarına karşı, kayıt dışı ekonomiye yönelen toplum, bu yolla varlığını korur ve daha verimli kullanır. Bu nedenle kayıt dışı ekonomik faaliyetler, kayıtlı ekonominin (ekonomik, sosyal ve siyasal sistemin) güvencesidir. Kayıtlı ekonominin olmadığı yerde kayıt dışı ekonomiden de söz edilemez (Altuğ, 1999: 487).

Vergi gelirlerinin devlet tarafından etkin kullanılamaması dolayısıyla özel kesim tarafından devletten kaçırılan kaynaklar daha etkin kullanılabilenekte, kayıt dışı sektör, ekonomiye bir tür

dinamizm ve girişimcilik ruhu kazandırabilmektedir. Yeni piyasalar, yeni teşebbüslerin artması ve finansal kaynak demektir.

Kayıt dışı ekonomi, hızlı nüfus artışı ve yatırım düşüklüğünden kaynaklanan işsizliğe, büyük ölçüde engel olmaktadır. Kayıtlı sektör tarafından karşılanamayan açık işsizliğin, kayıtsız sektör tarafından emildiği ve kırsal alandan şehirlere göçün, beklenen miktarda açık işsizliğe yol açmadığı görülmektedir. Kayıt dışı ekonomi üretim maliyetlerinin düşük olması nedeniyle satış fiyatlarının da düşük olması, yurt içi ve yurt dışı pazarlarda rekabet gücü kazandırmaktadır. Kayıtlı ekonomideki masraflar, kayıtsız ekonomide olmadığından kaynaklar doğrudan mal ve hizmet üretimine yönlendirilerek, üretimin artmasını sağlar. Fiyatlar düşük olduğundan talep artar ekonomi canlı kalır. Kayıtlı sektörde oluşacak olumsuz ekonomik dalgalanmaların kayıt dışı sektör yardımıyla etkileri minimuma indirgenecek, kayıt dışı ekonomi, ekonominin istikrara gelmesine katkıda bulunacaktır.

4.5. Türkiye’de Kayıt Dışı Ekonominin Olumsuz Sonuçları

Kayıt dışı çalışma çalışanları, is sahiplerini, devleti ve ekonomiyi olumsuz etkilemektedir. Kayıt dışı çalışmanın bireylere yansımaları, sosyal güvencesiz yaşam, devlete yansımaları vergi kaybıdır.

Kayıt dışı ekonomi, bir takım ekonomik faaliyetlerin devletin bilgisi dışında gerçekleşmesiyle oluştuğu için, devletin bazı faaliyetleri izleyememesi sebebiyle, ekonomiye ilişkin başta GSMH olmak üzere, bazı resmi verilerin gerçeği yansıtmaktan uzaklaşmasına sebep olmaktadır (Şahin, 2006: 156).

- Enflasyonun artmasına sebep olmaktadır.
- Kayıtsız işçi çalıştırıldığından dolayı işsizlik oranı olduğundan farklı gösterilmektedir.
- Vergiler verilemediğinden bütçe açıklarına sebep olmaktadır
- Milli gelirin düşük gösterilmesine sebep olmaktadır.
- Devletin temel gelir kaynağı olan verginin, kayıt dışı ile azalması bütçe açıklarına sebep olmaktadır.

Devletin en önemli geliri vergilerdir. Kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin vergilendirilemiyor olması, devlet bütçesini olumsuz etkilemektedir. Devletin temel gelir kaynağı olan verginin eksik ödenmesi veya hiç ödenmemesi devleti gelir kaybına uğratarak bütçe açıklarına yol açar. Harcamalarına oranla yeterli ölçüde gelir toplayamayan hükümetler, belirli harcamalarını kısma ya da para basma ya da iç ve dış borçlanma yöntemleriyle açıkları kapatma yoluna başvurma durumunda kalırlar (Kösedâğı Bağdaş, 1999: 64).

Kaynaklardan bir kısmının vergi vb. yükümlülüklerin yüklediği maliyetlerden kurtulmak amacıyla kayıt dışı ekonomiye kayması ekonomideki kaynak dağılımını olduğu kadar gelir dağılımını da etkileyerek refah kaybı yaratmaktadır (Şahin, 2006: 158).

Kayıtlı ekonomiye göre kayıt dışı faaliyette bulunanlar, düşük maliyetle üretim yapma imkânı olmaktadır. Yasaların getirdiği yükümlülük dışında kalmaları sonucu vergisiz, düşük ücretle, sendikasız, sosyal güvencesiz işçi çalıştırmakta, daha çok emek yoğun, küçük ölçekli üretim gerçekleştirmekte dolayısıyla önemli ölçüde maliyet avantajına sahip olmaktadır. Bu durum kayıtlı çalışanlardan kayıtsız çalışanlara doğru kazancın kaymasına sebep olmaktadır. Ancak, kayıt dışı ekonomide gerçekleşen üretimin, standartlara uygun gerçekleşmemesi ve denetim dışı kalması, düşük kaliteli mal ve hizmetlerin doğmasına sebep olmaktadır.

Kayıt dışı ekonomide elde edilen gelir, devletin bütçe uygulamalarıyla gelirin yeniden dağıtma mekanizmasını kullanarak, gelir dağılımındaki adaletsizlikleri giderme konusundaki etkinliğini yitirir. Kayıt dışında gerçekleşen gelir, devletin denetimine girdiğinde ekonomideki toplam refahın artmasına neden olabilir.

Ayrıca kayıt dışı ekonomide faaliyette bulunanların vergi ödemedikleri halde devletin sunduğu hizmetlerden (okul, yol, su, elektrik, kanalizasyon, park vb.) faydalanmaları başka deyişle söz konusu hizmetlere ilave talep oluşturmaları da, gelir dağılımında adaletsizliğe sebep olan bir başka durumdur. Nitekim kayıt dışı ekonomide bulunup vergi ödemeyenlerin gelirleri, faydalandıkları hizmetini piyasadan satın almaları halinde ödemeleri gereken tutar kadar artarken, kamu harcamalarındaki artışın finansmanının, kayıtlı ekonomide bulunanların vergi yüklerinin artırılması suretiyle sağlanması halinde, kayıtlı ekonomide bulunanların gelirleri ve refahları vergi oranlarında meydana gelen artış kadar azalmaktadır (Şahin, 2006: 160).

Avrupa Birliği Komisyonu üye ülkelerindeki kayıt dışı ekonominin varlığından rahatsızdır. Bu durumu büyük bir sorun olarak gören bir rapor hazırlanmıştır. Kayıt dışı ekonomi, GSYİH'yi olduğundan düşük, işsizlik oranını ise daha yüksek oranlarda görülmesine, AB bütçesinin doğru tespit edilememesine de sebebiyet verdiği için istenmeyen bir durumdur. Türkiye'nin de kayıt dışı ekonomi boyutları düşünüldüğünde AB üyeliğini olumsuz etkileyeceği ortadadır.

Kayıt dışı ekonomide faaliyette bulunanların vergi vb. yasal yükümlülüklerine uymamaları, bu yükümlülüklerle uyanlara göre daha düşük maliyetle faaliyette bulunmalarına olanak vermekte bu da rekabet eşitliğini bozmaktadır. Dolayısıyla pazar paylarını daraltmakta ve karlarının azalmasına neden olmaktadır. Bu durum ise kayıtlı faaliyette bulunanları özendirerek kısmen veya tamamen kayıt dışına çıkmalarını teşvik ederek, böylece kayıt dışı ekonominin kendisi kayıt dışı ekonomiyi da büyütecek, genişletecektir.

Görünmez olmak isteyen kayıt dışı işletmeler, gereksinim duydukları modern ekipmanlarla yatırım yapmaktan kaçınmak zorundadırlar. Belli bir bölge ya da faaliyet alanlarında sıkışık kalmaları nedeniyle yeterince büyüyemezler. Bu durum nedeniyle ölçek ekonomilerden faydalanamazlar, büyümenin sağlayacağı verimliliği artırma ve rekabet gücünü geliştirme gibi avantajlardan yararlanamazlar. Denetimden kaçmak için yeni pazarlara girmeyi sağlayacak reklam vasıtalarını

yeterince kullanamazlar. Yargı organları tarafından tam olarak korunamadıkları için iş yaptıkları insanların ve görevlerini su istimal eden kamu görevlilerinin kendilerine karşı işledikleri suçlar nedeniyle adalet sistemine başvuramazlar. Bu nedenle tanıdıkları insanlarla iş yapmak zorunda kalan kayıt dışı işletmeler potansiyel pazarlarını daraltış ve büyüme kapasitelerini yapay olarak sınırlandırmış olurlar. Genelde küçük ve orta boy olan bu işletmeler için sağlanan kredileri ve destek programlarını maliyetli ve riskli atfeden finansal kurumlar, bu kredi ve desteklerden faydalanacak işletmelerden kayıtlı olmalarını ve geçmiş yıllara ait mali kayıtlarını göstermelerini isterler. Bununla beraber, hükümetler ve kamu kuruluşları tarafından hazırlanan kredi ve iş destek programlarından da faydalanamayan kayıt dışı işletmeler, finansman ihtiyaçlarını genellikle resmi olmayan odaklardan sağlarlar. Bu krediler genellikle kısa dönemli ve pahalı olmaktadır (Heper-Ak, Kayıt dışı ekonomi ve Vergi Sosyolojisinin Kayıt dışılığı Belirlemedeki Önemi, 23. Türkiye Maliye Sempozyumu, Hacettepe Üniversitesi, İ.İ.B.F. Maliye Bölümü, 2009: 278).

Kayıt dışı ekonomi, dürüst vergi yükümlüleri aleyhine haksız rekabet ortamı yaratmaktadır. Kaynaklar verimsiz alanlarda kullanılarak ziyan olmakta, enflasyona sebebiyet verip, yatırımların azalmasına ve işsizliğin artmasına, üretimin düşmesine sebep olurken, tüm bunların sonucunda sosyal barış bozulur, suç ve suçlu sayısı artar dolayısıyla sosyal ve ekonomik anarşi doğar. Ekonomik göstergeler sağlıksız olacağından güven sarsılır, teşhis doğru olmayacağından tedavi sonuç vermez. Devlete ve topluma karşı işlenen suçlara hoş görü başladığında ahlak çürümesi beraberinde gelir. Moral değerler yozlaşır. Kayıt dışıyla beraber enflasyon hortlar, düşük gelir grupları da satın alma güçlerini muhafaza edebilmek için yabancı paraya rağbet ederler. TL'den kaçmak, yabancı paraya rağbet ekonomik politikalara güvensizliktir. Böyle bir ortamda ulusal kaynaklar yurtdışına kaçar. Tüm bunların sonucu olarak toplum yeni lider, kurtarıcı aramaya başlar. Hatta daha da ileri giderek rejim arayışı haline gelir ki bu çok tehlikelidir.

Kayıt dışı istihdam sosyal güvenlik sistemini bozmaktadır. Çalışan nüfusun sosyal güvenlik kayıt sisteminde bulunmayarak işsizliğin çok olduğunu göstermektedir. Bu da işsizlik konusunda doğru verilere ulaşmamızı engellemektedir. Kayıt dışı çalışan işçilerin sendikal haklardan yoksun kalmasına, sağlıksız, iş güvenliği olmayan ve sigortasız çalışmak zorunda kalmaktadırlar.

Kayıt dışı ekonomi aynı zamanda haksız ve kolay yoldan kazanç elde etmenin bir yöntemi ve ahlaki çürümenin nedeni olmaktadır. Kayıt dışı çalışmanın hoşgörü ile karşılanması, toplumdaki suç anlayışını değiştirir. Sağlıksız nesillerin ortaya çıkmasına neden olur. İdare edenlerle edilenler arasında kopukluk yaratır ve güvensizlik ortamı oluşur. Bireyler sorunlarını yasadışı yollarla çözmeye çalışırlar. Rüşvet ve suiistimal yaygınlaşır, yasa dışı örgütler oluşabilir. Halkın devlete ve hükümete güveni sarsılır, demokrasi dışı çareler aranır.

Kayıt dışı ekonominin boyutlarının büyümesi: vergisizlik, borç, faiz, enflasyon, paradaki sıfırların artması, anarşi, rejim arayışı, bölünme ve sonun başlangıcı olabilmektedir. Yugoslavya'da ve

Rusya’da özgürleşme ve demokratikleşme görünümü altında kayıt dışı ekonominin, rejimlerin sonunu getirdiği unutulmamalıdır (Altuğ, 1994: 13).

Kayıt dışı üretilen mallarda garanti belgesi, olmaması sebebiyle tüketicilerin kayıt dışılıktan dolayı mağdur olmasına ve tüketici haklarını korumaya yönelik yasalardan yararlanamamasına sebep olur. Kayıt dışı ekonomilerde faaliyetler genel olarak bazı işletmeler ve şirketleşmemiş organizasyonlar tarafından yapılması nedeniyle, teknolojinin geliştirilmesi ve etkin olarak araştırma, geliştirme faaliyetlerinde bulunamayacaklarından teknolojik gelişmeler üzerindeki etkileri olumsuz olacaktır. Kayıt dışı firmaların üretim süreçlerinin denetimsiz kalmaları nedeniyle toplum sağlığı da olumsuz etkilenmektedir.

Kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin, homojen bir yapı göstermediği tespit edilmiştir. Kayıt dışı sektörde bir tarafta dinamik girişimciler ve kalifiye işgücü faaliyet gösterirken diğer tarafta da özellikle kalifiye olmayan niteliksiz bir kesim faaliyet göstermektedir. Müteşebbisler ve kalifiye elemanlar, kayıt dışı faaliyetlerle yüksek gelirler elde ederlerken, önemli çoğunluktaki niteliksiz işgücü sahipleri, en fazla asgari ücret kadar gelir elde edebilmekte, sosyal sigorta hizmetlerinden de yararlanamamaktadırlar. Kayıt dışı ekonomik faaliyetler, istihdam yaratıp yoksulluğu hafifletici unsurlar taşımakla beraber, gelir dağılımında adaleti sağladıkları şüphelidir. Ancak sosyal barışı sağlamada olumlu katkılarda bulunmaktadır (Özsoylu, 1994: 17)

Gizli ekonomik faaliyetler verimlilik göstergelerini etkileyip hatalı bulgular hesaplanmasına sebep olur. Hem resmi hem gizli sektörde faaliyet gösterenler için verimlilik sonuçları etkilenmektedir. Resmi işinin yanı sıra gayri resmi ikinci bir iş yapanlarda, yorgunluk ve benzeri nedenlerden dolayı resmi sektörde verimlilik düşecektir. Her fırsatta resmi sektörde işi kaytarmalar ve mesaiden erken ayrılmalar gibi üretim ve verimliliği doğrudan etkileyecek gelişmeler olacaktır.

Gelir dağılımı denilince, bir ülkedeki toplam gelirin üretim faktörleri arasındaki paylaşımı akla gelmektedir. Devletin gelirini yeniden dağıtabilmesi için öncelikle bu geliri doğru tespit edebilmesi gerekir. Daha sonra kayıt dışılığın gelir dağılımını hangi yönde bozduğuna ilişkin değerlendirmelerin yapılması gerekir. Eğer kayıt dışılık nedeniyle gelir dağılımının yapısı sağlıklı bir şekilde belirlenemiyorsa, devletin gelirinin yeniden dağılımına yönelik kararları hatalı sonuçlar doğurabilecektir (Yereli ve Karadeniz, 2004:142).

Resmi kuruluşların ve ekonomik birimlerin kayıt dışı ekonomi nedeniyle yanlış bilgilendirilmeleri, özellikle ihtiyari maliye politikası uygulamalarında önemli sorunlar çıkarmaktadır. İhtiyari maliye politikası uygulanmasında en önemli sorun, ekonominin içinde bulunduğunu doğru şekilde tespit edip en kısa surede gerekli politikaların uygulanmasıdır. Rakamların kayıt dışı ekonomiden dolayı gerçeği yansıtmaması ihtiyari maliye politikasının hatalı uygulanmasına yol açarak kaynak dağılımının bozulmasına sebep olacaktır (Bakkal, 2007:94).

Kimi kişiler kayıt dışı işlem sonucu elde edilen kazançtaki devletin hakkını (vergi), işçinin hakkını (düşük ücret), müşterinin hakkını (bozuk mal, sahte ürün), (varsa) ortağının hakkını (kar payı) vermeyerek sebepsiz zenginleşmiştir. Sebepsiz zenginleşme “yasalara uymayan kazanır, yasalara uyan fakirleşir” şeklinde yepyeni bir sosyoekonomik yaşam biçimini (hak yiyen kraldır) gündeme getirmiştir (Altuğ, 1998: 2).

Çağdaş demokrasi anlayışının yerleşmemesi durumu gerek idare ile vatandaş arasındaki ilişkileri gerekse vatandaşın sisteme bakışını etkilemekte, kamu otoritesine duyulan güven azalmakta sistemin sorunları çözmedeki başarısı düşmektedir (DPT, 2001: 60-61).

Prof. Dr. Osman ALTUĞ 1991 yılında yaptığı araştırma sonucunda, Türkiye’de tahakkuk eden vergilerin %75’ini ödeyen 10 ilin (Kocaeli, İstanbul, Ankara, İzmir, Bursa...) TBMM’de %28 oranında, vergilerin %25’ini ödeyen 64 ilin (Şırnak, Bayburt, Bingöl, Ağrı, Siirt...) ise %72 oranında temsil edildiğini tespit etmiş bunun sonucunda TBMM’de “çok vergi veren illerin daha az, az vergi veren illerin daha çok” milletvekili ile temsil edildiğini ortaya çıkarmıştır (Altuğ,1998:9).

Ekonomiye beklenmedik fon giriş ve çıkışları bu paranın hem girdiği hem dem çıktığı ülkelerin piyasalarında istikrarsızlıklara neden olmaktadır. Kara para aklama faaliyetinde aklayıcıların kara parayı yasa dışı kaynağından uzaklaştırmak amacıyla sık sık bir para birimini diğer para birimine çevirdikleri görülmektedir yasa dışı kaynaklı bu para girişi mali piyasalarda olumlu veya olumsuz etkilerde bulunabilmektedir. Örneğin para girişi borsa üzerinde olumlu etki yaratabileceği gibi çıkışı da olumsuz yönde bir etki yaratabilecektir. Benzer durum gayrimenkul piyasasında da bir etki yaratabilecektir. Bu varlıkların değerinde görünen artış ve azalış beklentileri etkilemesi sebebiyle piyasada yapay fiyatların oluşmasına neden olabilecektir. Ayrıca suç sayısı yükseldikçe büyüme oranında düşüş gözlenmektedir. Yüksek miktardaki kara paranın verimli yatırımlara yönelmediği dolayısıyla ekonomik büyüme üzerinde etkili olmadığı yönünde saptamalar bulunmaktadır (DPT, 2002: 39-40)

Aklama sürecini geçiren kara para, belli bazı kişi ya da grupların ellerinde toplanmakta bu kişilerin servetlerinin ve gelirlerinin artmasına neden olarak gelir dağılımını bozmaktadır. Kara para, sosyal ve ticari ahlak yapısını zayıflatarak toplumsal dokuyu bozmaktadır. Suç örgütleriyle idare arasında bağ olduğu toplumda yaygın kanı haline geldiğinde devlete güven sarsılacak ve toplumsal huzursuzluklar ortaya çıkacaktır. Sonuçta sistem yozlaşarak suçla mücadele etkinliği zayıflayacaktır (Ercan, 2006: 6)

Ülkemizde işletmelerin çok büyük bir bölümü (%98,8) KOBİ’dir. Bu işletmelerin toplam istihdam içindeki yeri %45,6’dır. Bunların önemli finans sorunları bulunmaktadır. Toplam kredi hacmi içindeki yerleri sadece % 3 tür. Yüksek vergi oranları ve finansal ihtiyaçların bu işletmeleri daha az vergi ödemeye yöneltmektedir (Kayıt Dışı Ekonomi Araştırması Raporu Ocak 2008).

BEŞİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE KAYITDIŞI EKONOMİNİN NEDENLERİ, BOYUTU VE SONUÇLARI (MERSİN, İSTANBUL, MARDİN İLLERİNDE UYGULAMA)

5.1.Örnekleme

Araştırmanın örnekleme; Mersin İlinin Akdeniz İlçesi, İstanbul İlinin Zeytinburnu İlçesi, Mardin İlinin Nusaybin, Midyat ilçeleri olmak üzere, toplam 100 birey oluşmaktadır.

Örnekleme yer alan İl ve İlçelerdeki bireyler tesadüfi örnekleme yoluyla belirlenmiştir.

5.2. Görüşme Sorularının Belirlenmesi

Araştırmada Kayıt dışı ekonomi boyutları özellikle sorgulanmış, bu boyutların cevaplardan çıkarılması hedeflenmiştir. Bir başka ifade ile kayıt dışı ekonomi uygulamalarındaki değişimlerin Türkiye ekonomisine hangi boyutlar kapsamında etki ettiğinin keşfedilmesini amaçlamıştır. Bu nedenle görüşme soruları genel tutulmuştur. Böylece aşağıdaki on temel soru belirlenmiştir.

- Sigortasız Neden Çalışıyorsun?
- Kayıt Dışı Ekonomi Nedir?
- Kayıt Dışı Ekonominin Sebebi Nedir?
- Kayıt Dışı Ekonomi Nasıl Engellenir?
- Kayıt Dışı Ekonominin Birey Üzerindeki Etkisi Nedir? (Senin Üzerindeki Etki)
- Kayıt Dışı Ekonominin Sonucu Nedir?
- Türkiye’de Kayıt Dışı Ekonomi Beraberinde Hangi Sorunları Getirir?
- Kayıt Dışı Ekonomiyle Mücadelede Ne Gibi Katkın Var?
- Türkiye’de İşsizliğin Azaltılması Kayıt Dışı Ekonomiye Nasıl Etkiler?
- Türkiye’de Eğitimin Arttırılması Kayıt Dışı Ekonomiye Etkiler Mi?

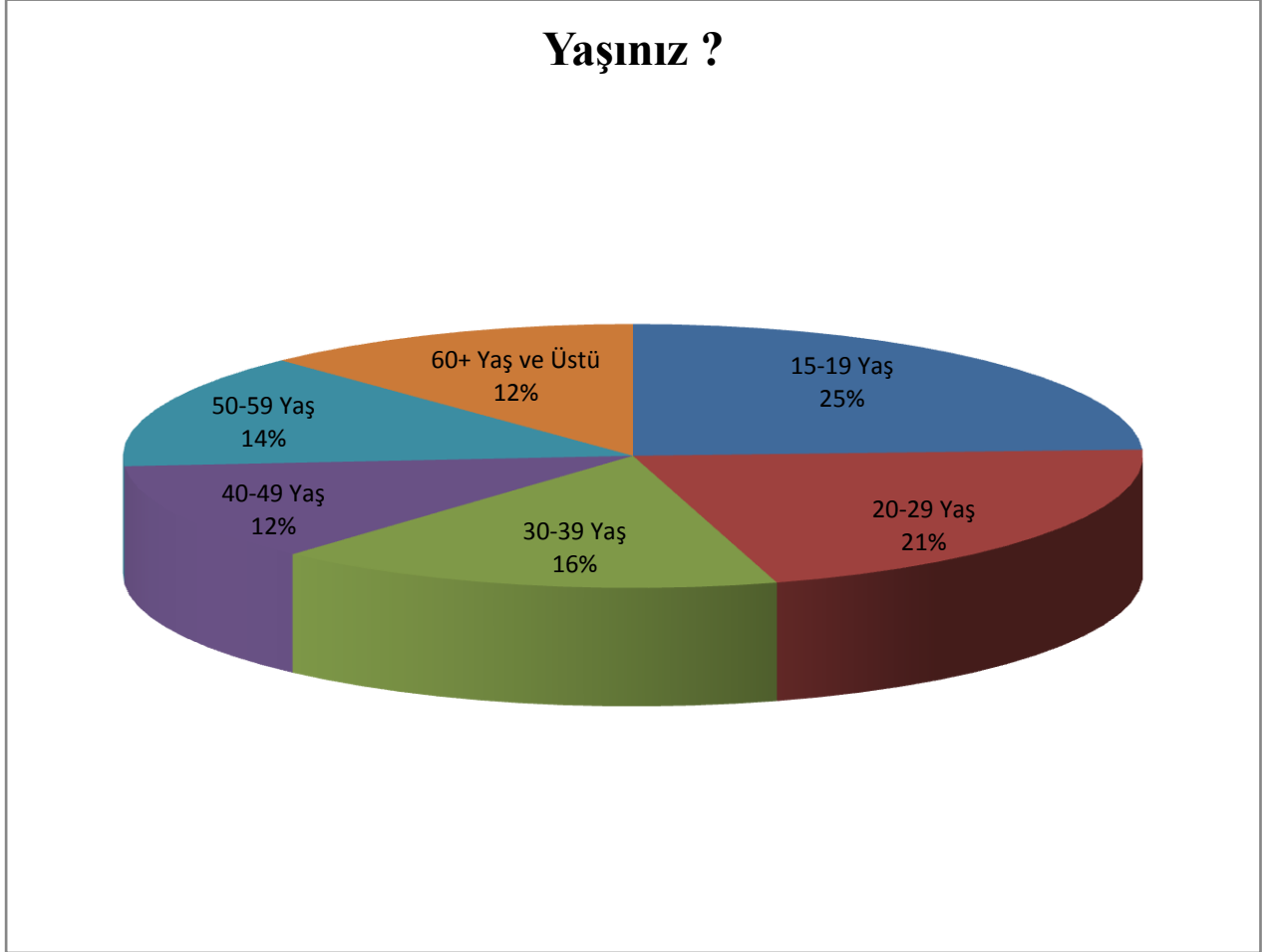
5.3.Bulgular

Görüşmeler yoluyla toplanan verilerin analizinde, soru kâğıdında olmamasına rağmen, görüşmelerde ortaya çıkan bazı temel bulgular olduğu görülmüştür. Görüşmeye katılanların çoğunluğunun üzerinde durduğu konu, genel bulgular olarak aşağıda açıklanmıştır.

5.3.1. Yaş Grafiği

Araştırmanın ana bulguları doğrultusunda görüşmelerde, bulunduğunuz bireylerin yaş dağılımı Grafik 5.1’de görülmektedir.

Grafik 5.1. Yaşınız?

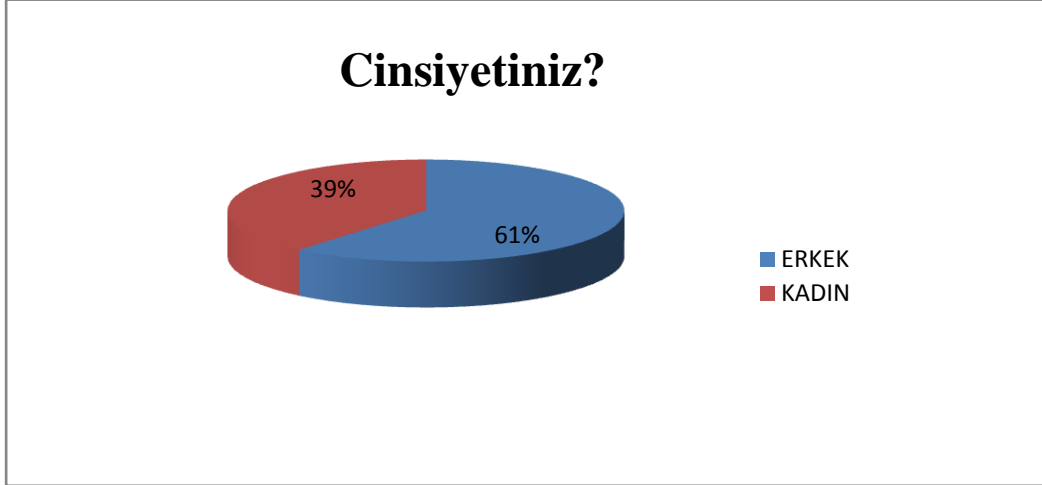

Ankete katılanlardan %25’i 15-19 yaş arasında iken, %21’i 20-29 yaş aralığında, %16 30-39’ü yaş aralığında %12 40-49 yaş arasında %14 50-59 yaş arasında %12 ise 65+ yaş üstündedir.

5.3.2. Cinsiyet Grafiği

Araştırmanın ana bulguları doğrultusunda görüşmelerde, bulunduğunuz bireylerin cinsiyet dağılımını Grafik 5.2’de görülmektedir.

Grafik 5.2. Cinsiyetiniz?

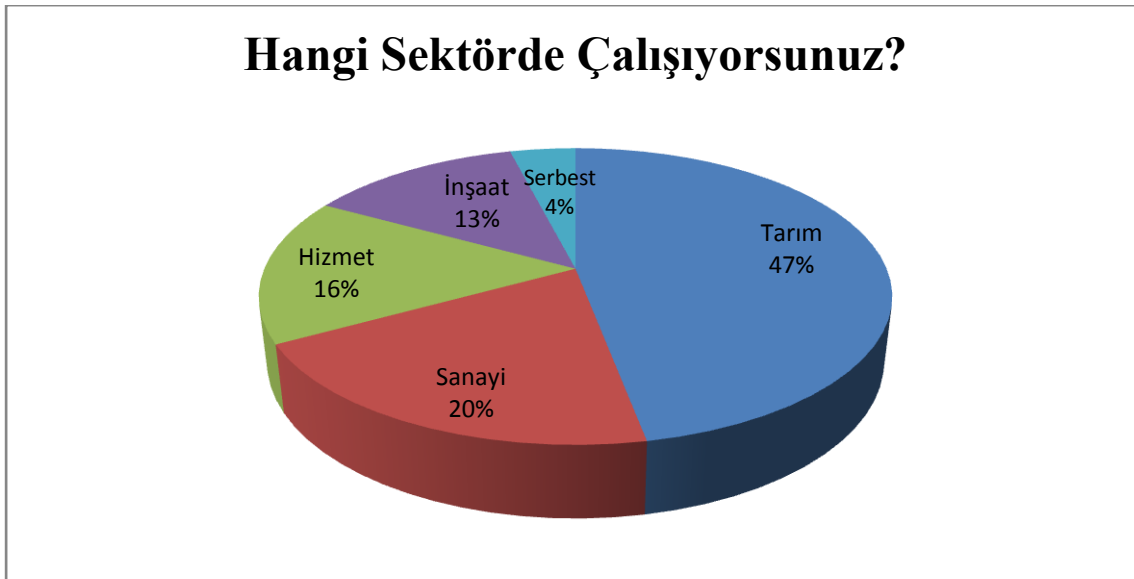

Ankete katılanlardan % 61’i erkek iken, %39’ ise kadındır.

5.3.3. Sektör Grafiği

Araştırmanın ana bulguları doğrultusunda görüşmelerde, bulunduğunuz bireylerin sektör dağılımını Grafik 5.3’te görülmektedir.

Grafik 5.3. Hangi Sektörde alışyorsunuz?

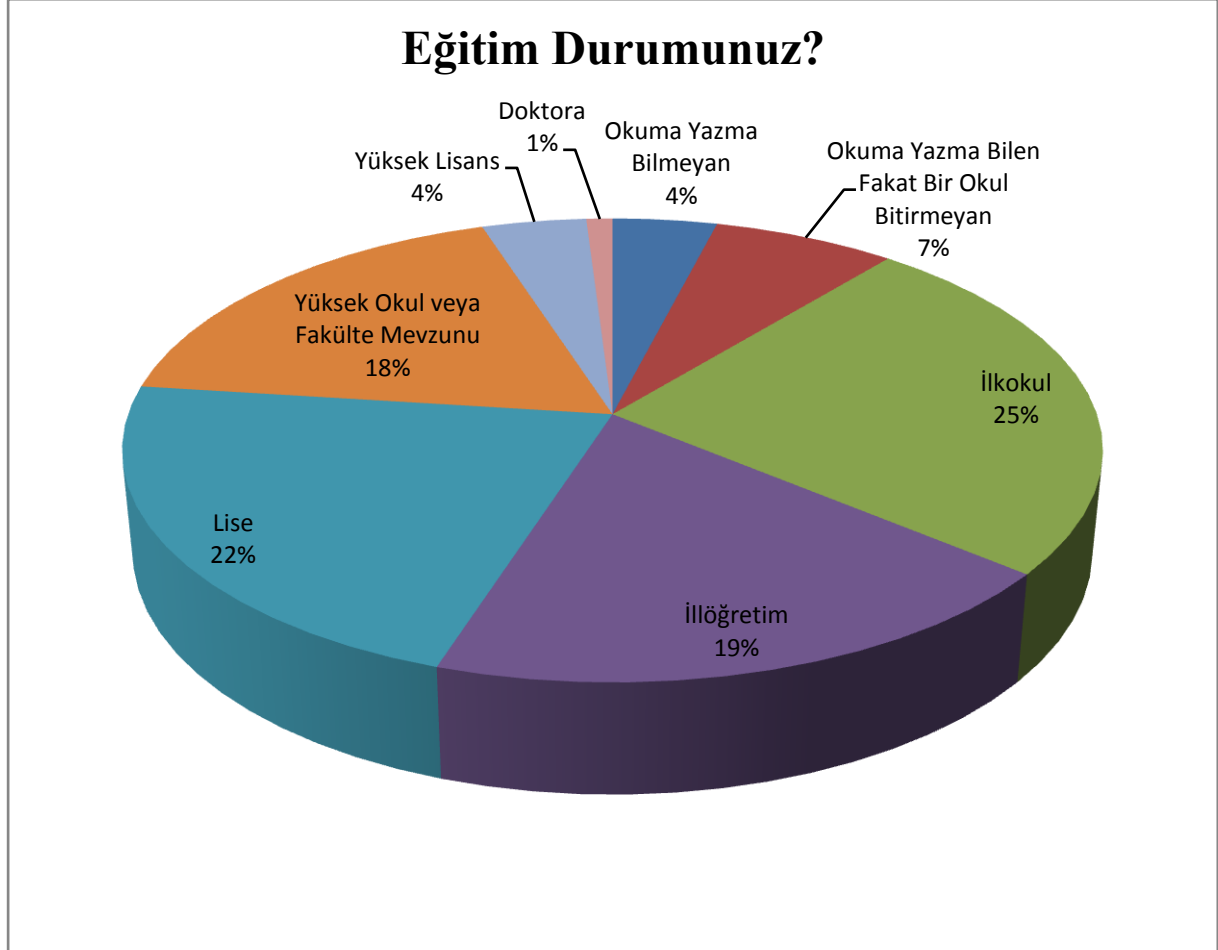

Katılımcılar %47 tarım, % 20 sanayi,%16 hizmet, %13 inşaat, %4 serbest sektörlerinde çalışmaktadırlar.

5.3.4. Eğitim Grafiği

Araştırmanın ana bulguları doğrultusunda görüşmelerde, bulunduğunuz bireylerin eğitim dağılımı Grafik 5.4'te görülmektedir.

Grafik 5.4. Eğitim Durumunuz?

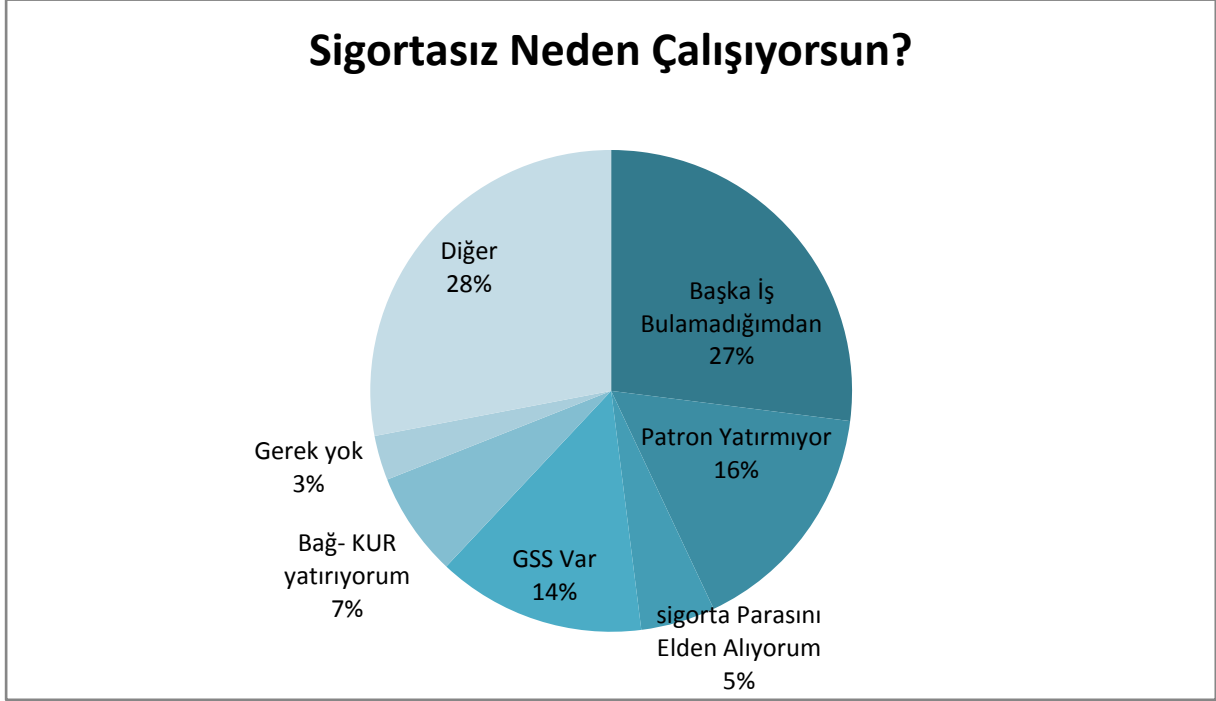

Katılımcıların eğitim düzeyi de sorgulanmıştır. Bu çerçevede %4'nün okuma yazma bilmeyen %7 okuma yazma bilen fakat bir okul bitirmeyen, %25 ilkokul, %19'ü ilköğretim, %22 lise,%18 yüksekokul veya fakülte,%4 yüksek lisans, %1 doktora düzeyinde olduğu görülmüştür.

5.3.5.Sigortasız Çalışma Nedenleri

Araştırmanın ana bulguları doğrultusunda görüşmelerde, sigortasız neden çalışıyorsunuz sorusuna verilen cevapların dağılımı Grafik 5.5'te görülmektedir.

Grafik 5.5. Sigortasız Neden Çalışıyorsunuz?

Sigortasız neden çalışıyorsunuz sorusuna 100 sigortalı olmayan bireylere soru sorulmuştur. %28 oranla Diğer sebepler olarak katılımcılar belirtmişlerdir. % 27 başka iş bulamadığından dolayı sigortasız çalıştığını belirtmiştir. %16 cevap ise patron yatırmıyor cevabını belirtirken, %14 ile GSS var cevabı verilmiştir. %7 oran ise Bağ-Kur'lu olduğunu bildirmiştir. %5'lik oran ise sigorta parasını elden aldığını belirtmiştir. %3 oran ise sigortaya gerek olmadığını belirtmiştir.

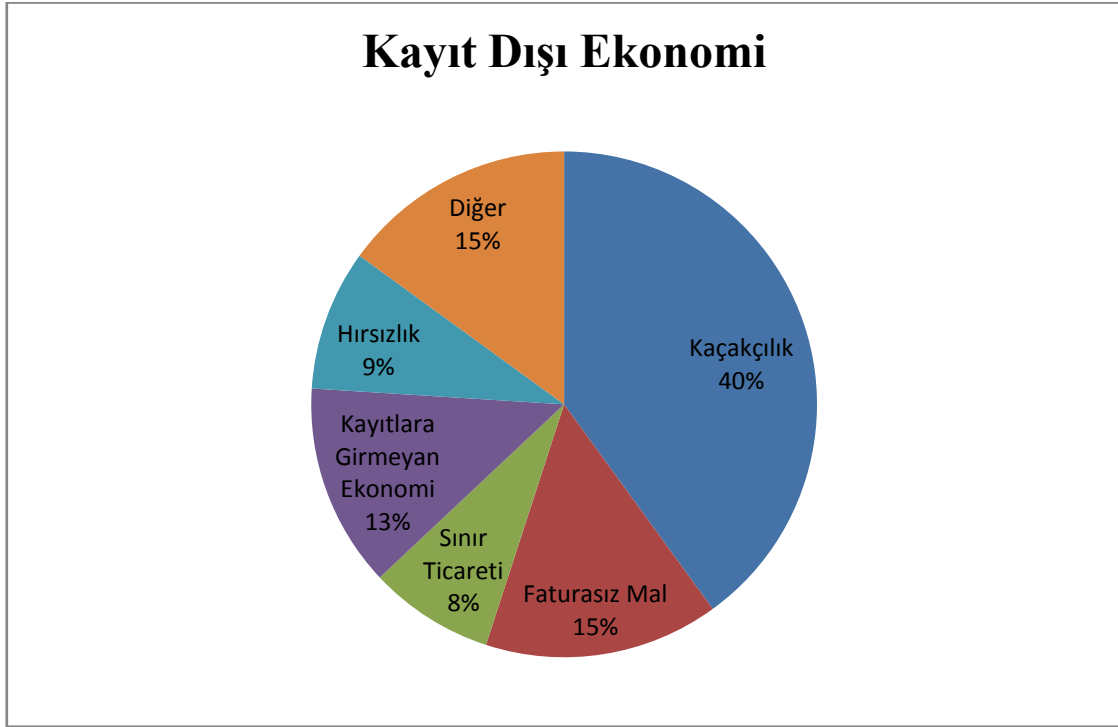
Sigortasız çalışmak kayıt dışı ekonomi yaratmak demektir. Başka iş bulamayan yani sigortalı iş bulamayan insanlar sigortasız işte çalışmaktadırlar. Eğer yeni istihdam alanları yaratılır ise mesleği olmayan insanlara üniversiteler, sivil toplum kuruluşları, belediyeler gibi kurumlar yeni alanlarda mesleki eğitim verilerek insanları sigortalı işlere yönlendirebilirler. İşverenlerin sigorta konusunda bilinçlenmesi gerekmekte, denetimlerin daha sık bir şekilde yapılması gerekmekte ve işçilerin sigortasını yatırmayan işverenlere büyük cezalar uygulanarak, işverenlerin çalışanların haklarını gözetilmelidir. Bir işte çalışmasına rağmen çalışan ile işveren anlaşarak sigorta parasını elden alıyorsa buda gösteriyor ki hem çalışan hem de işveren bilinçlenmelidir. Bir işte çalışmasına rağmen işveren tarafından sigortası yatırılmıyor onun yerine daha düşük maliyetli GSS yatırılıyor. Görüşme sonucunda GSS % 14 oranla yüksek olduğu için bunun önüne geçilmesi için sosyal güvenlik kurumu

sıkı denetimler yapılmalı ve GSS prim borcu hesaplanmasında ve tespitinde yerinde incelemeler yaparak pirim borcu kademesi yani (gelir tespiti) yapılmalıdır.

5.3.6.Kayıt Dışı Ekonomi

Araştırmaya katılan katılımcıların kayıt dışı ekonomi nedir sorusuna verilen cevapların dağılımı Grafik 5.6.'da görülmektedir.

Grafik 5.6. Kayıt Dışı Ekonomi Nedir?

Kayıt dışı ekonomi nedir sorusuna katılan 100 katılımcının vermiş olduğu cevaplar doğrultusunda %40 kaçakçılık cevabı ile en yüksek oran olarak görülmektedir. % 15 ile faturasız mal, % 15 ile diğerleri cevabı verilirken, %13 oran ile kayıtlara girmeyen ekonomi olarak görülmektedir. % 9 hırsızlı cevabı, %8 oran ile ise sınır ticareti cevapları verilmiştir.

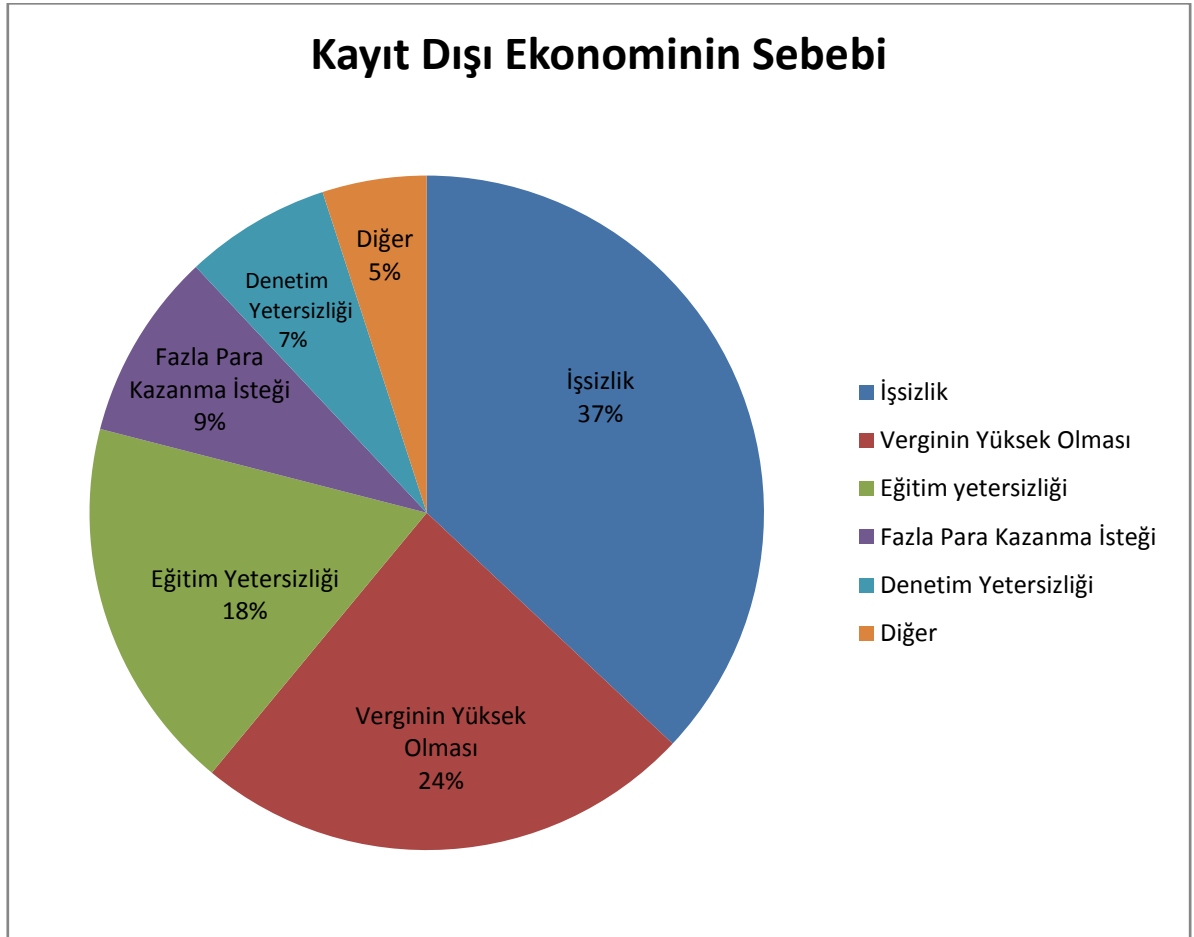
Kayıt dışı ekonominin ortaya çıkışı, her ülke düzleminde farklılık arz etmekte olup farklı ülkelerde farklı nedenlere dayanmaktadır. Gelişmiş ekonomilerde kayıt dışılık ve nedenleri genellikle vergisel faktörler ve işgücü piyasasına yönelik düzenlemeler gibi faktörler tarafından belirlenirken gelişmekte olan ülkelerde bu faktörlerin yanı sıra ekonomiyi etkileyen nüfus artışı ve kentsel göç gibi demografik et-menler de etkin olabilmektedir. İster gelişmiş ister gelişmekte olan ülke ekonomilerinde Kayıt dışılığın ortaya çıkışında temel nokta müteşebbislerin teşebbüsleri ile ilgili bilinçli ya da bilinçsiz gerçekleştirdikleri kar zarar analizidir. Müteşebbisler Kayıt dışında faaliyette bulunarak vergi lisans ücretleri ve sosyal güvenlik yükleri gibi çeşitli maliyetleri azaltma yoluna gidebilirler. Öte

yandan, kayıt dışı tercihinin, maliyetleri azaltan yapısıyla beraber kamu hizmetlerinden faydalanamama, finansal hizmetlerden faydalanamama ve kayıtlı çalışan işletmelerle iş yapamama gibi maliyetleri artıran bir yapısı da söz konusudur. Grafikte de görüldüğü gibi ülkemizde kayıt dışı ekonomi kaçakçılık hırsızlık, kayıtlara girmeyen ekonomi, sınır ticareti ve faturasız mal olarak adlandırılmaktadır (Ülgen ve Öztürk, 2007: 3).

5.3.7. Kayıt Dışı Ekonomi Sebepleri

Araştırmaya katılan katılımcıların kayıt dışı ekonomi sebebi nedir sorusuna verilen cevapların dağılımı Grafik 5.7’de görülmektedir.

Grafik 5.7. Kayıt Dışı Ekonominin Sebebi Nedir?

Kayıt dışı ekonomi sebebi nedir sorusuna katılan 100 katılımcının vermiş olduğu cevaplar doğrultusunda % 37 oran ile işsizlik cevabı verilmiştir. % 24'lük oran ise verginin yüksek olması %18 ise eğitim yetersizliğine değinmişlerdir. %9 oranda ise fazla para kazanma isteği olarak görülmektedir. %7 denetim yetersizliği olarak görülürken %5'lik oranda ise diğer cevabı görülmektedir.

Kayıt dışı ekonomi hakkında bireylerin bilinçlenmesi ve bu konu hakkında eğitimler verilmesi kayıt dışı ekonominin önemini da fazla ön plana çıkararak bireylerin bilinçlenmesini sağlayacaktır.

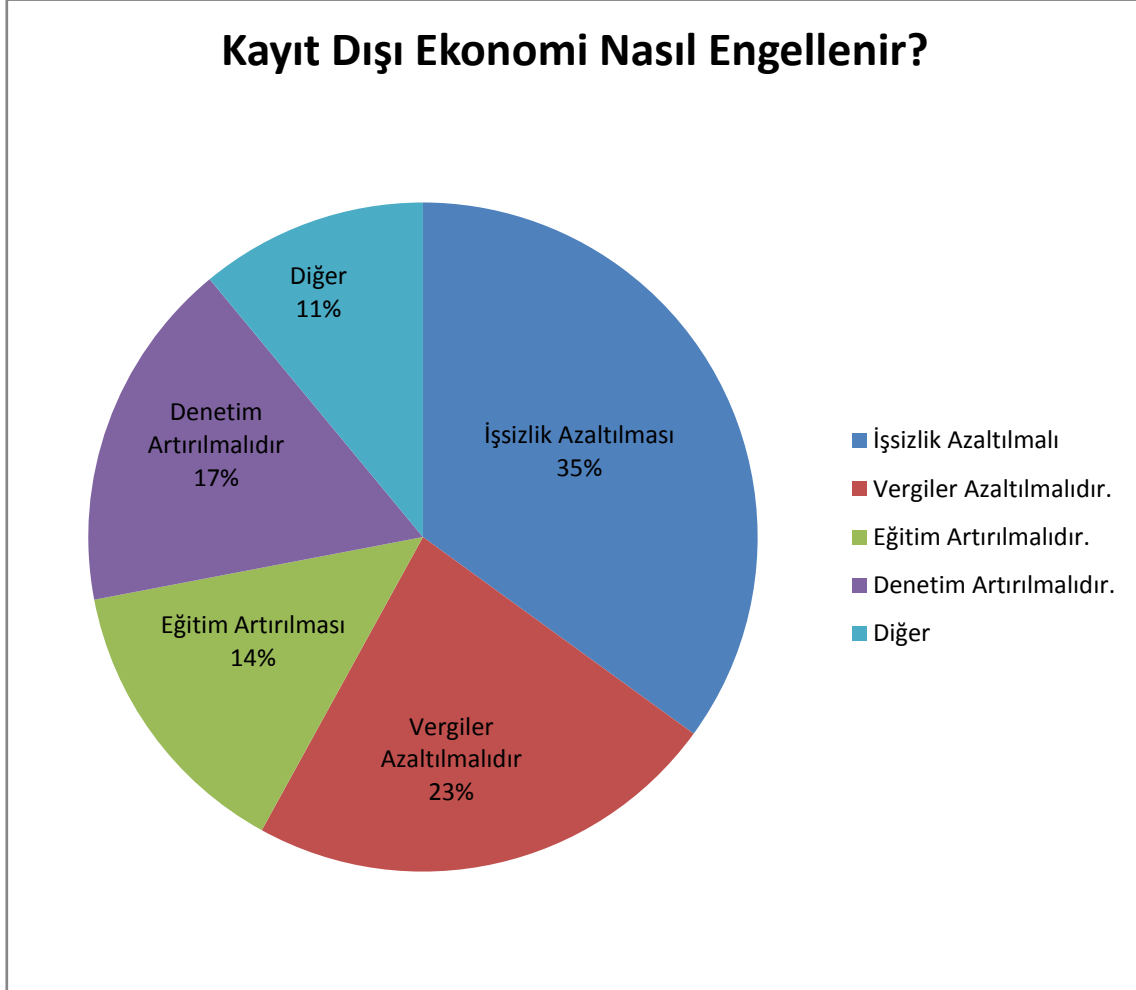
Ekonomide yaşanan dönüşümle birlikte yaşanan sanayileşme köyden kente göçler yaşanmasına neden olmaktadır. Bu durum, kentlerde yüksek işsizlik oranlarına neden olmaktadır. Kayıt dışı ekonomiye giriş çıkışların daha az maliyetli olması sebebiyle işsiz kalan bireyler kayıt dışı ekonomiye razı olmaktadır. İstihdam üzerindeki yükler nedeniyle de işveren açısından bireyleri kayıt dışı çalıştırmak maliyet avantajına dönüşmektedir. Vergi oranları ile kayıt dışı ekonomi arasında doğru yönlü bir ilişki bulunmaktadır. Kayıt dışı ekonominin boyutlarının, vergi oranlarının yüksek olduğu gelişmekte olan ülkelerde, vergi oranlarının düşük olduğu gelişmiş ülkelere nazaran daha büyük olması bu ilişkiyi ortaya koymaktadır (Aktan, 2000:10).

Ülkemizde bazı bireyler daha fazla para kazanma hırısı ile ülke ekonomisini düşünmeden hareket ederek sadece kendilerini düşünerek kayıt dışı ekonomi yapmaktadırlar bu konuda devlet denetleme kurumlarının denetimlerini arttırması caydırıcı cezalar uygulaması gerekmektedir.

5.3.8. Kayıt Dışı Ekonomi Engellene Bilir mi

Araştırmaya katılan katılımcıların kayıt dışı ekonomi nasıl Engellenir sorusuna verilen cevapların dağılımı Grafik 5.8’de görülmektedir.

Grafik 5.8. Kayıt Dışı Ekonomi Nasıl Engellenir?

Kayıt dışı ekonomi nasıl engellenir sorusuna katılan 100 katılımcının vermiş olduğu cevaplar doğrultusunda %35’lik oran ile işsizlik azaltılmalı cevabını vermiştir. %23 ise vergiler azaltılmalıdır. %14 oranda ise eğitim arttırılmalıdır. %17 katılımcı ise denetim arttırılmalı diye belirtirken, % 11 oranda ise diğer cevabı verilmiştir.

4369 Sayılı Kanun ile gerçekleştirilen düzenlemeler içerisinde en önemlilerden birisi de Gelir Vergisi Kanunu’nda yapılan gelirin yeniden düzenlenmesidir. 4369 sayılı Kanunla vergi oranlarının düşürülmesinin de kayıt dışı ekonomiyi önlemede oldukça önemlidir. Çünkü yüksek vergi oranları ikame etkisini ortaya çıkararak kayıt dışı kesimi büyütücü etki göstermektedir. Vergi oranlarının düşürülmesiyle hem kayıt dışı ekonominin boyutlarının küçüleceği hem de arz yönlü etkilerle büyümenin hızlanacağı düşünülmektedir.

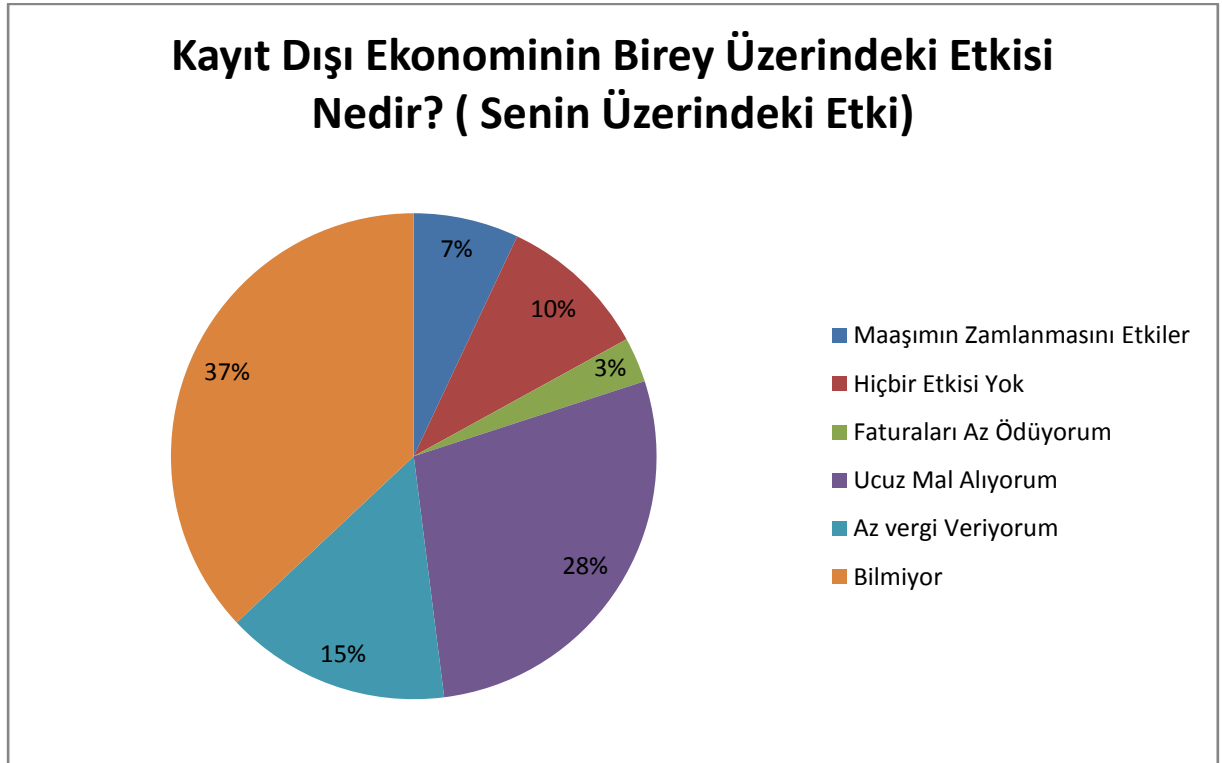
Kayıt dışı çalışan işçilerin kayıt altına alınmaları amacıyla Gelir Vergisi Kanunu'nda Geçici 5. Madde düzenlenmiştir. Buna göre Gelir ve Kurumlar vergisi mükelleflerinin, 213 sayılı Vergi Usul Kanunu'nun 156. Maddesinde tanımı yapılan ve 1.1.1998 tarihi itibarıyla faaliyette bulunan işyerlerinde, 1.6.1998 tarihinden önce ilgili idareye vermiş oldukları son 4 aylık sigorta prim bordrolarında bildirdikleri işçi sayısına ilave olarak bu kanunun yayımını izleyen beşinci ayın sonuna kadar işe aldıkları ve fiilen çalıştırdıkları işçilerden sendika üyesi olanların ücretlerinden, bu suretle işe başlanılan aydan itibaren 36 ay süre ile kesilen ve beyan edilerek tahakkuk ettirilen gelir ve damga vergileri, beyanname verme süresini izleyen ikinci yılın aynı döneminde ödemektedir. Gerekçede de belirtildiği şekilde bu düzenlemeyle daha büyük bir işçi kesimi sosyal güvenlik hakkına sahip olabilecek, ayrıca Sosyal Sigortalar Kurumu önemli ölçüde prim hasılatı sağlayacaktır. Bu çerçevede işverenleri kayıt dışı işçi istihdam etmeye sevk eden faktörlerin geçiş dönemi içerisinde ortadan kaldırılması ve bordroya kayıtlı işçi çalıştırmanın teşvik edilmiş olacaktır (Kıldış, 2000).

Buna göre grafikte de görüldüğü gibi yapılacak bu düzenlemelerle bireylerin kayıt dışı ekonominin engellenebilmesi için bazı yeniliklerin yapılması gerektiği görülmektedir.

5.3.9. Kayıt Dışı Ekonominin Birey Üzerindeki Etkileri

Araştırmaya katılan katılımcıların kayıt dışı ekonominin birey üzerindeki etkisi nedir (Senin Üzerindeki Etki) sorusuna verilen cevapların dağılımı Grafik 5.9'da görülmektedir.

Grafik 5.9. Kayıt Dışı Ekonominin Birey Üzerindeki Etkisi Nedir? (Senin Üzerindeki Etki)

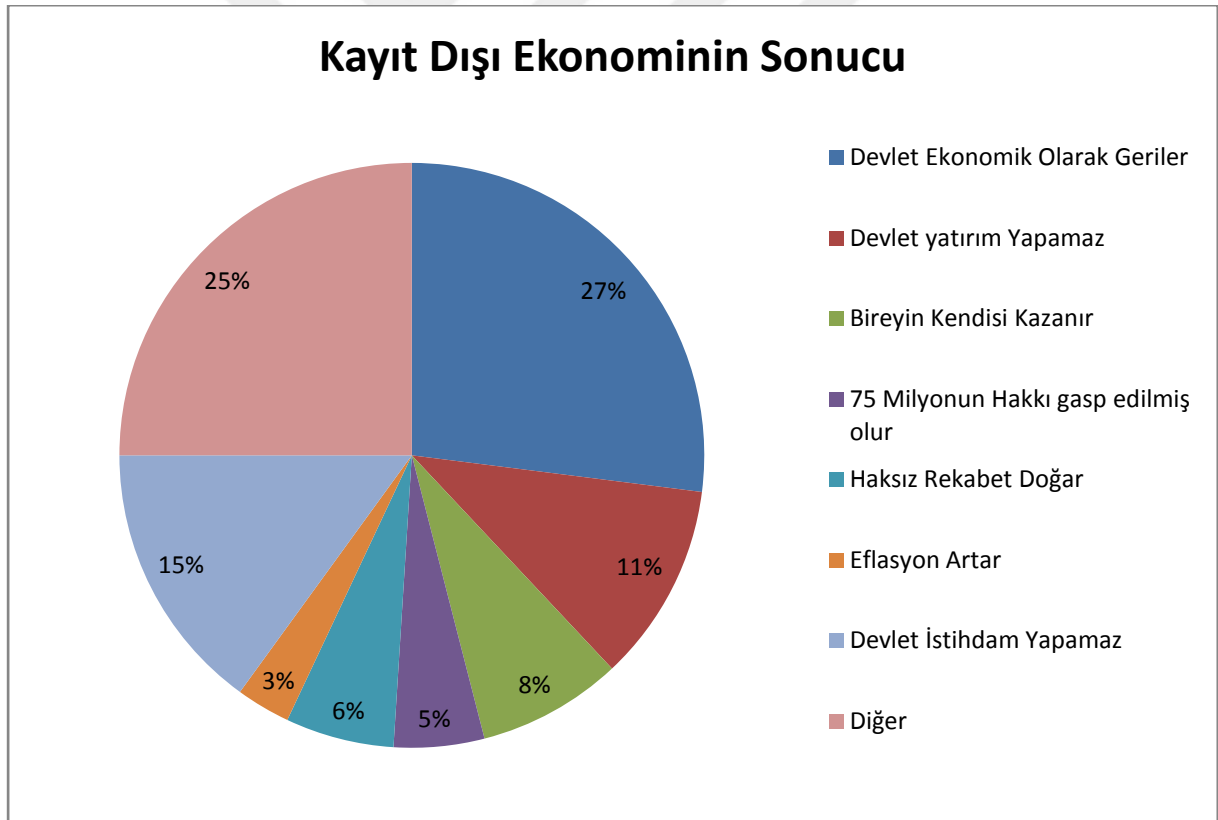
Kayıt dışı ekonominin sonucu nedir sorusuna katılan 100 katılımcının vermiş olduğu cevaplar doğrultusunda % 37'lik oran ile bilmiyor cevabı alınmıştır. %28 oran ile ucuz mal alıyorum cevabı verilirken %15 ile az vergi veriyorum cevapları verilirken, %10 ile hiçbir etkisi yok, %7 maaşımın zamlanmasını etkiler cevabı verirken %3'lük oran ile faturaları az ödüyoruz cevapları verilmiştir.

Görüşmeye katılan katılımcılar kayıt dışı ucuza mal aldıklarını ve malı ucuza aldıkları için daha fazla kar elde ettiklerini belirtmişlerdir. Faturasız alınan mallardan ötürü vergi oranlarının da daha düşük çıkması vergilerini az ödemelerine sebep olmaktadır. Bireylerin maaşlarının zamlanmasına da etkili olan kayıt dışı ekonomi devletin önemli sorunlarından biri olarak da görülmektedir.

5.3.10. Kayıt Dışı Ekonominin Sonuçları

Araştırmaya katılan katılımcıların kayıt dışı ekonominin sonucu nedir sorusuna verilen cevapların dağılımı Grafik 5.10'da görülmektedir.

Grafik 5.10. Kayıt Dışı Ekonominin Sonucu Nedir?

Kayıt dışı ekonominin sonucu nedir sorusuna katılan 100 katılımcının vermiş olduğu cevaplar doğrultusunda % 27 devlet ekonomik olarak geriler cevabını vermiştir. %25 ise diğer cevabını vermiştir. %15 devlet istihdam yapamaz. %11 ile devlet yatırım yapamaz. %8 bireyin kendi kazanır.

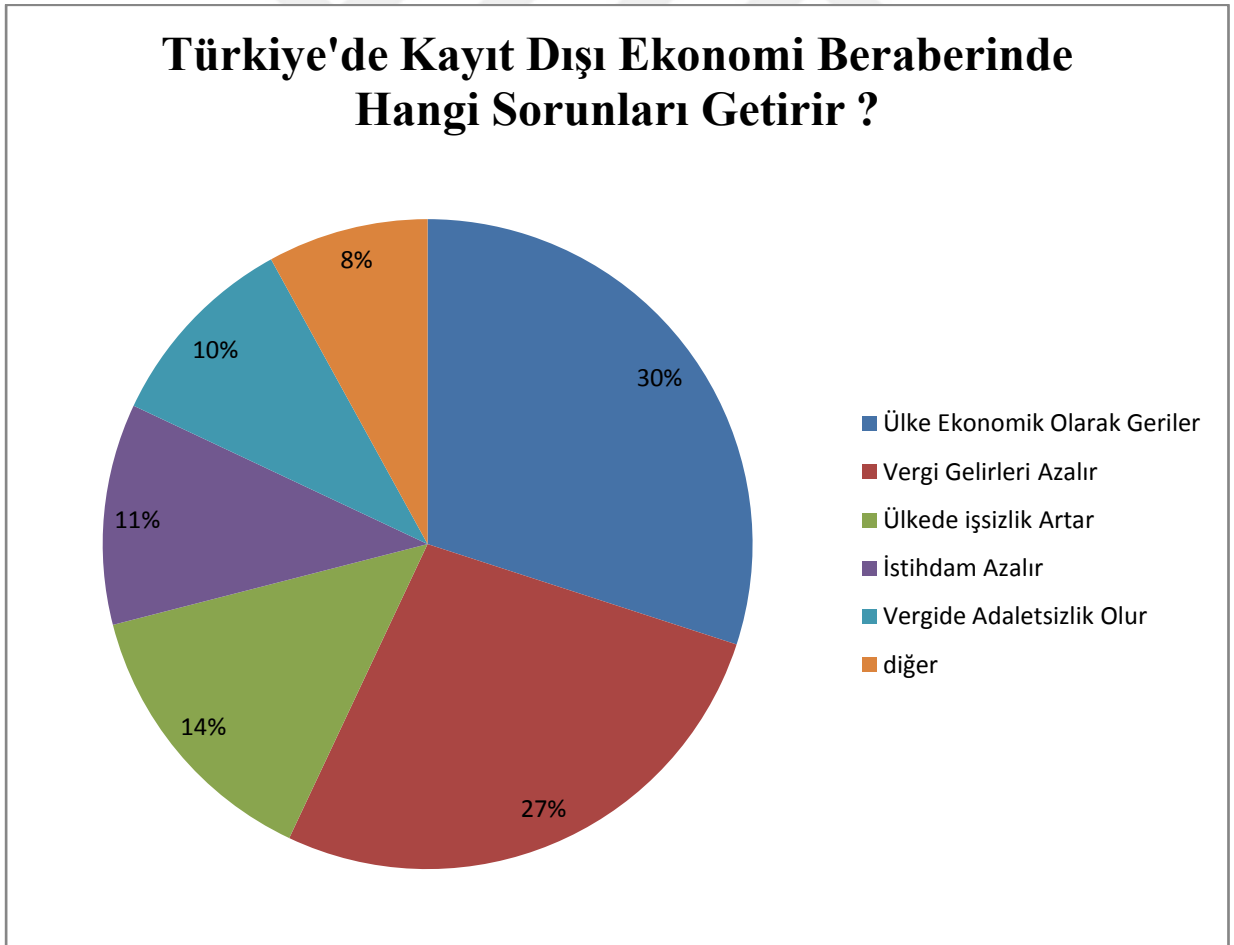
%6 oran ile haksız rekabet doğar %5 75 milyonun hakkı gasp edilmiş olur cevabını verirken %3 oran ile enflasyon artar cevabı verilmiştir.

Kayıt dışı ekonomi resmi kayıtlara girmediğinden kayıtlı ekonomide belirlenen ekonomik göstergeler (enflasyon, işsizlik, büyüme oranları ve milli gelir) gerçekte olduğundan farklı çıkmaktadır. Birçok gösterge milli istatistiklere girmediği için ekonominin durumu hakkında yanlış bilgi vermekte ve bu verilere göre uygulanacak iktisadi ve mali politikalardan beklenen sonuçlar gerçekleşmemektedir. İstatistikî olarak GSMH, istihdam, fiyatlar gibi temel göstergelerin kesin olarak belirlenememesi, etkin ve doğru politikalar ile gerekli önlemlerin alınıp uygulanamamasına yol açmaktadır(<http://www.kayitliekonomiyegecis.gov.tr>).

5.3.11. Türkiye’de Kayıt Dışı Ekonomi Beraberinde Hangi Sorunları Oluşur

Araştırmaya katılan katılımcıların Türkiye’de kayıt dışı ekonomi beraberinde hangi sorunları getirir sorusuna verilen cevapların dağılımı Grafik 5.11’de görülmektedir.

Grafik 5.11. Türkiye’de Kayıt Dışı Ekonomi Beraberinde Hangi Sorunları Getirir?

Türkiye’de kayıt dışı Ekonomik beraberinde hangi sorunları getirir sorusuna verilen cevaplar % 30 Ülke ekonomik olarak geriler cevabı verilmiştir. Bu da insanların kayıt dışı ekonomi hakkında bilgi sahibi olduklarını gösterilmektedir. % 27 oranında ülkenin vergi gelirleri azalır cevabını vermiştir. Vergilerin azalması devletin sosyal ve diğer yatırımları yapmamasına sebebiyet vereceği gibi ülke içerisinde gelir ve gider dengesizliği meydana gelir. % 14 oranında Ülke içerisinde işsizlik artar cevabını vermiştir. % 11 oranında istihdam azalır yanıtını vermiş olup kayıt dışı ekonominin olması devletin yeni. İstihdam alanlarını açmasını kaynak bulmadığı için açmamaktadır. % 10 oranında vergide adaletsizlik olur cevabını aldık. Kayıt dışı ekonominin ülkede olması bazı bireylerin vergi verip bazı bireylerin ise vergiden kaçınması bireyler arasında adaletsizliğe sebebiyet vermektedir.

5.3.12.Kayıt Dışı Ekonomiyle Mücadelede Ne Gibi Katkınız Bulunur

Araştırmaya katılan katılımcıların kayıt dışı ekonomiyle mücadelede ne gibi katkı var sorusuna verilen cevapların dağılımı Grafik 5.12’de görülmektedir.

Grafik 5.12. Kayıt Dışı Ekonomiyle Mücadelede Ne Gibi Katkın Var?

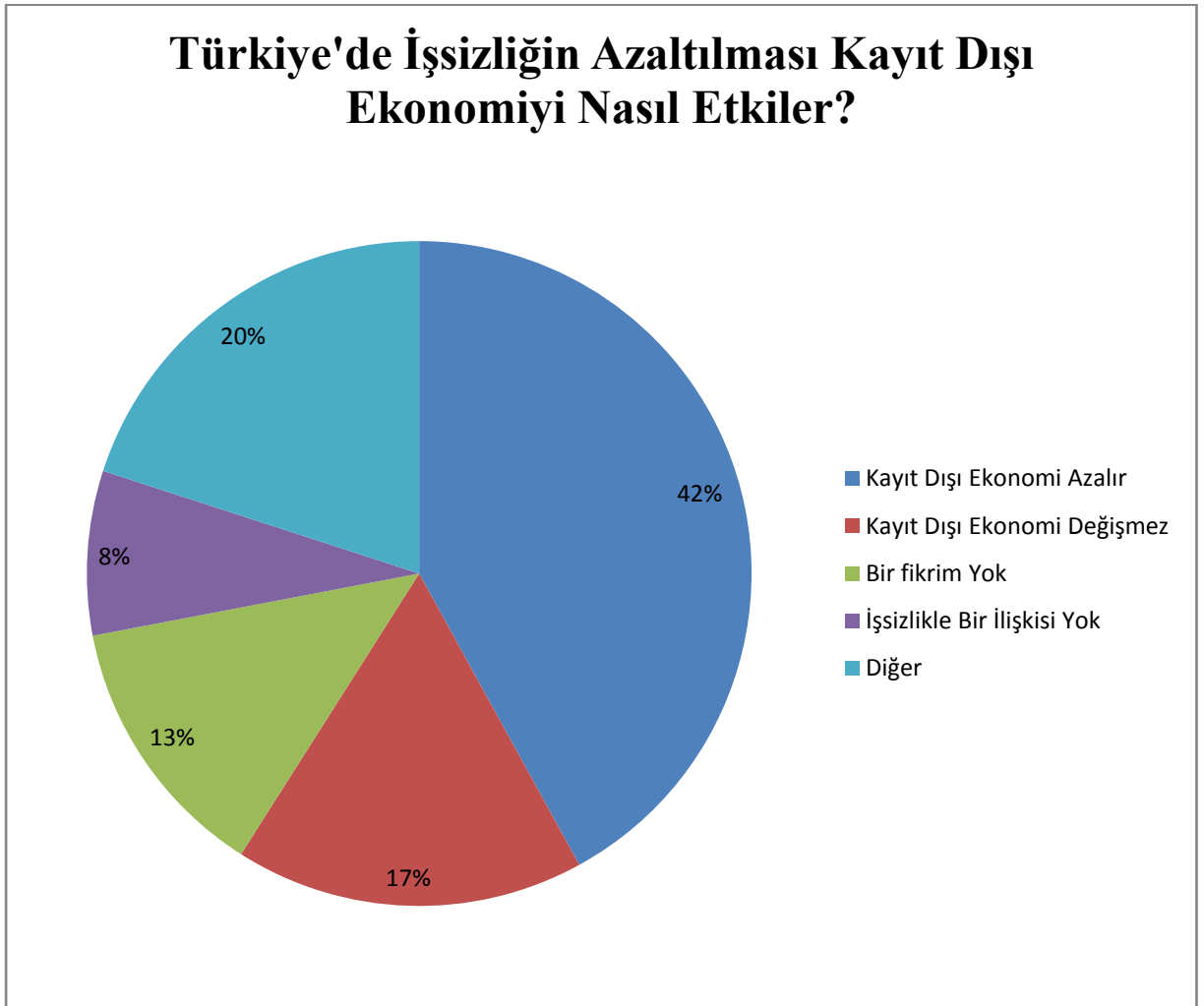
Kayıt dışı ekonomiyle mücadelede ne gibi katkı var sorusuna verilen cevaplar % 27 alışverişlerde fatura alıyorum cevabını vermişlerdir. Fatura alarak kayıt dışı ekonominin oluşmasına engel olduklarının düşünmektedirler. %22 oran ile sigortalı çalışıyorum cevabı verilmiştir. Bu şekilde kayıt

dışı ekonomi ile mücadele ederek kendi haklarının savunmaktadırlar. % 19 oran ile verilen cevaplar herhangi bir katkı yok olarak belirtilmiştir. %14 kaçak mal almıyorum cevabını vermiştir. Bu şekilde faturalı mal aldığı için kayıt dışı ekonomi oluşturmadığından ekonomiye katkıda bulunmaktadırlar. % 10 ile diğer ve %8 ile kayıt dışı ekonomiyi gördüğümde şikâyetçi oluyorum cevabını verilmiştir.

5.3.13. Türkiye’de İşsizliğin Azaltılması Kayıt Dışı Ekonomi

Araştırmaya katılan katılımcıların Türkiye’de işsizliğin azaltılması kayıt dışı ekonomiyi nasıl etkiler sorusuna verilen cevapların dağılımı Grafik 5.13’te görülmektedir.

Grafik 5.13. Türkiye’de İşsizliğin Azaltılması Kayıt Dışı Ekonomiyi Nasıl Etkiler?

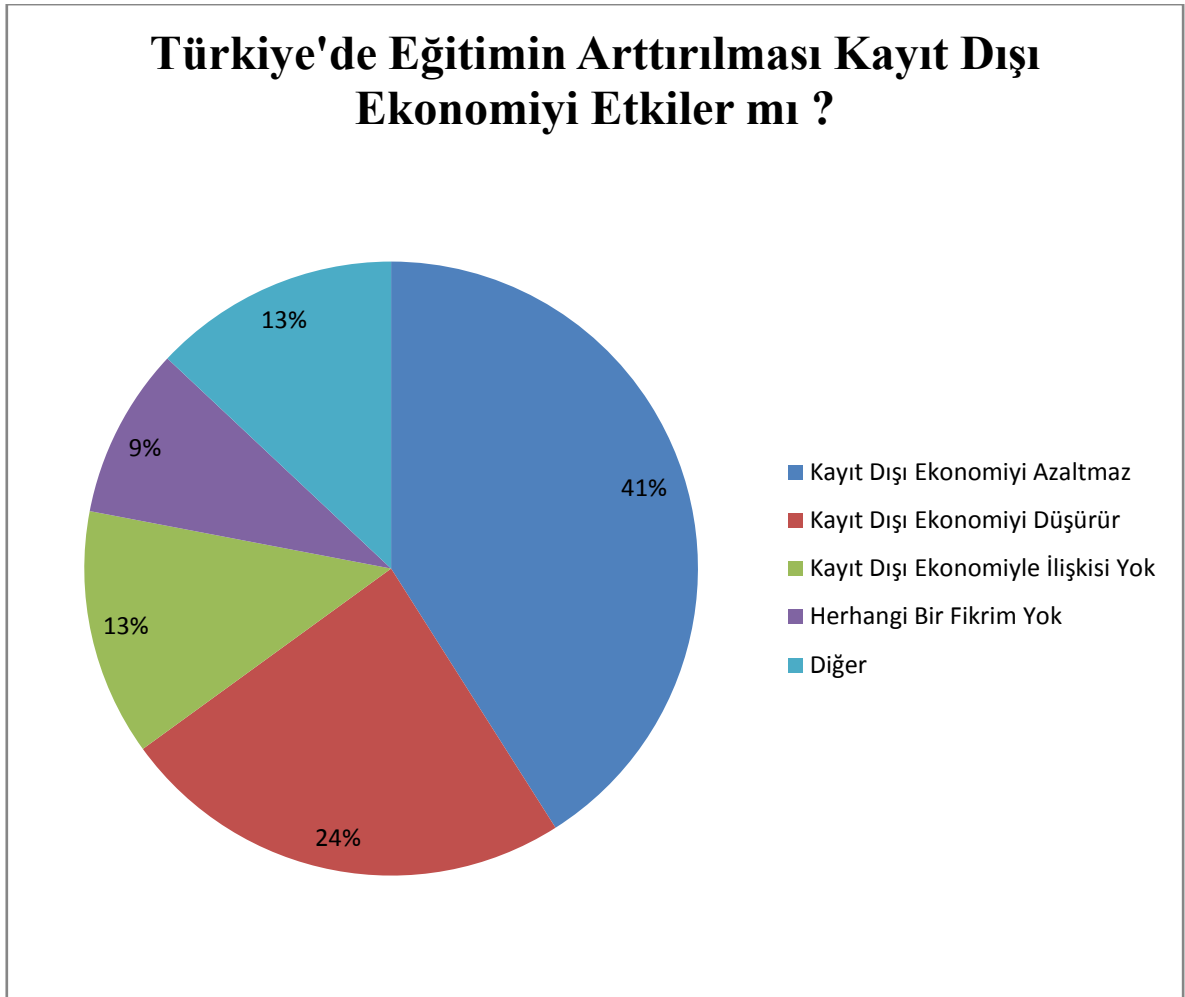
Türkiye’de işsizliğin azaltılması kayıt dışı ekonomiyi nasıl etkiler sorusuna verilen cevaplar doğrultusunda %42 oran ile kayıt dışı ekonomi azalır cevabı verilmiştir. İşsizliğin azalması işsiz bireylerin farklı yönlerde iş yapmalarına en gel olacağı için kayıt dışı ekonominin önüne geçilmiş olur. %20 oran ile diğer cevabı verilirken %17 oran ile kayıt dışı ekonomi değişmez cevabı verilmiştir.

Türkiye’de yaşanan bazı yolsuzlukların önüne geçilemediğini düşünenler kayıt dışı ekonominin azalmayacağı düşüncesindedirler. %13 ise bir fikrim yok cevabını vermiştir.%8 ise işsizlik ile bir ilişkisi yok cevaplarını vermişlerdir.

5.3.14.Türkiye’de Eğitimin Arttırılması Kayıt Dışı Ekonomiye Etkileri

Araştırmaya katılan katılımcıların Türkiye’de eğitimin arttırılması kayıt dışı ekonomiye etkiler mi sorusuna verilen cevapların dağılımı Grafik 5.14’te görülmektedir.

Grafik 5.14. Türkiye’de Eğitimin Arttırılması Kayıt Dışı Ekonomiye Etkiler Mi?

Türkiye’de eğitimin arttırılması kayıt dışı ekonomiye etkiler mi cevabına % 41 oran ile kayıt dışı ekonomiye azaltmaz. %24 ile kayıt dışı ekonomiye düşürür cevabını vermişlerdir. %13 ile verilen cevaplar kayıt dışı ekonomiyle ilişkisi yok derken % 13 ile diğer cevabı verilirken %9 herhangi bir fikrim yok cevabını vermiştir. Grafikte de görüldüğü gibi Türkiye’de kayıt dışı ekonomi eğitim arttırıldığında bilinçli bireyler oluşmasına rağmen kayıt dışı ekonominin önüne geçilemeyeceği düşüncesi bulunmaktadır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

“Türkiye’de Kayıt dışı Ekonominin İşçi Perspektifinde Nedenleri, Boyutları ve Sonuçları Üzerine Bir İnceleme” konulu araştırmamızın sonuçlarını şöyle açıklayabiliriz: ülkemizde ve dünyanın birçok ülkesinde güncelliğini kuruyan kayıt dışı ekonomi istihdam arttıkça kayıt dışı ekonomi azalmaktadır. Çalışan bireylerin sayısı arttığı zaman, geçim sıkıntısı, kendini idame ettirme olanakların sağlandığı zaman kayıt dışı ekonomiye olan gereklilik azalacaktır. Kayıt dışı ekonomi, dünyada ve ülkemizde yenedünya düzeninde gelişen ekonomik şartlarda son on yılda üzerinde yoğun tartışmaların yapıldığı, konferansların düzenlendiği, akademik toplantıların yapıldığı bir konu olmuştur.

Kayıt dışı, faaliyetlerden bazılarının yasalarla yasaklanmış olabileceği gibi bazıları da yasaklı olmadıkları halde bilinçli bir şekilde kayda geçirilmeyerek vergilendirilmemesi şeklinde ortaya çıkmaktadır.

Ekonomik yapıdaki düzelme, alınacak diğer önlemlerin yanı sıra vergi gelirlerinin artmasına, dolayısıyla da büyük ölçüde kayıt dışı ekonominin daralmasına bağlıdır. Kayıt dışı mücadelede en önemli araçlardan biri güçlü ve etkin vergi idaresi ve denetimidir. Kayıt dışı işlemler sonucunda elde edilen değerler, kayıtlara girmediğinden milli gelir hesaplarına kısmen girmekte, vergilendirme olmadığından devlet gerektiği kadar vergi toplayamamaktadır.

Bir faaliyetin kayıt dışı ekonomi olabilmesi için bir ‘değer’ oluşturması, üretim sonucu olması gerekmektedir. Rüşvet, yasa dışı uyuşturucu üretmek milli muhasebe anlayışında bir değer oluşturduğundan kayıt dışı ekonomik faaliyet olarak değerlendirilir.

Kayıt dışı ekonomiyi ölçmek için, her ülkenin koşullarına, sosyo-kültürel özelliklerine göre alınacak kriterler farklı olabilmekte aynı yöntem kullanılmasına rağmen farklı sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Hatta aynı ülkede alınan temel yıl aynı olmasına rağmen ölçüm için kullanılan kriterlere bağlı olarak da farklı sonuçlar çıkmaktadır. Ülke genelinde çalışmaya yönelik aşırı bürokratik işlemlerin olması, yasaların gelişen ekonomik koşullara(esnek çalışma şekilleri, elektronik ticaret, küreselleşme, teknoloji vs.) uyamaması, toplumda verilen vergilerin amacına ulaşmadığı inancı vb. nedenler kayıt dışı ekonomiyi beslemektedir.

Kamu finansman açıklarının büyümesi, gelir dağılımının adaletsizliği, istikrarsızlık, yatırım ve kalkınmanın gerçekleşmemesi, işsizlik, enflasyon, yoksulluk, yolsuzluk, rüşvet vs. kayıt dışının sebepleri olmakla beraber aynı zamanda sonuçlarıdır. Ayrıca; devletin güçsüzleşmesi ve aciz kalması yanında büyük sosyal patlamalara, ahlak çürümesine, değer yargılarının değişmesine, lider ve rejim arayışlarına, huzursuzluk ve kaosa anarşiye sebep olacaktır. Kayıt dışı ekonomi, kayıtlı ekonomiyle iç içe ve gizlidir. Kayıt dışı ekonominin yüksek olduğu ülkelerde ekonomik değerlendirmeler yanlış yapılacağından resmi istatistiklere göre alınacak kararlarda yanlış olacaktır. Bu nedenle kayıt dışının

boyutlarının tespit edilerek doğru kararlar alınması ve uygulanması gerekmektedir. Türkiye’de istatistik çalışmalarının bilimsellik ve sistematik olarak koordinasyonla, birbiriyle bağlantılı farklı yöntemlerin kullanıldığı, karşılaştırılabilir olması, istatistik birimlerine güveni de sağlayacaktır. Bunun için istatistik kurumlarının ve teknik yetersizliklerin giderilerek uluslararası norma uygun hale getirilmelidir.

Küreselleşmeyle beraber sorunlar daha da büyümektedir. Küreselleşmenin, ileri kabul edilen Batı ülkelerinin, batı dışı ulusal pazarları kendisine entegre ederek tek bir ekonomiyle kendi kültürlerini yaymak istemek gibi bir ideolojisi vardır (Bilgin, 2007: 193).

Küreselleşmeyle beraber iletişim, ulaşım ve üretim teknolojilerinde bilgi ve sermaye yoğun üretim şekli olan bir ekonomi oluşmuştur. Bunun sonucunda diğer ülkelerin, gelişmiş ülkelerle entegrasyonu artmış ancak gelişmemiş ülkeler, bu sefer kendi yerel niteliklerinden kurtularak kapitalizmin hegemonyasına girme tehlikesiyle karşılaşmıştır. Bunu sonunda küresel istikrarsızlık ve yoksulluk yaygınlaşmış, sorunların sınırı daha genişlemiştir. Bu bakımdan küreselleşmenin daha insani, daha demokratik, daha ahlaki ve zengin ülkelerle eşit koşullarda katılımı sağlanan zayıf ülkelerin desteklendiği bir nitelik kazanması gerekmektedir (Bilgin, 2007: 194).

Ekonomide sektörlerin ağırlığı da kayıt dışılığın boyutlarını belirlemektedir. Tarım ve hizmet sektörü takip edilmesi ve denetlenmesi zor olan sektörlerdir. Ayrıca iş olanaklarının olmaması eğitim yetersizliği vb. nedenlerden kırsal kesimden köylerden şehirlere göçler olmakta, geçekonu ortamında daha çok niteliksiz işgücü arzı oluşmaktadır. Suç ekonomisi de bu tür bölgelerde daha çok hayat bulmaktadır. Toplum, değişen dünyanın gelişen sosyal ve ekonomik şartlarına göre tarım toplumundan sanayi toplumuna geçiş gibi köklü yapısal değişikliklere sürekli tabi olmaktadır. Yani her toplum sürekli değişmektedir. Esas mesele sorunsuz bir toplum olmak değil, sorun çözme yeteneğine sahip istikrarlı bir toplumsal yapıya sahip olmaktır.

Kayıt dışı ekonominin önlenmesinde gümrük sisteminin teknolojik açılarından etkin kullanılmasını sağlamalı hızlı x rey cihazları getirmeli ve ithalat yoluyla faturasız(kaçak) malların ülkeye girişlerinin önüne geçilmelidir.

- Gümrüklerde kamara sistemini etkinleştirerek, denetimin artırılmasını sağlanmalıdır.
- Ülkede yeni istihdam alanlarını açılması gerekmededir. Açılan istihdam alanları bölgelerin sosyo ekonomik yapısına uygun olmalıdır.
- Bütün bölgelerde güvenlik açısından istihdama uygun hale getirilmelidir.
- Yurt dışına ihracat yapan şirketlere teşvik primleri getirilerek, kayıt dışı ekonomiye yönelmesini engellenmelidir.
- Sınır kapılarının bulunduğu bölgelerde fabrikalar yapılarak insanların kaçakçılık faaliyetlerine yönelmesinin önüne geçilmelidir.

- Okullarda kayıt dışı ekonominin zararları konusu ders kitaplarına eklettirerek insanların bilinçlenmesini sağlanmalıdır.
- Devletin gerekli kurumlar ve Sivil toplum kuruluşları halkı kayıt dışı ekonomini hakkında bilinçlendirmelidir.
- Devletin bazı alanlarda vergileri indirerek vatandaşların kayıt dışına yönelmesini engellemelidir.
- Diyanet İşleri Başkanlığı Cuma hutbelerinde kayıt dışı ekonominin dini boyutu üzerinde durarak milletin bilinçlenmesini sağlamalıdır.
- Medya ve iletişim kanallarını devletin birimleri zorunlu kamu yayınları yaptırarak kayıt dışı ekonominin zararlarını halka anlatılmalıdır.
- Siyaset kurumları en basit toplumlarda bile kurumları ile sorun çözme işlevinde bulunurken, modern toplumlarda ancak demokratik nitelik kazanarak toplumsal katılımı görevini yerine getirme yapısı oluşmuştur. Sorun çözme başarısı demokratikleşmesiyle orantılıdır.
- TBMM'DE kayıt dışı ekonomiyle ilgili sorunlar hakkında çözüm getirilmek için oturum yapılmalı.
- Yasalarla işçi ve işverene kayıt dışı konusunda zorunlu sertifika eğitimleri verilmelidir.

Ülkemizde kayıt dışı ile mücadele için hiç de karamsar olmamak gerekir. Ülke şartları göz önünde bulundurularak oluşturulacak ve ciddiyetle uygulanacak olan stratejik plan ve programlar çerçevesinde 5-10 yıl süre zarfında başarılı olunabileceği düşünülebilir. Bunun için yapılması gerekenler, bürokrasinin azaltılması, teknolojik alt yapı oluşturulması, sağlam yasal alt yapı temin edilmesi, eğitim kalitesinin üst seviyeye çıkarılması, vergi sisteminin ve idaresinin etkin hale getirilmesi, siyasi ve ekonomik istikrar sağlanması, kurumlar arası işbirliğinin geliştirilmesi için kararlı adımlar atılmalıdır.

Kayıt dışı ekonomi hem gelişmiş hem gelişmekte olan hem de hiç gelişmemiş ülkelerde karşılaşılan en önemli ekonomik olgulardan birisidir. Kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin, bu faaliyetlerden elde edilen gelirin gelirlerin vergilendirilmesi ve bu kaynakla ülkenin kalkındırılmasını ülkenin kalkındırılması ülke milletinin refahını da orantılı olarak sağlar. O ülkenin diğer ülkelerle rekabetini ve ülke yöneticilerinin bu kaynakla istihdamı da sağlar. Türkiye'de kayıt dışı ekonomi meselesi ve meydana gelen artış devletin toplayacağı vergileri toplayamıyor ve böylece finansman ihtiyacını sağlayamıyor. Bu da kamu finansman dengesini bozulmasına sebep oluyor. Böylece enflasyon ve bütçe açığı meydana geliyor. Planlı ekonomi dengesi bozuluyor Yani ‘‘ EVDEKİ HESAP ÇARŞIYA UYMUYOR’’ atasözünü hatırlatıyor.

- Kayıt Dışı Ekonomiyle mücadelede devletin kamu kurum ve kuruluşlarının birlikte organizeli olarak hareket etmelidirler.

- Kayıt dışı ekonomi kısa vadede yaralı olduğunu düşünülürse de uzun vadede ülkenin ekonomisine zarar vermektedir.
- Kayıt dışı ekonomi ile mücadelede ödül sistemi getirilmelidir.
- Kayıt dışı ekonomi ile mücadele devletin bir politikası haline gelmelidir. Devletin ilgili kurumları - -
- Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı,
- Ekonomi Bakanlığı,
- İçişleri Bakanlığı,
- Maliye Bakanlığı
- Gelir İdaresi Başkanlığı
- Jandarma Genel Komutanlığı
- Gümrük ve Ticaret Bakanlığı
- Bankacılık Denetleme ve Düzenleme Kurumu
- Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu
- Belediyeler, gibi kurum ve kuruluşların kayıt dışı ekonomi ile doğrudan ve ya dolaylı olarak mücadele etmeleri gerekmektedir.

Kayıt dışı ekonominin azalması için sanayi tesislerinin ülkenin her tarafına dengeli bir şekilde dağılmalıdır. Ülkenin bütün bölgelerine sanayi tesisleri kurulursa insanların kendi ilinden ve geçim sıkıntısından dolayı göç etmesinin önüne geçilmiş olur. Sanayinin belli bölgelerde toplanması o bölgeye göçü hızlandırıyor. Marmara Bölgesinin Türkiye’de en fazla göç alan bölge olmasının sebebi sanayinin etkisi mevcuttur. Bu sebeple Türkiye’de kayıt dışı ekonominin önlenmesine yönelik faaliyetlerden biri de sanayi tesislilerin ülkenin geneline yaymasını sağlamak. Devletin bunu sağlayabilmesi için teşvik politikası, vergi indirim, çalışanlarının sigorta prim borcunu ödemesi gibi teşvikleri yapması sanayinin ülke genelinde dağılmasını sağlayabilir.

Kırsaldan kente göçü azaltılmalıdır. Hayvancılık faaliyetlerinin etkin hale getirilmesi ve kırsal bölgelerde besi hayvancılığına geçilerek hayvancılık sektörünü devletin teşvik edilmesi ile kırdan kente göçü azaltılabilir. Kırdan kente göçün azalması da kayıt dışı ekonomiyi dolaylı olarak azaltır. Çünkü kırdan kente göç çarpık kentleşme, iş bulma arayışı, konaklama ihtiyacı, kendini idame etme isteği gibi sebepler beraberinde kayıt dışı ekonomiyi getirmektedir.

Mevsimlik işçiler genel olarak kayıt dışı çalışmaktadır. Türkiye’de de büyük bir oranın tarım sektöründe çalışmasına rağmen kayıt dışı ekonominin ne boyutu ve sonucunun farklı bir versiyonunu ortaya çıkartmaktadır. Pazar esnafı hem satış hem çalışma sisteminde kayıt dışı ekonomi mevcuttur.

Pazar esnafı ya doğrudan tarladan pazarlara ya da halden pazara getirdiği için kayıt dışı ekonomi olarak devam etmektedir.

Kayıt ekonomiyi mücadele etmek mevsimlik işçilerin kayıtlı hale getirilip Sosyal Güvenlik Sisteme kayıtlı hale getirilmelidir.

- Eğitim Kurumları ülkeye dengeli dağıtılmalıdır.

- Sağlık Kurumları ülkeye dengeli dağıtılmalıdır.

-Ulaşım ağı genişletilmeli, devlet eliyle gerçekleştirilen yatırımların zamanında hayata geçirilmelidir.gerekli yatırımların eksik olması bilinci oluşturulmamalıdır.

Kayıt dışı ekonomi olgusu kişiden kişiye bölgeden bölgeye devletten devlete değişiklik Arz etmektedir. Metropolde yaşayan birinin kayıt dışı ekonomiyi bakışı farklı olurken bir işverenin kayıt dışı ekonomiyi bakışı farklılık gösterilmektedir.Farklı roller olaylara farklı açıdan bakmakla beraber kayıt dışı ekonomi ülkenin bütünü ilgilendiren sosyal bir meseledir.

Türkiye’de kayıt dışı ekonomiyi mücadelede tehdit olarak işsizlik de yer almaktadır. İşsizliğin olduğu yerlerde insanlar geçimini sağlamak için sigortasız, askeri ücretle çalışma, az ücretle çok çalışma gibi yollara başvura bilirler buda kayıt dışı ekonomiyi mücadelede işsizliğin önemini ortaya çıkartmaktadır.

Vatandaşlar devletin topladığı vergilerin devlet tarafından etkin ve verimli şekilde kullanılmadığı algısı kayıt dışı ekonomiyi mücadelede tehdit olarak görülmektedir. Vatandaşlar devletin topladığı vergilerin vatandaşa yararına harcandığını bilmelidir ki kayıt dışı ekonomiyi yönelmesin. Sosyal güvenlik kurumlarının fon yapısı bozulduğu zaman kayıt dışı ekonomiyi tehdit eden bir unsur olur. Emekli vatandaşlar emekli olduktan sonrada geçimini sağlamadığı için çalışır yeni istihdam alanları olmaz işsizlik artar buda kayıt dışı ekonomiyi tehditler.

Sonuç olarak kayıt dışı ekonomi, en basit ifadeyle gelir yaratan ve kamu otoritesinden gizlenen faaliyetler bütünü olarak tanımlanmakta olup, bir ülkede ekonomik göstergelerin gerçekleri doğru yansıtmasına ve dolayısıyla hatalı ekonomik politikaların uygulanmasına neden olan faktörlerin başında gelmektedir. Ekonomilerinin önemli sorunlarından birisi olan kayıt dışı ekonomi, nedenleri, sonuçları ve işleyişi bakımından karmaşık bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle, kayıt dışı ekonomi, günümüzde sadece gelişmekte olan ülkeler açısından değil aynı zamanda gelişmiş ülkeler açısından da karşı karşıya kalınan en önemli sorunlardan birisidir. Türkiye’de ekonomik faaliyetlerin önemli bir kısmının kayıt dışı olarak gerçekleştirildiği genel olarak kabul edilmektedir. Ülke ekonomileri açısından yarattığı olumsuz etki, kayıt dışı ekonomi olgusu ile mücadeleyi ve tedbirler alınmasını zorunlu hale getirmiştir. Kayıt dışı ekonomi ülkenin geleceğini belirlemesi ve o ülkenin diğer ülkeler arasında varlığını sürdürebilmesi gerçeği, bilgi ve kültür düzeyi yüksek bireylerin yoğunluğuna bağlı olduğu gibi onların bilinçli olmalarına da bağlıdır. Ekonomi

niteliğini etkileyecek unsurlardan birinin de kayıt dışı ekonomi olduğu açıktır. Kayıt dışı ekonomi vergiler, işsizlik, istihdam ve buna bağlı olarak birçok şeyi kapsamaktadır. Bu anlamda kayıt dışı ekonominin, devlet tarafından denetimlerinin sık yapılması ve vergilerin denetim altında tutulması gerekmektedir.

Maliye bakanlıklarının, kayıt dışı ekonomiyi bir bütün olarak ele alıp, ekonomiyi etkileyen unsurları yakından inceleyip, bireylere eğitimler vererek daha bilinçli bir ülke haline getirerek ülke ekonomisine ve istihdamını artırıcı yöntemleri kullandıkları takdirde başarılı olacaklardır. Vergi mükellefleri ve vergi mükellefi olmayıp kayıt dışı ekonomi yapan bireylerin ihtiyaçlarının neler olduğunu belirleyen çalışmalar yapılmalıdır. Devletin bu konudaki çalışmalarını hızlandırması gerekmektedir.

- Kayıt dışı ekonomiyle mücadele dengeli ve bilinçli bir şekilde yapılmalıdır.
- Vatandaşın vergileri verirken bu vergilerin yine kendisine hizmet olarak döneceği duygusu oluşturulmalıdır.
- Muhtarlıklara yasal etki verilerek kayıt dışı ekonomiyle uğraşanları tespit edip kolluk güçlerine bildirilmelidir.

Mersin İlinin Akdeniz İlçesi, İstanbul İlinin Zeytinburnu İlçesi, Mardin İlinin Nusaybin, Midyat ilçeleri gerçekleştirilen bu araştırma bulgularına dayanarak, bu konuya getirilebilecek öneriler şunlardır;

Araştırma bireyler ve vergi mükellefleri dışında maliye bakanlıklarında yetkili kişiler de uygulanarak görüşleri alınmalıdır. Vergiler, işsizlik, arasın da kıyaslama yapılarak çıkan sonuçlar doğrultusunda değerlendirme yapılabilir.

EK 1: GÖRÜŞME FORMU

Hasan Kalyoncu Üniversitesi İşletme Yönetimi Yüksek Lisans tezi olarak hazırlayacağım “Türkiye’de Kayıt dışı Ekonominin İşçi Perspektifinde Nedenleri, Boyutları ve Sonuçları Üzerine Bir İnceleme ” konulu araştırmada, Mersin İlinin Akdeniz İlçesi, İstanbul İlinin Zeytinburnu İlçesi, Mardin İlinin Nusaybin, Midyat ilçeleri dahilinde, toplamda 100 bireyin konu hakkındaki görüşlerinin alınması planlanmıştır. “Yarı Yapılandırılmış Görüşme Tekniği” uygulanarak bireylerden toplanacak tüm veriler tez için kullanılacaktır.

Bu görüşmelerde toplanacak veriler söz konusu araştırmanın sağlıklı ve başarılı bir şekilde sonuçlandırılmasının temelini oluşturacaktır. Katılımınız için teşekkür ederim.

BİREYSEL SORULAR

Adınız:

Soyadınız:

Yaşınız:

Cinsiyetiniz:

A) KADIN

B) ERKEK

Bağlı Bulduğunuz Kurum:

Mezun Olduğunuz Okul:

GÖRÜŞME SORULARI

- 1-Sigortasız Neden Çalışıyorsun?
- 2-Kayıt Dışı Ekonomi Nedir?
- 3-Kayıt Dışı Ekonominin Sebebi Nedir?
- 4-Kayıt Dışı Ekonomi Nasıl Engellenir?
- 5-Kayıt Dışı Ekonominin Birey Üzerindeki Etkisi Nedir? (Senin Üzerindeki Etki)
- 6-Kayıt Dışı Ekonominin Sonucu Nedir?
- 7-Türkiye’de Kayıt Dışı Ekonomi Beraberinde Hangi Sorunları Getirir?
- 8-Kayıt Dışı Ekonomiyle Mücadelede Ne Gibi Katkın Var?
- 9-Türkiye’de İşsizliğin Azaltılması Kayıt Dışı Ekonomiyi Nasıl Etkiler?
- 10-Türkiye’de Eğitimin Arttırılması Kayıt Dışı Ekonomiyi Etkiler Mi?

Görüşmeye katıldığınız için teşekkür ederim.

KAYNAKÇA

- ALTUĞ, O., (1994). Ekonominin Yarıısı Yeraltında, Forum Dergisi, TOBB, Şubat
- ALTUĞ, O. (1994), Kayıt Dışı Ekonomi: Vergiye Karşı Başkaldırı, Görüş, Sayı 14, Mart, s.56-58.
- ALTUĞ, O., (1998). Kayıt dışı Ekonominin Boyutları (1997), Marmara Ü. Sos. Bil. Ens. Öneri Dergisi, Cilt:2 sayı:9
- ALTUĞ, O., (1999). Kayıt Dışı Ekonomi, (2. Baskı). İstanbul: Türkmen Kitapevi
- ALTUĞ, O., (1993). Kayıt Dışı Ekonomi, İstanbul
- ARIKAN, Z., (1994). Vergi Kaçağının Nedenleri ve Çözüm Yolları, Maliye Yazıları Dergisi, Sayı: 44, Temmuz- Eylül
- AKTAN, C. C. (2000), Vergi Dışı Piyasa Ekonomisi, Ankara,: TOSYÖV Yayınları
- AYDEMİR, Ş., (1995). Türkiye’de Kayıt Dışı Ekonomi, Maliye H.U.K Dergisi Yayını, Aralık
- AZAKLI Sema Betül (2009) Kayıt Dışı Ekonomi ve Kayıt Dışı İstihdam Konularının Ülkemiz İçin Önemine Değinererek Yüksek Lisans Tezi Karaman
- BAKKAL, U. (2004). Kayıt Dışı Ekonomi Derin Yayınları, 85-120
- BAKKAL, U. (2007). Kayıt Dışı Ekonomi İstanbul: Derin Yayınları
- BİLGİN, V., (2007) Türkiye’de Değişimin Dinamikleri, Ankara: Lotus Yayınevi.
- BİÇER, Yalçın (2006). Türkiye’de Kayıt Dışı Ekonomiyi Önlemeye Yönelik Vergi Politikaları ve Değerlendirilmesi Yüksek Lisans Tezi Isparta
- BOZKURT, K., ÖZBAY, Ö., (2015). Kayıt Dışı Ekonomi ve Yönetim Dergisi s 77
- BULUT, Halim, (2007). Kayıt Dışı Ekonominin Boyutları, Etkileri ve Kayıt Dışı ile Mücadele Yöntemleri Türkiye Örneği Kafkas Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi s.36 Kars Haziran.
- BOZKURT K., ve Ö.Özbay (2015). Kayıt Dışı Ekonomi ve Yönetim Dergisi.
- ÇETİNTAŞ, H ve VERGİLİ, H. (2003). Türkiye’de Kayıt dışı Ekonominin Vergilendirilmesi. s.158
- ÇİLOĞLU, İ., (1998). Kayıt dışı Ekonominin İşleyişi ve Kamu Bütçesine Etkisi’, Hazine Dergisi, Sayı: 12, Ekim.
- DEMİR, S. YILDIZ, M. BENLİ, D. (2009). Kayıt Dışı İstihdam. Sosyal Güvenlik Dergisi s,10-12
- DERDİYOK, T., (1993). Türkiye’nin Kayıt Dışı Ekonomisinin Tahmini’’, Türkiye İktisat Dergisi, TOBB Yayını, Sayı: 14, Mayıs.
- DPT, (1999). Kayıt dışı Ekonomi ve Türkiye’deki Boyutları, DPT-Uzmanlık Tezleri, Nisan.

- DPT, (2001). Kayıt dışı Ekonomi Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara: DPT Yayınları.
- ERCAN, M., (2006). Kayıt dışı Ekonomi ve Hızlı Tüketim Malları Sektörü, Ankara: Comart Uluslararası Organizasyon ve Tanıtım Hizmetleri Yayını.
- ERGÜL, E., (2001). Kara Para Endüstrisi ve Aklama Suçu, Ankara: Yargı Yayınevi.
- ERTUGRUL, Kutay Ünal Türkiye’de Kayıt Dışı Ekonomi ve Vergi Denetimi Yüksek Lisans Tezi
- FAZIL ÖZSOYLU, A, (1994). Kim Kazanıyor Kim Kaybediyor, Forum Dergisi, TOBB, Şubat.
- GİB SGDB yayını 2009 no;87: 3.
- GÜMÜŞ, T., (2000). Dışsallık ve Kayıt dışı Ekonomi Kavramına İlişkin Bir Değerlendirme, Gazi Ü. İ.İ.B.F. Dergisi, Sayı: 3.
- GÜNAY, A., Sahbazov, R., (1999). Küreselleşme Sürecinde Mali Suçlar ve Mali Suçları Önlemeye Yönelik Olarak Yapılan Çalışmalar, Vergi Sorunları Dergisi.
- HARDING, P, ve JENKINS, R, The Myth of the Hidden Economy, .Milton Keynes, PI, Open University Pres, 2001, s. 79.
- HEPER, F., AK, A., (2000-2002). Kayıt dışı ekonomi ve Vergi Sosyolojisinin Kayıt dışılığı Belirlemedeki Önemi’’ 23. Türkiye Maliye Sempozyumu, Hacettepe Üniversitesi, İ.İ.B.F. Maliye Bölümü Gazi Ü. İ.İ.B.F. Dergisi, Sayı: 3.
- ILGIN, Y. (1999), Kayıt Dışı Ekonomi ve Türkiye’deki Boyutları, DPT Yayın No: 2492, Uzmanlık Tezi, Ankara.
- KARADENİZ, Y. (2002). Kayıt Dışı İstihdam İstanbul
- Kayıt dışı Ekonomi Araştırması Raporu, Ocak 2008
- Kayıt Dışı Ekonomiyle Mücadele Stratejisi Eylem Planı 2008-2010. s.38
- KILIÇDAROĞLU, K., (1997). Kayıt dışı Ekonomi ve Bürokraside Yeniden Yapılanma Gereği, Ankara: TÜRMOB Yayını.
- KİLDİŞ Yusuf (2000). Kayıt Dışı Ekonomi Boyutları Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Cilt 2, Sayı:2
- KÖSEDAĞI BAĞDAŞ, S., (1999). Türkiye’de Kayıt dışı Ekonomi ve Vergilendirilmesi Sorunu’’, Gazi Ü. Yüksek Lisans Tezi.
- Maliye Teftiş Kurulu ve Ankara Üniversitesi S.B.F. Ortak Çalışması, Kayıt dışı Ekonomi ve Kara Para Konferansı, Ankara, 8 Ocak 2003.
- ÖZSOYLU; Ahmet Fazıl (1994).Türkiye’de Kayıt Dışı Ekonomi, İstanbul: Bağlam yayıncılık

SARILI ALİ, M., (2002). Türkiye’de Kayıt Dışı Ekonominin Boyutları, Nedenleri, Etkileri ve Alınması Gereken Tedbirler, Bankacılar Dergisi, Sayı: 41, Haziran.

Sosyal Güvenlik Kurumu Başkanlığı

ŞAHİN, A., (2006). Türkiye’de Kayıt Dışı Ekonomi ve Vergi Denetimi Açısından Değerlendirilmesi- Kayda Alınabilmesine Yönelik Öneriler, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

ŞEN, G., (2008). AB ve Türkiye’de Kayıt Dışı İstihdam ve Etkileri, Gazi Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi.

TANDIRCIOĞLU, A.S., (2007). Türkiye’de Kayıt Dışı Ekonomi, Ankara: DPT Yayını.

TANDIRCIOĞLU A.Ş. (2002). Türkiye’de Kayıt Dışı Ekonomi Ankara: DPT Yayını s.18

TECİM, BURAK Ali Han (2008). Kayıt Dışı Ekonomide Vergi ve Vergi Denetiminin Önemi Yüksek Lisans Tezi İzmir s.14

TOSUNER, M., (1995). Vergi Kayıp ve Kaçakları Sorununa İlişkin Görüş ve Öneriler, Vergi Sorunları Dergisi, Sayı: 85, Ekim.

ÜLGEN, Sinan ve ÖZTÜRK, Ulaş (2007). Kayıt Dışı Ekonomi, Türkiye Serüveni, Deloitte.

YERLİ, H. KARADENİZ, Y., (2004) Türkiye’de Kayıt Dışı İstihdam ve Ekonomik Boyutu <http://sbe.kmu.edu.tr/userfiles/file/tezler/isletme/SemaBetulazakli>.

YILMAZ, G., (1998). Yeraltı Ekonomisinin Doğurduğu Vergi Kaybının Hesabı İle İlgili Yaklaşımlar ve Türkiye’de Yeraltı Ekonomisinin Doğurduğu Vergi Kaybı ”, Marmara Ü. İ.İ.B.F. Dergisi Özel Sayı.

İNTERNET KAYNAKLARI

<http://www.sgk.gov.tr/wps/> 24.06.2015

www.alo.maliye.com. Sosyal Güvenlik Reformu.

www.hakiş.org.tr. (23 Ağustos).

www.tuik.gov.tr/prehaberbulteni. (2009, 13 Eylül).

www.tuik.gov.tr. (2009, 2 Kasım).

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı: Mahsum SAVCI

Doğum Yeri ve Yılı: İdil 1988

Medeni Durumu: Evli

e-posta: mah_sav@hotmail.com

ÖĞRENİM DURUMU

2012-2015 : Tezli Yüksek Lisans, Hasan Kalyoncu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı

2012-2013 : Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Tarih Öğretmenliği Pedagojik Formasyon Eğitimi

2012-2013 : Aydın Sosyal Bilimler Lisesi Öğretmelik stajı

2007-2011 : Lisans, Erciyes Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü

2001-2004 : Batman Beşiri Lisesi

İŞ DENEYİMİ

2009- 2015 : Memur